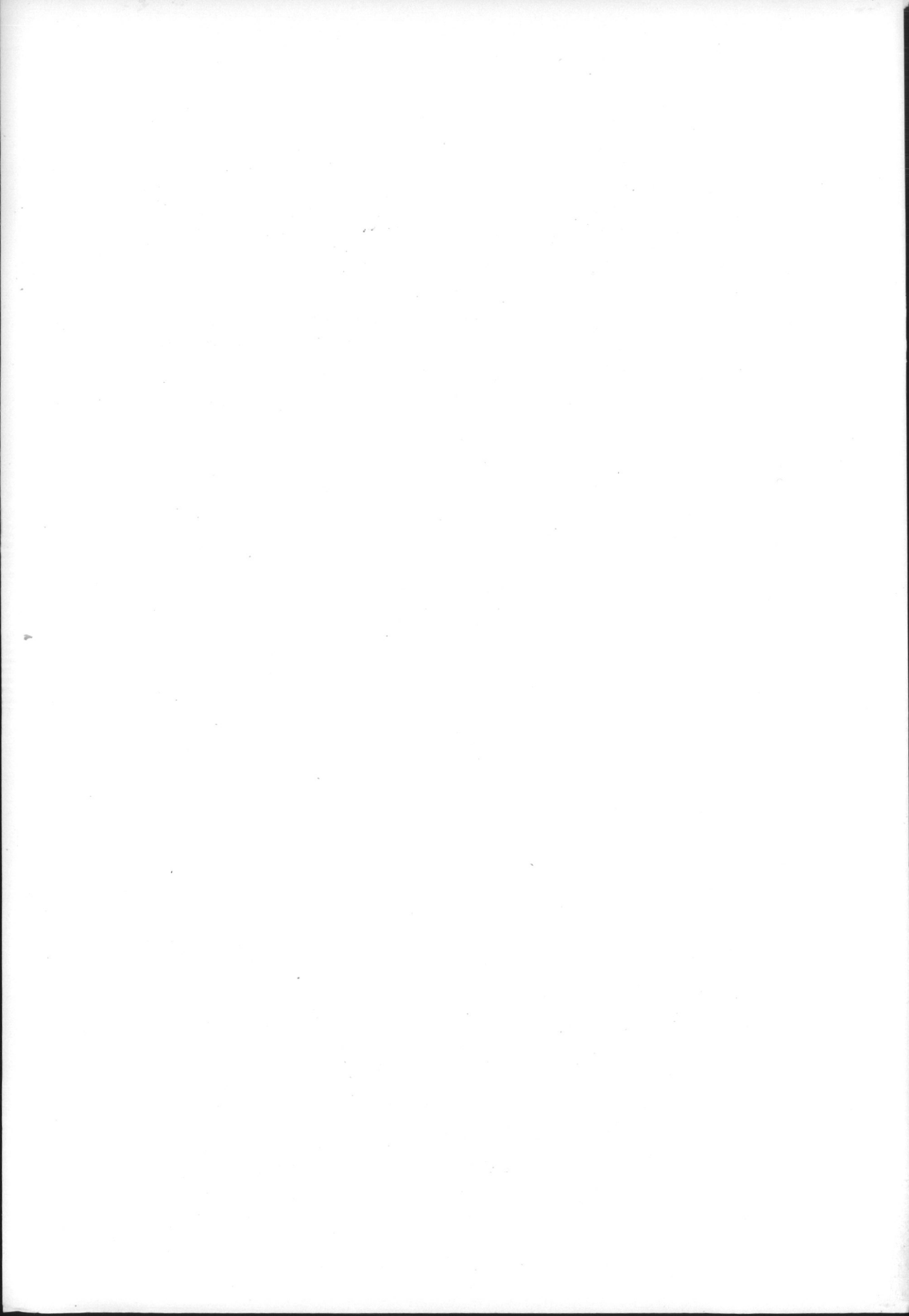

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1956

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

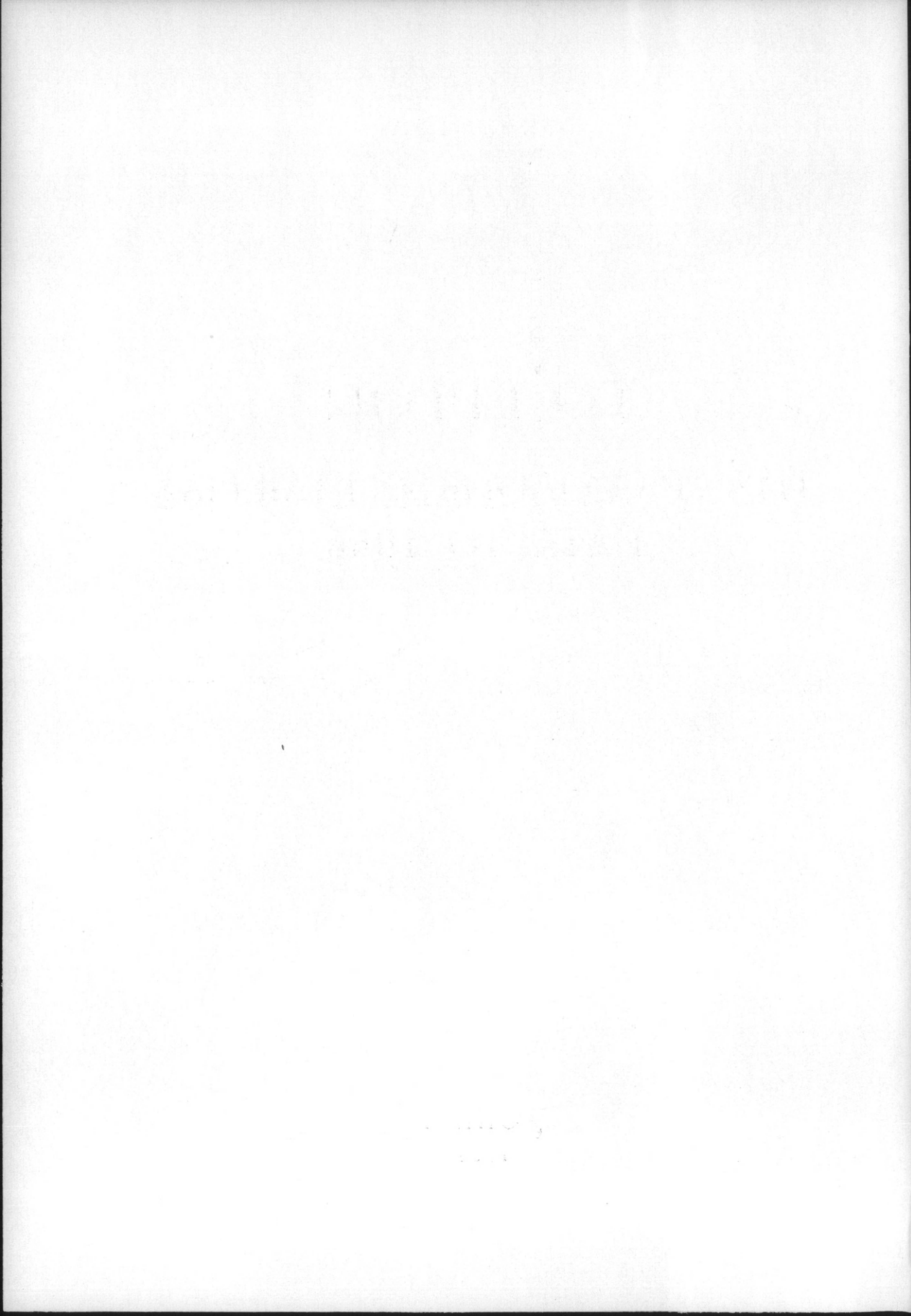
ΑΘΗΝΑΙ
1957

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1956

ΑΘΗΝΑΙ
1957

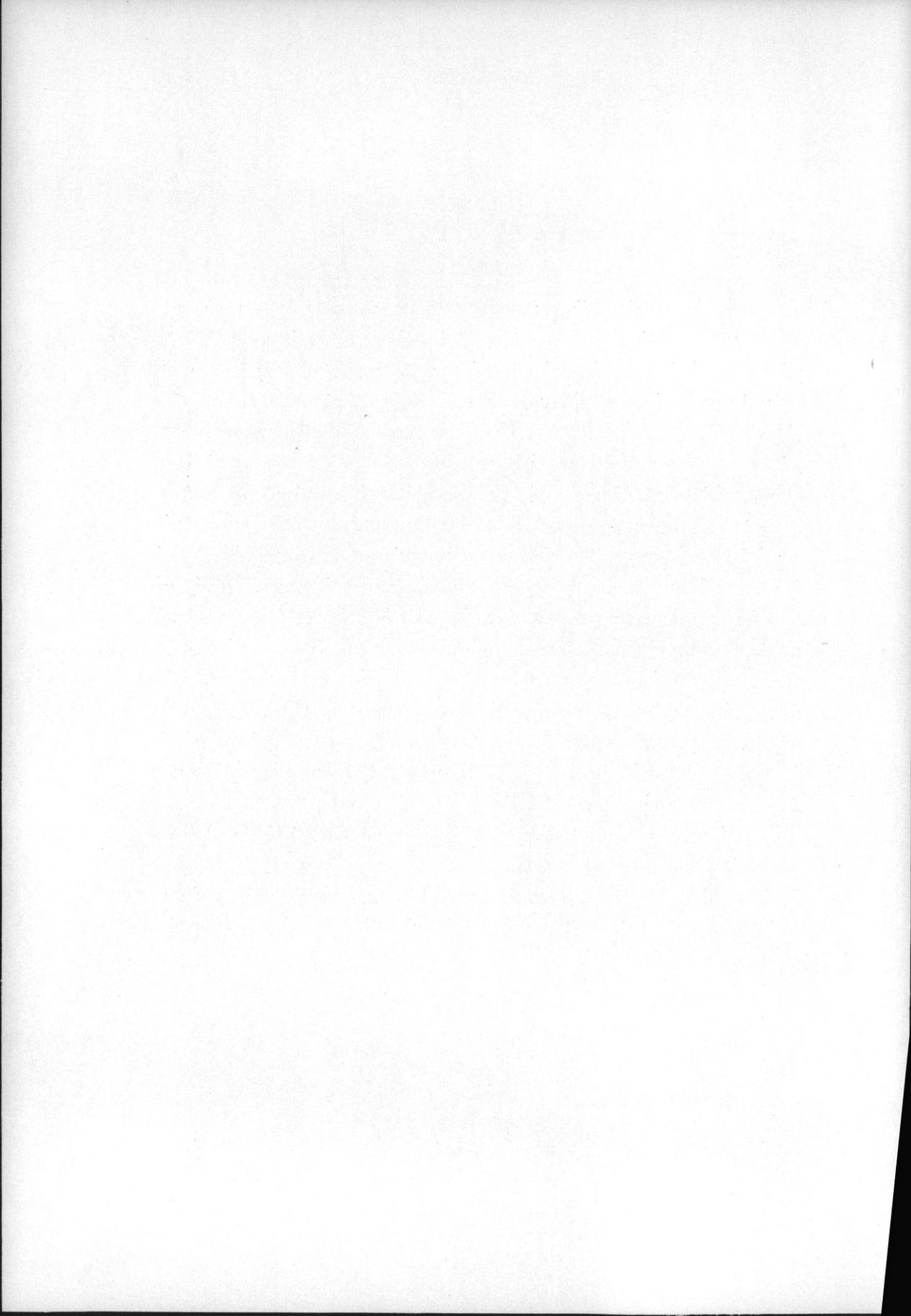

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία μόλις πρὸ ὀλίγου — μετὰ πενταετίαν ὄλην — ἐγκατασταθεῖσα εἰς τὸ νέον καλλιμάρμαρον αὐτῆς μέγαρον, τὸ ἀνεγερθὲν ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ παλαιοῦ, ἔχει νὰ ἐπιδείξει καὶ κατὰ τὸ 1956 πλουσίους τοὺς καρποὺς τῆς δράσεως αὐτῆς. Τόσον τὰ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀνασκαφικὰ αὐτῆς ἐπιτεύγματα, χάριν τῶν ὁποίων ἐδαπανήθησαν δοχ. 700.000, ὅσον καὶ τὰ ἀναστηλωτικὰ αὐτῆς ἔργα, διὰ τὰ ὅποια διετέθη ἰσάριθμον ποσόν, ὑπῆρξαν ἐξαιρετικῶς γόνιμα καὶ ἱκανοποιητικὰ, ὡς θέλει διαπιστώσει ὁ ἀναγνώστης τοῦ μετὰ χειρὸς ἀναλυτικοῦ τεύχους. Ἀλλὰ καὶ ἢ ἐν τοῖς Μουσειοῖς τοῦ Κράτους ἐπανίδρυσις ἀρχαίων δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ὡς καὶ ἢ διὰ τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτῆς δημοσιεύματα μέριμα, οὐδόλως ὑπελείφθησαν ἐφέτος τῶν τῶν προηγουμένων ἐτῶν. Οὐδ' ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον ἔντονος ἢ πρὸς ἀρτιωτέραν μὲν μόρφωσιν νεαρῶν ἀρχαιολόγων ἢ καλλιτεχνῶν φροντὶς αὐτῆς, ἐκδηλωθεῖσα εἴτε δι' ὑποτροφιῶν εἰς Ἑσπερίαν εἴτε δι' οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τῶν ἐν τῇ ξένη μετεκπαιδευομένων ἀρχαιολογικῶν ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους.

Πάντα ταῦτα ἐπιτελέσασα ἀθορύβως κατὰ τὸ 1956 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἔχει δι' ἐλπίδος, ὅτι τὸ διὰ τοῦ παρόντος τεύχους ἐν ἀναγλύφῳ εἰκονιζόμενον ἔργον αὐτῆς θέλει προσηκόντως ἐκτιμηθῆ παρὰ τε τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τοῦ ἀρχαιοφίλου ἑλληνικοῦ καὶ ξένου Κοινοῦ.

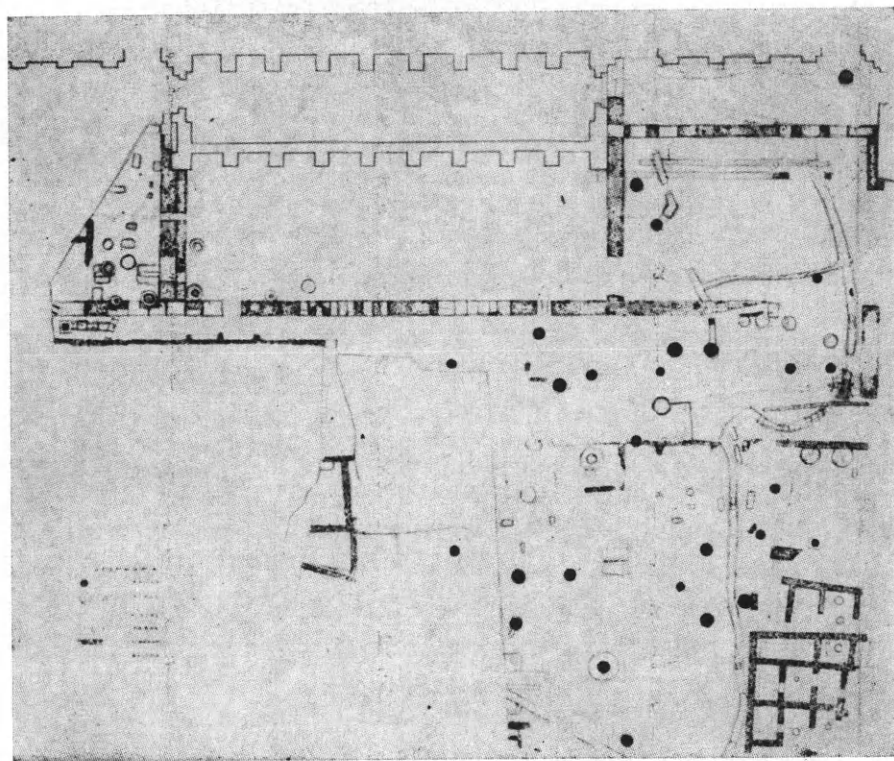
A. K. O.

Α΄ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

1. ΑΘΗΝΑΙ α) Νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως.

Αἱ διὰ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀκροπόλεως κ. Ἰ. Μηλιάδη διεξαγόμεναι ἀπὸ ἐτῶν ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως,

Εἰκ. 1. Ὁ νοτίως τοῦ Ὁδείου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἐξερευνηθεὶς χώρος.

ἐξ ἀφορμῆς τῆς διαρρυθμίσεως καὶ τουριστικῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ μέρους τούτου, ἐστράφησαν κατὰ τὸ 1956 πρὸς τὸν χώρον τὸν μετὰ τῆς προσόψεως τοῦ Ὁδείου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ καὶ τῆς νέας λεωφόρου Διονυσίου Ἀρειοπαγίτου. Ἐξερευνήθη δὲ οὗτος κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ πλάτους του ἀπὸ Α. πρὸς Δ. (εἰκ. 1). Ἡ μέγχι

τοῦδε ἔρευνα ἐπέτρεψε νῦν διὰ πρώτην φοράν νὰ μορφωθῇ γνώμη διὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἑδάφους καὶ νὰ ἐξαχθῶσι γενικὰ συμπεράσματα διὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ χώρου. Ταῦτα συνοψίζονται ὡς ἑξῆς :

1) Τὸ ἑδάφος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν γνωστὴν ἀθηναϊκὴν κιμηλιάν, ἣτις ἀπὸ Β. πρὸς Ν. βαίνει ὁμαλῶς μὲν μέχρις ἀποστάσεως 20 μέτρων ἀπὸ τῆς σημερινῆς προσόψεως τοῦ Ὠδείου, κατόπιν ὁμως

Εἰκ. 2. Τμῆμα ἰωνικοῦ κιονοκράνου.

καταπίπτει ὁμαλῶς μέχρι περίπου τῆς νέας λεωφόρου, ἀφ' ὅπου ἡ πτώσις γίνεται ἰσχυροτέρα. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ μεγάλου τούτου τετραγώνου ἡ κιμηλιὰ εὐρίσκεται εἰς ὑψηλότεραν στάθμην, εἰς τὸ δυτικὸν ὁμως καταπίπτει πλέον τῶν 2 μέτρων, ἐπιτρέπουσα τὸν σχηματισμὸν σοβαρᾶς ἐπιχώσεως. Οὕτω τὰ κατέχοντα τὸ πλάτος τοῦ χώρου οἰκοδομήματα, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ Ὠδείου ἐξαιρουμένου, θεμελιοῦνται πρὸς δυσμὰς βαθύτερον.

2) Δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐποχὴν κλιμαξ φέρουσα ἐκ νότου πρὸς τὸ Ὠδεῖον. Ἡ προσπέλασις πιθανὸν ἐγένετο δι' ὁδοῦ βαινούσης κατὰ μῆκος τῆς στοᾶς τοῦ Εὐμένους.

3) Κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ θεμελίου ἐννεατόξου διακοσμητικῆς στοᾶς, ἐκτεινομένης πρὸ τῆς σημερινῆς προσόψεως τοῦ Ὠδείου, εὐρέθη τὸ ἀριστερὸν ἥμισυ τῆς ἀποτετμημένης προσόψεως μεγάλου ἰωνικοῦ μαρμαρίνου κιονοκράνου ἐξαιρέτου τεχνικῆς ἐπεξεργασίας τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (εἰκ. 2). Λόγω τῆς θέ-

σεως τῆς εὐρέσεώς του ὁ κ. Μηλιάδης ὑποθέτει μετ' ἐπιφυλάξεως ὅτι μεταξὺ τῶν καμαρῶν τῆς στοᾶς θὰ ὑπῆρχον ἰωνικὰ διακοσμητικὰ ἡμικιόνια. Ἀφ' ἐτέρου διεπιστώθη ὅτι ὀλόκληρον τὸ δάπεδον τῆς ἐν λόγῳ στοᾶς, τὸ ὁποῖον μετρεῖ 37×6 μ., διατηρεῖ ὑπὸ τὴν διπλῆν σημερινήν του διὰ πλίνθων ἐπικάλυψιν ἐπίστρωσιν διὰ ψηφιδωτοῦ τάπητος καλῆς τέχνης. Ἡ ὑπαρξίς ψηφιδωτοῦ ἐξηκριβώθη εἰς τρία σημεῖα, ἀφέθη ὁμως ν' ἀποκαλυφθῆ τοῦτο κατὰ τὸ πέρασ τῶν ἐργασιῶν.

Δέκα καὶ τέσσαρα μέτρα πρὸ τῆς στοᾶς τοῦ Ὁδείου ἀπεκαλύφθη θεμέλιον βαῖνον παραλλήλως πρὸς ταύτην ἀλλὰ καὶ πέραν ταύτης. Ὁ μεταξὺ τῶν δύο θεμελίων γῶρος ἦτο ἰσόπεδος καὶ ἄνευ κτισμάτων ἀπετέλει δὲ τὴν πρὸ τοῦ Ὁδείου πλατεῖαν. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ Ὁδείου, ὅπου τὸ σημερινὸν κιγκλίδωμα, ἀνευρέθη, βαῖνον ἀπὸ Β. πρὸς Ν., θεμέλιον τοίχου τερματίζοντος τὴν πλατεῖαν τοῦ Ὁδείου πρὸς Α. Τοιοῦτος τοῖχος θὰ ὑπάρχη πιθανῶς καὶ κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ Ὁδείου.

4) Εὐθὺς μετὰ τὸ θεμέλιον τοῦτο ἠδμαλῶς καταπίπτουσα μαλακὴ κιμηλιὰ ἐπέτρεψε τὴν κλιμακωτὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν ἀνέγερσιν κατοικιῶν τῶν ὁποίων ἐλάχιστα, ἀλλ' ἀσφαλῆ, θεμέλια ἀνευρέθησαν. Ἀλλεπάλληλοι κατὰ καιροὺς μεταβολαὶ ἐπῆλθον εἰς τὴν κατοίκησιν τοῦ χώρου τούτου, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 4^{ου} αἰ. π. Χ. μέχρι τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Εἰς τὰς αὐτὰς τῶν οἰκιῶν ὑπῆρχον φρέατα καὶ εἰς τὰ κατώγεια πίθιοι πρὸς ἀποθήκευσιν. Εἰς τὸ Ν.Α. ἄκρον τῆς ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθη μεγάλη οἰκία βυζαντινῶν χρόνων ἐκτισμένη ἐπὶ μεγάλης ἑλληνιστικῆς δεξαμενῆς, ἣτις θὰ καθαρισθῆ προσεχῶς.

Ἐπὶ πλέον ὁμως τούτων εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ κατοίκησις τοῦ χώρου τούτου εἶναι παλαιοτάτη· διότι ἡ ἔρευνα ἀπέδωκεν ὄχι μόνον μέγαν ἀριθμὸν ὀστράκων, ἀπὸ μυκηναϊκῶν μέχρις ἀνατολιζόντων, ἀλλὰ καὶ δέκα γεωμετρικὰς ταφάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεκομίσθησαν ὥραϊα ἄρτια ἀγγεῖα.

5) Λίαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀποκάλυψις διπλοῦ ἀποχετευτικοῦ συστήματος, τοῦ μὲν βαίνοντος ἀπὸ Β. πρὸς Ν. τοῦ δὲ ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Ἐκ τῶν συστημάτων τούτων, ἅτινα ἀμφότερα εἶναι παλαιότερα τοῦ Ὁδείου καὶ φθάνουσι τοῦλάχιστον μέχρι τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, τὸ ἀπὸ Β. πρὸς Ν. φερόμενον εἶναι τὸ πολυπλοκώ-

τερον, λόγω τῆς συμβολῆς δευτερευόντων κλάδων εἰς ἓνα κύριον ἀγωγόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ κρύπτεται ὑπὸ τὸ κοῖλον τοῦ Ὀδείου. Πολλὰ ἐνδείξεις ἄγουσι τὸν κ. Μηλιάδην εἰς τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι τὸ Ὀδεῖον κατέστρεψε προϋπάρχον ἐκεῖ ἱερὸν καὶ δὴ πιθανῶς

Εἰκ. 3. Πήλινον ἀκρωτήριον(ι).

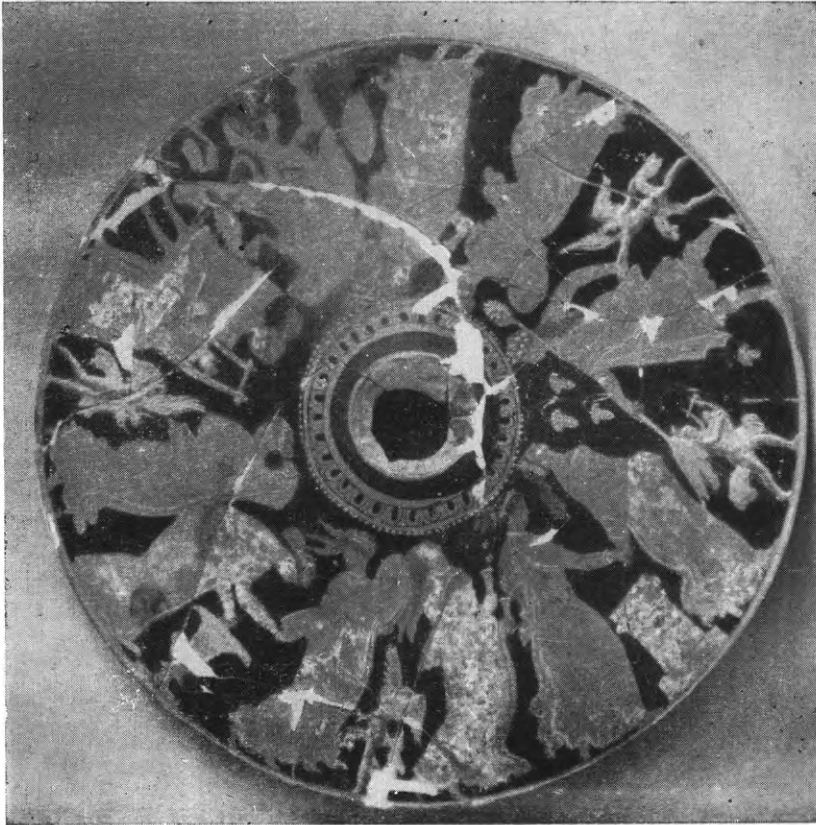

Εἰκ. 4. Πήλινον ἀγάλματιον.

ἱερὸν Νυμφῶν, ἀποθέτης τοῦ ὁποίου ἀνεκαλύφθη κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος.

Παραλείποντες τὰ δευτερεύοντα εὐρήματα περιοριζόμεθα εἰς τὴν πρόχειρον ἀναγραφὴν τῶν κυριωτέρων, τὰ ὅποια ἔφερον εἰς φῶς ἡ κοπιωδεδεσάτη καὶ ἐξαντλητικὴ ἔρευνα τῶν πολλῶν φρεάτων. Ἐν μόνον φρέαρ ἀπέδωκεν, ἐκ βάθους 13 μ., πλῆθος θραυσμάτων, ἐκ τῆς συγκολλησεως τῶν ὁποίων προέκυψαν τρία πλήρη πήλινα ἀγάλματα ὕψους 1 μ. καὶ τὸ κάτω ἥμισυ τετάρτου. Ἐκ τούτων τὰ πρῶτα εἶναι δύο Νίκαι (δὲν σώζονται αἱ χεῖρες καὶ αἱ πτέρυγες, αἵτινες ἦσαν ἐνθετοί), δίδυμοι ἀδελφαὶ ἐξεληθοῦσαι ἐκ τῆς αὐτῆς μήτρας, θαυμάσια, ὄχι μόνον διὰ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὴν τέχνην,

διότι είναι γνήσια ἀθηναϊκὰ ἔργα τῶν μέσων τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰ., τῆς ἐποχῆς ἀκριβῶς καθ' ἣν ὁ αὐστηρὸς ρυθμὸς ἐξελίσσεται εἰς τὴν κλασσικὴν φειδιακὴν τέχνην (εἰκ. 3). Ἐκ τῆς θέσεως τῶν ἄκρων

Εἰκ. 5. Πῶμα ἐρυθρομόρφου πυξίδος ρυθμοῦ Κέρτς.

ποδῶν, οἵτινες φέρονται πρὸς τὰ κάτω, καθίσταται ἐπαρκῶς πιθανὸν ὅτι αἱ μορφαὶ ἐστόλιζον τὰ ἀκρωτήρια ἀετώματος μικροῦ τινος ναοῦ κλασσικῶν χρόνων κειμένου ἐκεῖ πλησίον. Αἱ δύο ἄλλαι γυναικεῖαι μορφαὶ εἶναι ἔργα τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς, ἡ δὲ ἐξ αὐτῶν ἀρτία (εἰκ. 4) εἶναι κλασσικίζουσα.

Ἐκ τῶν ὀστράκων ἄλλου φρέατος συνεκολλήθη θαυμάσιον πῶμα μεγάλου ἀγγείου, διαμέτρου 0.45 μ., (εἰκ. 5) τῶν μεταβατικῶν ἀπὸ τοῦ 5^{ου} εἰς τὸν 4^{ον} π.Χ. αἰ. χρόνων, τοῦ λεγομένου ρυθμοῦ τοῦ Κέρτς. Εἰκονίζεται ὁ Διόνυσος ἐν μέσῳ ἐκτύπων ἐρώτων καὶ

βακχίδων καὶ ἡ ὄλη παρύστασις, ἐκτὸς τοῦ ἐξαιρέτου ἐνδιαφέροντος τοῦ θέματος καὶ τῆς πολυχρωμίας τῶν μορφῶν, παρουσιάζει καὶ ἀξιόλογον κίνησιν καὶ σύνθεσιν.

Τέλος ἡ ἔρευνα μιᾶς πυρᾶς κατὰ τὸ διατείχισμα, πλησίον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Λουμπαρδιάρη, ἐκτὸς ἄλλων ἀπέδωκε θαυμάσιον ὄστροakon μεγάλῃς τέχνῃς. Πρόκειται περὶ τμήματος παραστάσεως ἀμαζονομαχίας, πιθανώτατα δὲ ὁ εἰκονιζόμενος Ἀθηναῖος εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Θησεύς. Ὁ ἀγγειογράφος, ἐὰν δὲν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ λεγόμενος «τεχνίτης τῶν καλάμων», πάντως ὁμως ἀναπνέει ἐντὸς τῆς ἰδίας ὑψηλόφρονος κλασικῆς ἀτμοσφαιρας ἐκεῖνου.

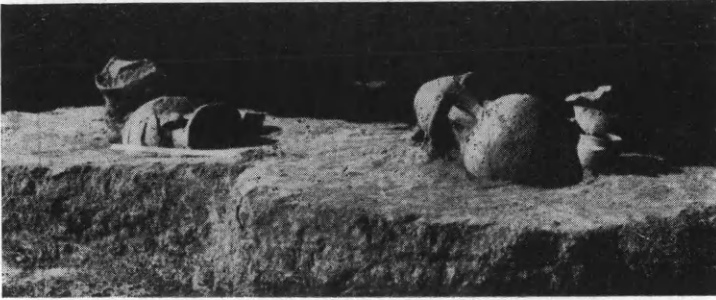
2. ΑΘΗΝΑΙ. β) Ἀκαδημία Πλάτωνος.

Συνεχισθείσης διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Φ. Σταυροπούλλου τῆς περυσινῆς ἀνασκαφῆς περὶ τὸ μέσον τοῦ ἀγροκτήματος Μπουτζέγια καὶ εἰς βάθος 6 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς φυσικοῦ γηλόφου, ὅστις κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς νεκροταφεῖον. Τοῦ νεκροταφείου τούτου, ἀγνώστου μέχρι τοῦδε ἐκτάσεως, ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὰς ἐφετινὰς ἐργασίας ἀρκετοὶ τάφοι, τὸ πλεῖστον παιδικοί, κείμενοι εἰς σειρὰν κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ γηλόφου καὶ ἀποτελούμενοι ἐξ ἑνὸς ἀμφορέως (ὑψ. 0.40), τεφροδόχου ἢ ὄστεοδόχου ἐπιπωματισμένου καὶ ὀριζοντίως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τεθειμένου μὲ κτερισματικὰ ἀγγεῖα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, καὶ μιᾶς εὐτελοῦς πρόχου (ὑψ. 0.20) ἀγανώτου, χειροποιήτου καὶ ἰσταμένης πάντοτε ὀρθίας παρὰ τὴν βάσιν τοῦ ἀμφορέως (εἰκ. 6). Ἄλλοι τάφοι εὐρέθησαν ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου, ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ γηλόφου, μὴ ἐρευνηθέντος εἰσέτι, ὡς χωροῦντες κάτωθι τοῦ ἀσκάφου μέρους. Οὗτοι περιβάλλονται ὑπὸ τετραγώνου πλαισίου ἐκ μεγάλων (0.45 × 0.50) ὀμῶν πλίνθων.

Τὰ μνημεῖα ταῦτα, φέροντα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τεθραυσμένα μικρὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα καὶ πῆλινα σφονδύλια μετὰ διαλελυμένων πλίνθων καὶ ἀνθράκων, δὲν ἀποκλείεται διὰ τῆς περαιτέρω σκαφῆς νὰ ἀποδειχθῆ ὅτι εἶναι ἐπιτύμβιοι βωμοὶ καὶ οὐχὶ τάφοι.

Κατὰ τὸ Β.Δ. ἄκρον τοῦ γηλόφου, 4 μ. ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἔδαφος, ἀνεκαλύφθη λακκοειδὲς ὄρυγμα, διαμέτρου 3.20 μ., χω-

ροῦν εἰς βάθος 2 μ., τὸ ὁποῖον ἦτο πλήρες ὀστράκων μεγάλων καὶ ἐνδιαφερόντων γεωμετρικῶν ἐπίσης ἀγγείων. Ἐκ τοῦ ὕλικου τούτου ἀπηρτίσθησαν ἤδη ἀρκετὰ μικρὰ καὶ μεγάλα ἀγγεῖα, ἐν οἷς συγ-

Εἰκ. 6. Δύο παιδικαὶ ταφαὶ γεωμετρικῶν χροάνων.

καταλέγονται καὶ δύο ἀμφορεῖς (εἰκ. 7, 8), ὧν ἀξιοσημεῖωτος εἶναι ὁ μεγαλύτερος, ὕψους ἄνω τοῦ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου, ὅστις ἐξα-ρακτηρίσθη ἅμα τῇ ἀποκαλύψει του ὡς σῆμα· οὗτος φέρει ζώνας

Εἰκ. 7. Ὁ λαιμὸς τοῦ μεγάλου ἀμφορέως - σήματος τοῦ εὐρεθέντος ἐντὸς τοῦ λακκοειδοῦς ὀρύγματος.

περιφερικὰς περὶ τὴν κοιλίαν καὶ πλούσιον διάκοσμον περὶ τὸν λαιμόν (εἰκ. 7). Μοναδικὸς λόγῳ τοῦ μεγέθους του εἶναι καὶ μελαμβαφῆς κρατήρ, φέρων εἰς ἐκάστην πλευρὰν σταυρὸν ἐντὸς κύκλου διὰ λευκοῦ χρώματος.

Ὑπὸ τὸ ὡς ἄνω ὄρυγμα ἀπεκαλύφθη ἕτερον φρεατοειδές, ἀποτελοῦν συνέχειαν τούτου, διαμ. 1.20 καὶ βάρθ. 3.95 μ. Τοῦτο ἦτο πλήρες κενῶν ἀγγείων, ἀποτεθειμένων τελείως κεκλιμένων εἰς ἑννέα στρώματα, χωριζόμενα μεταξύ των δι' ἐλαχίστου καθαροῦ χώματος.

Ἐξ αὐτοῦ ἐξήχθησαν περὶ τὰ τεσσαράκοντα ἀγγεῖα, ἀκέραια κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀμφορεῖς καὶ πρόχοι, ὕψους κατὰ μέσον ὄρον 0.30 ἕκ., ὡς καὶ δύο μεγάλαι σιδηραῖ πρόχαι (μῆκους 0.32) καὶ σιδηροῦν μαχαίριον (:).

Εἰκ. 8. Ἀμφορεύς (ὕψ. 0.54) προερχόμενος ἐκ τοῦ λακκοειδοῦς ὄρυγματος.

Ἐντὸς τοῦ λάκκου οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἶχνος ὁστοῦ ἢ τέφρας παρατηρήθη. Εἶναι δ' ὁ λάκκος οὗτος περιέργως μεταγενέστερος τοῦ ὑπεράνω αὐτοῦ ὄρυγματος.

Ἄπαντα τὰ ἀγγεῖα τῆς ἀνασκαφῆς ἀνήκουσιν εἰς προκεχωρημένους γεωμετρικοὺς χρόνους (8^{ος} π.Χ. αἰών) καὶ φέρουσι λιτὴν διακόσμησιν ἐκ περιφερικῶν ζωνῶν συνήθως. Εὐάριθμα εἶναι τὰ με παραστάσεις ἐκ τοῦ ζωικοῦ βασιλείου — ἀνθρώπων καὶ ἵππων.

Τέλος κατὰ τὸ Β.Δ. ἄκρον τοῦ γηλόφου καὶ εἰς βάθος 4 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας ἀπεκαλύφθησαν λείψανα οἰκήματος τῆς πρωτοελλαδικῆς περιόδου τοῦ μὴ μεγαροειδοῦς τύπου (εἰκ. 9). Τοῦτο, διαστάσεων 8.50 × 4.50 μ., κατευθύνεται ἐξ Α. πρὸς Δ. καὶ ἀποτελεῖται ἐξ αἰθούσης, προδόμου καὶ θαλάμου, ὅστις ἐν μέρει κατεστράφη κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ προαναφερθέντος φρεατοειδοῦς ὄρυγματος τῶν γεωμετρικῶν χρόνων. Τοῦ οἰκήματος διατηροῦνται εἰς ἀρίστην κατάστασιν καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν αὐτῶν τὰ θεμέλια ἐκ ποταμίων λιθαρῶν.

Ἐξωθι τοῦ οἰκήματος παρὰ τὴν Β.Α. γωνίαν ἀνεκαλύφθη καὶ ἠρευνήθη ἤδη βαθύτατον ὄρυγμα, τὸ ὁποῖον ὁ ἀνασκάψας ἔχαρα-

κτῆρισην ὡς βόθρον. Οὗτος, ἔχων διάμ. ἄνω 2.20 μ., ἐφ' ὅσον προχωρεῖ εἰς βάθος διαρκῶς στενεύεται διὰ τοῦ σχηματισμοῦ διαφόρων δακτυλίων καὶ οὕτω εἰς τὸν πυθμένα αὐτοῦ, εὐρισκόμενον εἰς βάθος 8.10 ἀπὸ τῶν θεμελίων τοῦ οἰκήματος, ἔχει μόλις διάμ. 0.70. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν ἄφθονα προϊστορικά ὄστρακα ὡς καὶ ὄστρεα θαλασσίων κογχῶν (ὑπολείμματα γευμάτων;).

Εἰκ. 9. Τὸ πρωτοελλαδικὸν κτῆριον τῆς Ἀκαδημίας (2300 π.Χ.).

Λεπτομερῆς ἔρευνα τοῦ οἰκήματος τόσο ἐντὸς, ὅσον καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ δὲν ἐγένετο ἀκόμη.

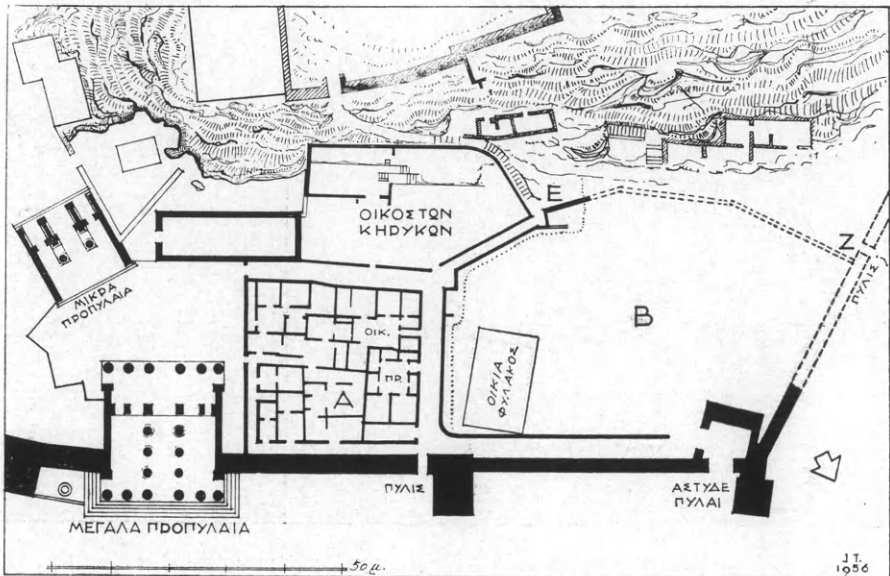
Πάντως ἐκ τοῦ «βόθρου» καὶ τῆς καλυπτούσης τὴν περιοχὴν τοῦ οἰκήματος παχείας σχετικῶς ἐπιχωματώσεως προέρχονται ὄστρακα πρωτοελλαδικὰ τῆς II καὶ III φάσεως, ἄλλα φέροντα τὸ τυπικὸν γάνωμα (Urfirnis), ἄλλα δὲ ἐπίχρισμα, ἀνήκοντα εἰς ἀγγεῖα λεπτά (σκύφους κυρίως) καὶ χονδροειδῆ (λεκάνας, ἀμφορεῖς κλπ).

3. ΕΛΕΥΣΙΣ α) Ἱερόν.

Αἱ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἰ. Τραυλοῦ ἀπὸ τοῦ 1953 ἐνεργοῦμεναι ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐλευσίνι πρὸς Δ. τῶν Μεγάλων Προπυλαίων συνεχίσθησαν καὶ ἐφέτος τῇ συνεργασίᾳ τῆς ἀρχαιολόγου κ. Μ. Ἀναγνωστοπούλου-Φιλίνη.

Σκοπὸς τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἦτο ἡ πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ πρὸς Δ. τῶν Μεγάλων Προπυλαίων χώρου, τὸν ὁποῖον ὁ ἀνασκάπτων θεωρεῖ ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ ἀποτελοῦντα βοηθητικὸν αὐτοῦ χώρον.

Πράγματι ἐνῶ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἐπιστεύετο, ὅτι τὸ Ἱερὸν ἐτετραματίζετο εἰς τὴν γραμμὴν τῶν Μεγάλων Προπυλαίων, ἔνθα

Εἰκ. 10. Κάτοψις τοῦ πρὸς Δ. τῶν Μ. Προπυλαίων τῆς Ἐλευσίνος ἀνασκαφέντος χώρου.

τὸ ὑστερορρωμαϊκὸν τεῖχος, διὰ τῶν νέων ἀνασκαφῶν ἐδείχθη ὅτι ἐξετείνεται πρὸς Δ. εἰς ἰκανὴν ἔκτασιν, τοῦλάχιστον μέχρι τῆς ὁδοῦ τῆς ὁδηγούσης εἰς τὴν πυλίδα, περιλαμβανομένου εἰς τὸ Ἱερὸν ὁλοκλήρου οἰκοδομικοῦ τετραγώνου. Ἄλλ' ἐνῶ κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν τῆς ὁδοῦ ἀνεμένετο ὅτι εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν θὰ ἀνευρίσκετο καὶ τὸ μνημονευόμενον εἰς σχετικὴν ἐπιγραφὴν διατείχισμα, τὸ διαχωρίζον τὸ Ἱερὸν ἀπὸ τὴν πόλιν, ἀπεδείχθη ὅτι τοῦτο ἔπρεπε νὰ ζητηθῆ εἰς ἄλλην θέσιν· διότι τὰ οἰκήματα τοῦ Ἱεροῦ συνεχίζοντο ἔτι δυτικώτερον, καταλαμβάνοντα καὶ ὁλόκληρον τὸν ἐπὶ τοῦ σχεδίου (εἰκ. 10) χώρον Β.

Ἡ διαπίστωσις αὕτη ἦτο τὸ σπουδαιότερον τῶν συμπερασμάτων τῆς ἐφετινῆς σκαφῆς, μὲ τὴν βεβαιότητα δὲ πλέον ὅτι τὸ Ἱερὸν

Είχ. 11. Γενική άποψις από βορρά τής πρὸς τὴν πυλίδα ἀνασκαφείσης ὁδοῦ.

Είχ. 12. Γενική άποψις από δυσμῶν τής μεγάλης οίκιας τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. κατὰ τὴν Ν.Δ. γωνίαν τοῦ οἰκοδομικοῦ τετραγώνου Α.

ἔφθανε μέχρι τοῦ δυτικοῦ τείχους τοῦ περιβόλου καὶ τῶν εὐρισκομένων εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ *ἄστυδε πυλῶν*, ἐξητήθη καὶ ἡ νέα πιθανὴ θέσις τοῦ διατειχίσματος. Ἄλλη ὁμως θέσις πλήν τῆς ἐπὶ τοῦ σχεδίου γραμμῆς ΕΖ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ καθοριζομένην, *παρὰ τὸν Κηρύκων οἶκον ἄχρι τῆς πυλίδος τῆς ἀπαντροκῆ τοῦ δολίχου*.

Εἰκ. 13. Μαρμαρίνη κεφαλὴ Ἀρτέμιδος (·).

Δοκιμαστικαὶ ἔρρευναί, γενόμεναι πλησίον τοῦ οἴκου τῶν Κηρύκων, ἀπεκάλυψαν ἀκριβῶς εἰς τὴν γραμμὴν ΕΖ τείχος, πάχους 0.90 μ., τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ ζητούμενον διατειχίσμα.

Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν σημειοῦμεν πλήν τῆς ἀποκαλύψεως τῆς πρὸς τὴν πυλίδα ὁδοῦ (εἰκ. 11), πλάτους 3.50 μ., τὴν ἀνεύρεσιν καὶ ἐτέρας ὁδοῦ, πλάτους 2.40 μ., ὁδηγούσης πρὸς τὰς *ἄστυδε* πύλας. Ἐνδιαφέρον εἶναι, ὅτι ἡ τελευταία εὐρίσκεται ἀκριβῶς ἔναντι τοῦ χώρου τοῦ Πρυτανείου, ἔνθα ὁ κ. Τραυ-

λὸς ἔχει ἤδη ὑποθέσει ὅτι ἐστάθμευον αἱ ἱεραὶ ἄμαξαι. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο εἶναι μία ἐπὶ πλέον ἐπιβεβαίωσις τῆς ὑποθέσεως αὐτοῦ.

Μικρὰ ἀνασκαφικὰ ἔρρευναί ἐγένοντο καὶ ἐντὸς τοῦ Πρυτανείου πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ διαγράμματος αὐτοῦ, ὡς καὶ εἰς τὴν παραπλεύρως εὐρισκομένην μεγάλην οἰκίαν τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος (εἰκ. 12). Τόσον τὸ Πρυτανεῖον ὅσον καὶ ἡ οἰκία διεπιστώθη, ὅτι ἐπικοινωνοῦσιν ἀπ' εὐθείας διὰ θυρῶν μετὰ τῆς πρὸς τὴν πυλίδα ὁδοῦ.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων τῶν ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν ἰδιαιτέρως ἀξίζει νὰ μνημονευθῆ μικρὰ μαρμαρίνη κεφαλὴ Ἀρτέμιδος (·) τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων (εἰκ. 13) καὶ κυλινδρικός βωμίσκος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀφιερωμένος εἰς τὸν Ἰακχὸν κατὰ τὴν σωζομένην ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὴν:

Ἀπολλώνιος (Ἀπολλωνίου) Φλυεὺς Ἰάκχω εὐχρήν.

4. ΕΛΕΥΣΙΣ β). Νεκροταφείον. (παράρτηρ.)

Διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτὸ ἀνασκαφῆς συνεπληρώθη ἡ ἀπὸ τοῦ 1952 ἀρξαμένη ἔρευνα τοῦ πρὸς τὰ Μέγαρα νεκροταφείου τῆς Ἐλευσίνας διὰ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Washington University καὶ

Εἰκ. 14. Προϊστορικὸς τάφος τῆς Ἐλευσίνας μετὰ πλαγίας εἰσόδου.

τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (τιμῆς ἔνεκεν) κ. Γ. Μυλωνᾶ, ἐρευνηθεισῶν 86 ταφῶν, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 65 ἀνάγονται εἰς τοὺς ἱστορικούς καὶ αἱ 21 εἰς τοὺς προϊστορικούς χρόνους.

Διδακτικώτατοι ὑπῆρξαν οἱ προϊστορικοὶ τάφοι. Τούτων εἰς (εἰκ. 14) διεφύλαξε σκελετοὺς καὶ κτερίσματα, διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ μετὰ πλαγίας εἰσόδου τύπος τάφου ἀνεπτύχθη εἰς τὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ μινύεια καὶ τὰ μετ' ἄμαυροχρώμου διακοσμήσεως ἀγγεῖα ἦσαν ἀκόμη ἐν χρήσει. Πρὸς τούτοις ἀποδεικνύει ὁ τάφος οὗτος ὅτι σκάμματα διὰ τὴν ἀπόθε-

σιν τῶν ὀστέων τῶν ἀρχικῶν τοῦ τάφου ἐνοίκων, τόσον χαρακτηριστικὰ τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων, εἶχον τὴν ἀρχὴν των εἰς τὴν περιόδον ἐκείνην. Ἄλλος τάφος (εἰκ. 15) ἀποδεικνύει ὅτι οἱ κιβωτιόσχημοι τάφοι μετεβλήθησαν ἀπὸ ἀτομικοῦ εἰς οἰκογενειακοῦς

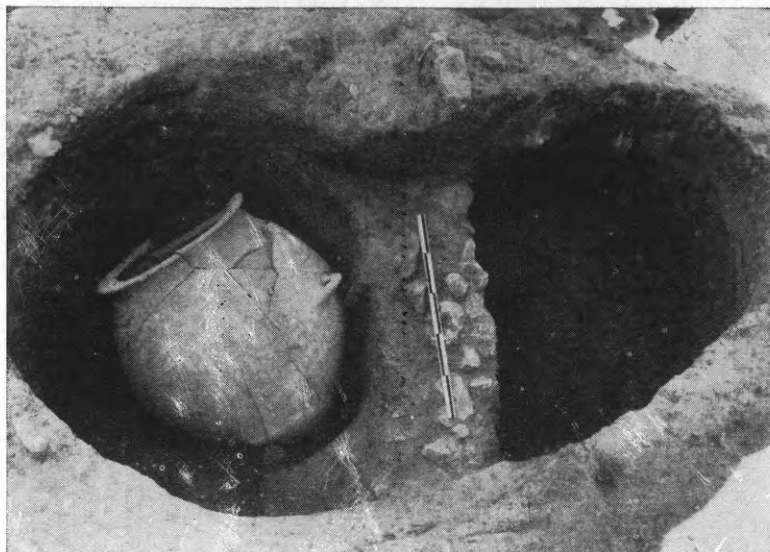

Εἰκ. 15. Κιβωτιόσχημος προϊστορικός τάφος τῆς Ἐλευσίνας.

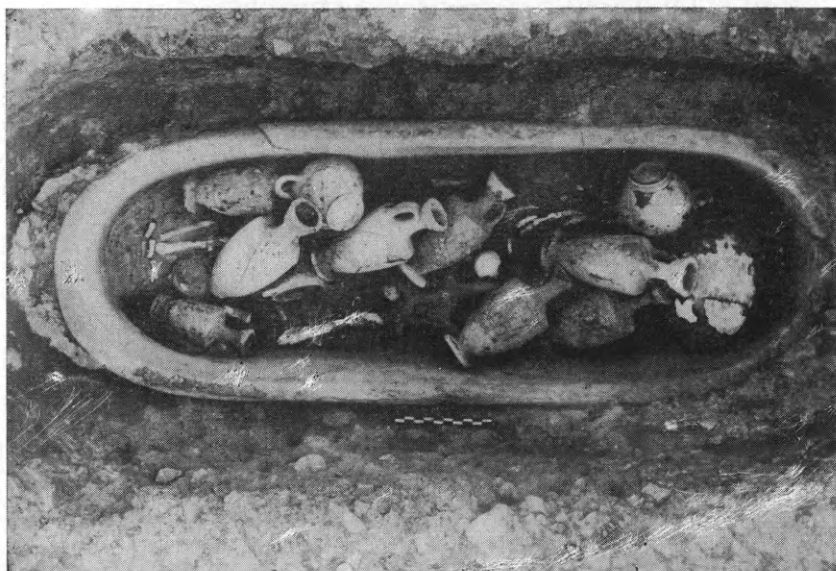
πρὸς τὸ τέλος τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς, ἐκ τοῦ παρ' αὐτὸν δὲ ἀνακαλυφθέντος μεγάλου μετ' ἀμαυροχρώμου γραμμικῆς διακοσμῆσεως πίθου (εἰκ. 16), περιέχοντος τὰ ὑπολείμματα δύο παιδικῶν σκελετῶν, συνάγεται καὶ τοῦτο, ὅτι αἱ ἐν πίθῳ ταφαὶ δὲν χαρακτηρισίζουσι μόνον τοὺς μεσοελλαδικοὺς συνοικισμοὺς, ἀλλ' ὅτι συναντῶνται καὶ εἰς τὰ μεσοελλαδικὰ νεκροταφεῖα.

Εἰς τὸν τομέα Μ ἀπεκαλύφθησαν ἐφέτος δύο ἀκόμη θαλαμοειδεῖς τάφοι ἐσκαμμένοι εἰς τὸ χῶμα. Ὁ εἰς τούτων εἶναι παιδικὸς καὶ μικρῶν διαστάσεων, ὁ ἕτερος δὲ κανονικῶν διαστάσεων,

περιεῖχε τὰ ὑπολείμματα τριῶν σκελετῶν καὶ ἄγγεῖα, ἀνάγοντα

Εἰκ. 16. Μεσοελλαδικὸς πίθος κατὰ χώραν.

Εἰκ. 17. Παιδικὴ λάρναξ πλήρης ἀγγείων κλπ.

αὐτὸν εἰς τοὺς Υ(στερο)Ε(λλαδικούς) ΙΙΒ πρὸς ΥΕ ΙΙΓ χρόνους.

Ἐκ τῶν τάφων τῶν ἱστορικῶν χρόνων σημαντικὸς εἶναι εἰς παρέχων παράδειγμα καύσεως τῶν πρωίμων γεωμετρικῶν χρόνων. Ὁ τάφος οὗτος ἐπαναλαμβάνει τὰς λεπτομερείας ἄλλου καὶ ἐπι-

Εἰκ. 18. Στήλη μετ' ἀναγλύφου παραστάσεως ἐκ τάφου τῆς Ἐλευσίνος.

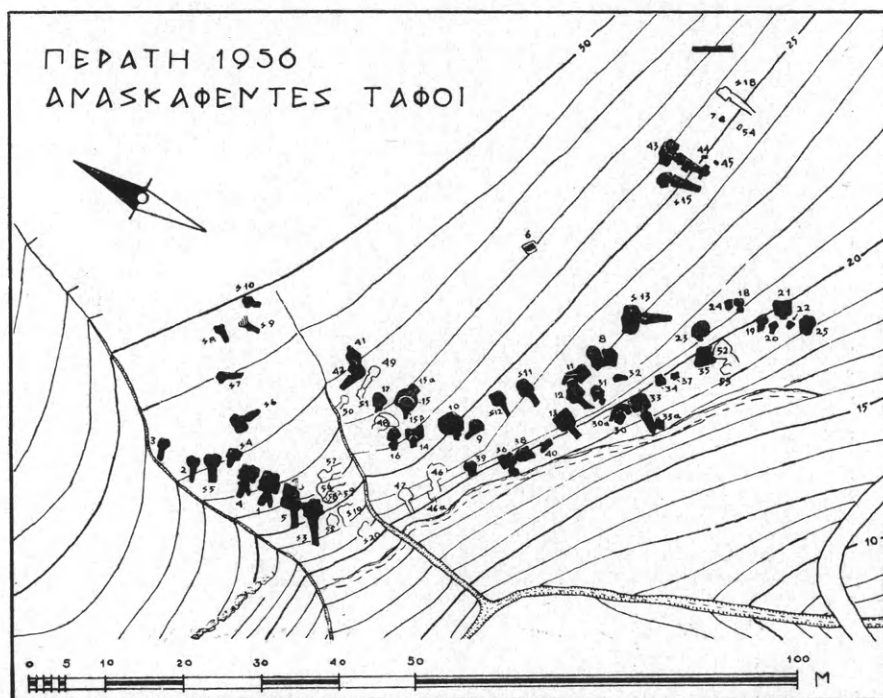
βεβαιοῖ τὰς παρατηρήσεις τὰς σχετικὰς πρὸς τὸ ἔθιμον τῆς καύσεως, τὰς γενομένας κατὰ τὸ 1955.

Οἱ περισσότεροι τῶν παιδικῶν τάφων ἦσαν ἐν ἀγγείοις ταφαί. Μία παιδικὴ λάρναξ (εἰκ. 17) ἔχει ἀρκετὸν ἐνδιαφέρον. Περιεῖχε δ' αὕτη ἐκτὸς τοῦ σκελετοῦ 13 ἀγγεῖα, 1 εἰδώλιον καὶ κέλυφος ψοῦ.

Ἄφ' ἑτέρου εἰς τάφος, τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος, ἐκαλύπτετο ὑπὸ δύο στηλῶν ἐκ τούτων ἡ μία φέρει ἀνάγλυφον παρὰσασιν ἀποχαιρετιστηρίου σκηνης καὶ ἀρκετὰ ὀνόματα, ἐν οἷς καὶ ὀνόματα γυναικῶν ἐκ Θηβῶν (εἰκ. 18).

5. ΠΕΡΑΤΗ (Πόρτο Ράφτη).

Ἡ διὰ τοῦ τέως ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Σπυρίδωνος Ἰακωβίδη εἰς τὸ μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον τῆς Περατῆς διεξαγομένη ἀπὸ τετραετίας ἀνασκαφή, περιορισθεῖσα καὶ ἐφέτος εἰς τοὺς αὐτοὺς καὶ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη τομεῖς, ὠλοκλήρωσε τὴν ἔρευναν

Εἰκ. 19. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς ἀνασκαφίσης περιοχῆς τῆς Περατῆς.

δύο γειτονικῶν ὑψωμάτων ἐπὶ τῆς παρειᾶς τῆς χαράδρας τῆς Ἐρωτοσπηλιᾶς, ἐξαιρέσει μιᾶς συστάδος συλημένων ταφῶν. Ἡ μυκηναϊκὴ ὁδὸς τοῦ νεκροταφεῖου ἀπετέλεσε τὸ πρὸς τὴν κατωφέρειαν ὄριον τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ οὕτω ἐρευνηθεῖσα περιοχὴ, μὲ τὴν πυκνοτάτην διάταξιν τῶν τάφων εἰς ἀλλεπαλλήλους σειράς (εἰκ. 19), ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν δείγμα τῆς συνολικῆς εἰκόνας, τὴν ὁποίαν τὸ νεκροταφεῖον αὐτὸ θὰ παρουσιάσῃ ὅταν συμπληρωθῇ ἡ ἔρευνά του.

Ἐκ τῶν 18 ἐν συνόλῳ σκαφέντων τάφων εἰς εὐρέθῃ ἐντελῶς

συλημένος, ἄλλοι δύο εἶχον ὑποστῆ μερικὴν σύλησιν καὶ οἱ ὑπόλοιποι εὐρέθησαν ἄθικτοι.

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν διατήρησιν των οἱ τάφοι οὔτοι (εἰκ. 20) οὐδόλως διαφέρουσι τῶν κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ἀνασκαφέντων διότι ἐν κατόψει διετήρουν τὸ σχῆμα τοῦ θαλαμοειδοῦς μὲ

Εἰκ. 20. Σύνολον ἑνὸς προϊστορικοῦ τάφου τῆς Περαιτῆς.

δρομούς βραχεῖς, κάποτε δὲ ἐντελῶς ὑποτυπώδεις. Ἡ θόλος ὄλων ἦτο βυθισμένη. Ὑπάρχουσι περιπτώσεις ταφῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο μετὰ τὴν πτώσιν τῆς θόλου ἐν μέσῳ τῶν βυθισμένων ὄγκων τοῦ πετρώματος, ἐνὸς δὲ τοῦλάχιστον ἐκ τῶν τάφων ὁ δρόμος κατεσκευάσθη ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τῆς βυθισθείσης θόλου ἐνὸς ἄλλου.

Εἷς μόνον ἐξ ὄλων τῶν τάφων εἶναι μικρὸς παιδικὸς λάκκος, εὐρεθεῖς πλήρης μικρῶν ἀχηβάδων.

Εὐρέθησαν 56 ἀγγεῖα, ἐξ ὧν 14 ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, ἀνὰ 7 κωδωνόσχημοι καὶ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι, 5 θήλαστρα καὶ 4 πρόχοι, τῶν λοιπῶν σχημάτων ἀντιπροσωπευομένων ὑπὸ ὀλίγων δειγμάτων (εἰκ. 21-23).

Εἰς τὰ γνωστὰ σχήματα ἀγγείων προστίθεται ἐφέτος μία τρίωτος κύλιξ (εἰκ. 24), καθὼς καὶ μικρὸς ψευδόστομος μὲ κυλινδρικὸν

χαμηλὸν σῶμα καὶ τρεῖς μικροὺς πόδας ἀμφορίσκος. Ἄξια μνείας, ἂν καὶ ὄχι πρωτότυπος, εἶναι ἐπίσης μικρὰ πρόχους μὲ μίαν πλευρικήν λαβὴν καὶ ἀντιστοίχως προχοήν, ἐν εἶδει ἡθμοῦ, ἐπὶ τῆς κοιλίας, καθὼς καὶ μικρὸν κωδωνόσχημον ἀγγεῖον μὲ προχοήν ἐπὶ τοῦ χεῖλους.

Εἰκ. 21. Προϊστορικὰ ἀγγεῖα ἐκ τάφων τῆς Περατῆς.

Πλὴν τῶν ἀγγείων ἀνευρέθησαν καὶ πήλινα εἰδώλια, 2 ἀνθρωπόμορφα καὶ 2 ζώομορφα (εἰκ. 24).

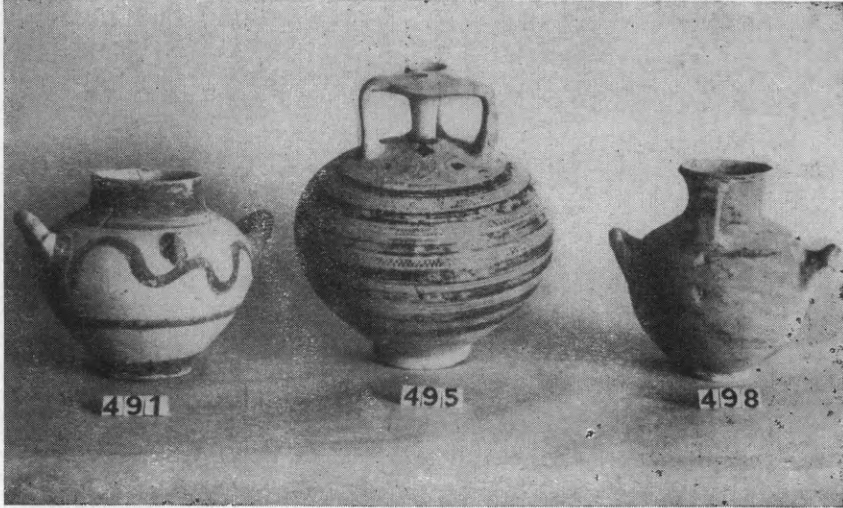

Εἰκ. 22. Προϊστορικὰ ἀγγεῖα ἐκ τάφων τῆς Περατῆς.

Ἄπαντα τὰ ἀνωτέρω εὐρήματα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς ὑστάτους μυκηναϊκοὺς χρόνους (ΥΕ ΙΙΙ), κυρίως δὲ εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦ Σιτοβολῶνος καὶ τὸν πυκνὸν ρυθμὸν.

Ἐνδιαφέρον ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι χάρις εἰς τὴν χρονικήν

διαδοχὴν τῶν τάφων (ὅπου αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ) ὑπάρχει ἡ δυνατότης τῆς διαπιστώσεως ἀναλόγου χρονικῆς διαφορᾶς μεταξὺ ομάδων τινῶν τῶν ἀγγείων τῆς ἀνασκαφῆς.

Εἰκ. 23. Προϊστορικὰ ἀγγεῖα ἐκ τάφων τῆς Περατῆς.

Ἄν καὶ δὲν ὑπῆρξεν ἰδιαιτέρως ἀποδοτικὴ εἰς μικρὰ εὐρήματα ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφή, ἐν τούτοις εὐρέθησαν χρυσοῦ ἀντικείμενα (δακτύλιος, ἐνώτιον, καθὼς καὶ ψῆφος ὁμοιάζουσα πρὸς λίαν ἐσχημα-

Εἰκ. 24. Προϊστορικὰ ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια ἐκ τάφων τῆς Περατῆς.

τοποιημένον βουκράνιον ἐκ χρυσοῦ ἐλάσματος) ὡσαύτως δὲ καὶ ψῆφοι ἐκ σαρδίου, κορναλίνης καὶ ὑαλομάζης.

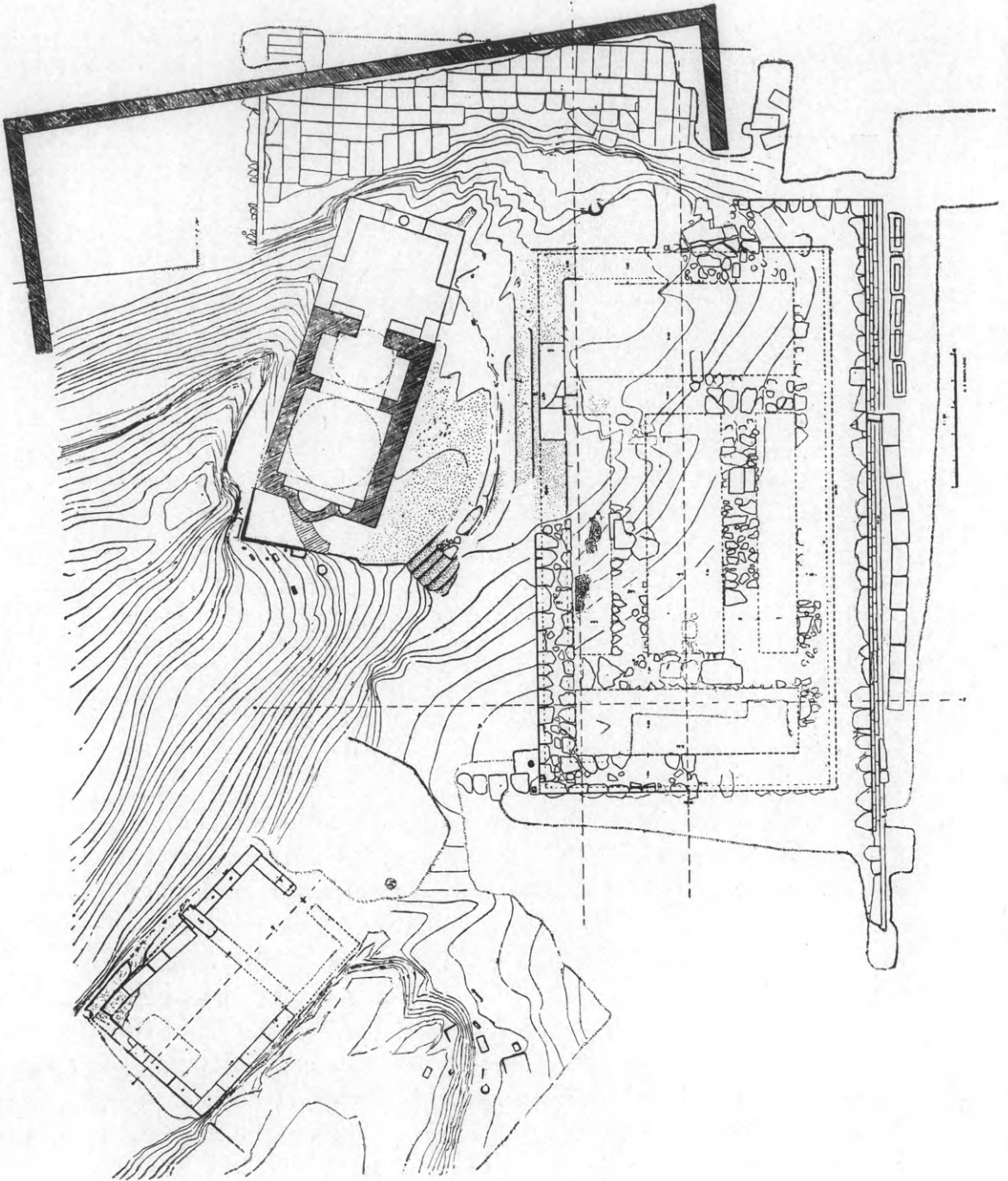
Ἄξιζοι νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς ἓνα ἐκ τῶν τάφων εὐρέθησαν κεκαυμένα ὀστᾶ, κείμενα εἰς μικρὸν σωρὸν ἐπὶ τοῦ δαπέδου. Εἶναι

ὀλίγα καὶ διατηροῦνται κακῶς, ἐὰν δὲν ἀποδειχθῆ ὅτι εἶναι καὶ αὐτὰ ἀνθρώπινα, τότε θὰ ἔχωμεν ἤδη πέντε περιπτώσεις καύσεως νεκρῶν εἰς τὸ νεκροταφεῖον αὐτό.

6. ΒΡΑΥΡΩΝ (Βραῶνα).

Κατὰ τὸ 1956 ἐπανελήφθησαν διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ἰ. Παπαδημητρίου αἱ ἀπὸ τοῦ 1952 διακοπεῖσαι ἀνασκαφαὶ ἐν Βραυρῶνι τῆς Ἀττικῆς, ὅπου τὸ ἱερόν τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος, γνωστὸν κυρίως ἐκ τῆς Ἰφιγενείας ἐν Ταύροις τοῦ Εὐριπίδου. Ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ ἀνεσκάφη ὁ χῶρος ἐνθα ἔδει νὰ εὐρίσκειται ὁ βωμός, ἀπεκαλύφθη δὲ τοίχος βαίνων ἐκ Β.Δ. πρὸς Ν.Α. (εἰκ. 25) ἐδραζόμενος ἐπὶ παλαιότερου, ἀνήκοντος πιθανῶς εἰς τὸν παλαιότερον ναόν. Διότι ἐκεῖ που κατὰ τὴν Ν.Α. γωνίαν τοῦ ναοῦ τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος ἀνεσκάφη τὸ 1949 βόθρος πλήρης ὀστράκων ἐξ ἀγγείων γεωμετρικῶν χρόνων καὶ ἄλλων ἀναθημάτων. Παρὰ δὲ τὸν τοῖχον τοῦτον ἀπεκαλύφθη σειρὰ μεγάλων πίθων, ὅπερ δεικνύει ὅτι ἐχρησιμοποιήθη ὁ χῶρος κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ὡς ἀποθήκη. Περαιτέρω εἰς τὸ βάθος ἀνασκαφῆ κατέστη ἀνέφικτος λόγῳ τῶν ἀναβλυζόντων ἐκεῖ πολλῶν ὑδάτων. Εὐρέθησαν ὅμως κατὰ τὴν σκαφὴν πολλὰ ὄστρακα ἀγγείων τοῦ 6^{ου} καὶ τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος, πληθὸς πηλίνων εἰδωλίων, μικρὰ τινα τεμάχια γλυπτῶν καὶ τεμάχιον ὀπισθογράφου ἐπιγραφῆς ἐκ καταλόγου ἀφιερωμάτων εἰς τὴν Ἀρτεμιν-Ἰφιγένειαν.

Δυσκολωτέρα ὑπῆρξεν ἡ σκαφὴ ὀπισθεν τοῦ ὀνομασθέντος Μικροῦ Ἱεροῦ ἀνατολικῶς καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνατολικώτερον κειμένης ἱερᾶς οἰκίας. Διότι ὁ χῶρος ἔκαλύπτετο διὰ χωμάτων καὶ μεγάλων ὄγκων βράχων, τῶν ὁποίων ἡ μετατόπισις ἦτο δυσχερεστάτη. Κάτωθεν ὅμως τῶν βράχων ὑπῆρχε βαθεῖα ἐπίχωσις (1 τοῦλάχιστον μέτρου) καὶ εὐρέθησαν καὶ τοῖχοι μικροῦ, ἱεροῦ προφανῶς, κτίσματος ὅπερ εἶναι πρόδηλον ὅτι εὐρίσκειτο πρὸ τῆς καταρρεύσεως τῶν βράχων ἐντὸς σπηλαιοειδοῦς χώρου. Τὸ σπήλαιον δὲ τοῦτο ἔχει ὁ ἀνασκάψας ἱκανοὺς λόγους νὰ πιστεύῃ ὅτι ἀπετέλει ἱερώτατον χῶρον καὶ πιθανώτατα τὸν δεικνυόμενον ἐκεῖ τάφον ἡρίον τῆς Ἰφιγενείας, ὡς ρητῶς ἀναφέρεται καὶ παρ' Εὐριπίδῃ ἐν Ἰφιγ. ἐν Τ. 1464: *οὗ καὶ τεθάψει καθανοῦσα...* καὶ παρ'

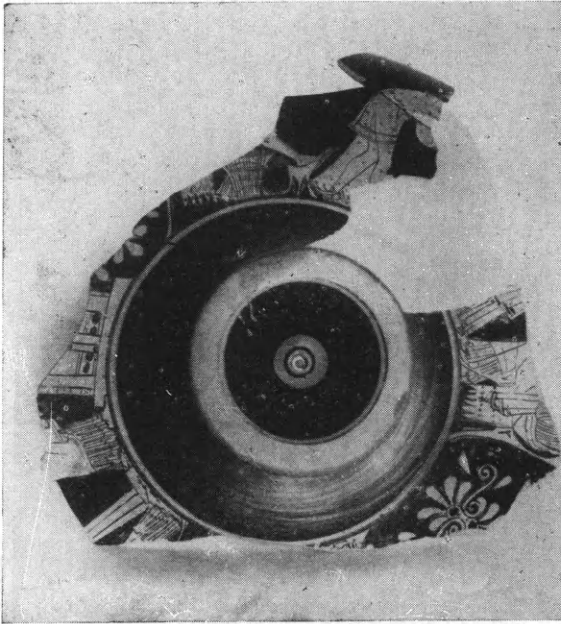

Είχ. 25. Κάτοπις του ίεροϋ τής Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος.

ΕΥΦΟΡΙΩΝΙ εἰς σχόλ. Ἀριστοφ. Λυσιστρ. 645: Ἀγχίαλον Βραύρωνα
κενήριον Ἰφιγενείας ὡς καὶ παρὰ ΝΟΝΝῶ Διον. XIII, 186.

Εἶναι δ' ἄλλως τε γνωστὴ κατὰ παράδοσιν ἢ τοποθέτησις τά-
φων ἡρώων ἐντὸς σπηλαίων καὶ ἢ ἐντὸς αὐτῶν ἄσκησις λατρείας
ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων.

Ὁ χῶρος μερικῶς μόνον ἀνεσκάφη, εὐρέθη ὁμως ἐν αὐτῷ πλή-

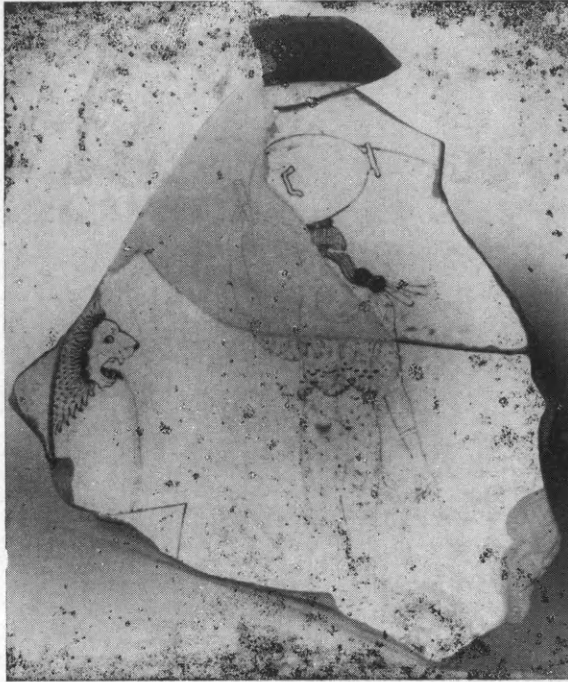

Εἰκ. 26. Θραῦσμα ἐρυθρομόρφου ἀγγείου.

θος πηλίνων ὀστράκων ἕξ ὠραιότατων ἀγγείων, μελανομόρφων,
ἐρυθρομόρφων (εἰκ. 26) καὶ λευκῶν ὡς τὸ ἐν εἰκ. 27 ἀπεικονιζόμενον
ἐκ λευκῆς κύλικος, πιθανώτατα τοῦ ἀγγειογράφου Σωτάδου, ὅπερ
συνεπληρώθη δι' ὀστράκων ἀνευρεθέντων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ
1949. Εὐρέθησαν ἐπίσης πολλὰ πήλινα εἰδῶλια, δύο χαλκᾶ κάτοπτρα
καὶ τεμάχια τινὰ ἐπιγραφῶν. Ἐν τούτων προέρχεται ἐκ μεγάλης ἐνε-
πιγράφου στήλης ἀποτελούσης κατάλογον ἀφιερωμάτων καὶ μάλι-
στα τὸν κατατεθειμένον ἐν Βραυρῶνι πρωτότυπον κατάλογον, τοῦ
δοποίου ἀντίγραφον εὐρέθη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀνά-
λογος ταύτισις ἐγένετο καὶ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1949, ὅταν
ἕτερον τεμάχιον ἐπιγραφῆς ἐταυτίσθη πρὸς ἀντίγραφα αὐτῆς εὐρε-

θέντα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Οὕτως ἀποδεικνύεται κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται τῆς Βραυρῶνος εἶναι πρωτότυποι ἀναγραφαὶ τῶν ἀφιερωμάτων, ἅτινα μεταφερόμενα κατετίθεντο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ παρεδίδοντο συμφώνως τῇ πρώτῃ ἀναγραφῇ εἰς τοὺς ταμίαις.

Περαιτέρω πρὸς Δυσμᾶς ὄπισθεν τῆς λεγομένης ἱερᾶς οἰκίας

Εἰκ. 27. Θραῦσμα λευκῆς κύλικος.

ἀνεσκάφησαν ἕτεροι δύο τάφοι, ἀνήκοντες πιθανῶς εἰς πρόσωπα ἀφιερωμένα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θεᾶς. Βορείως τῆς μεγάλης πάλιν στοᾶς εἰς δοκιμαστικὴν σκαφήν, μὴ δυνηθεῖσαν νὰ διευρυνθῇ λόγῳ τῶν ὑδάτων, ἀπεκαλύφθη μαρμαρίνον κατώφλιον ἐπὶ παχέος ἐκ πύρων λίθων τοίχου μετ' ἐγκοπῶν διὰ τὴν στρόφιγγα μνημειώδους θύρας (εἰκ. 28). Ἀποδεικνύεται οὕτως ὅτι τὰ κτίσματα τοῦ ἱεροῦ ἐξετείνοντο καὶ πέραν τῆς στοᾶς πρὸς Βορρᾶν.

Εὐτυχῆς ὑπῆρξεν ἐφέτος ἡ ἐναρξὶς τῆς ἀνασκαφῆς τῆς ἀκροπόλεως τῆς προϊστορικῆς Βραυρῶνος, μιᾶς τῶν 12 πόλεων τοῦ Κέκροπος. Διότι διὰ μικρῶν σκαφῶν ἐπὶ τῆς βορείου κλιτύος τοῦ

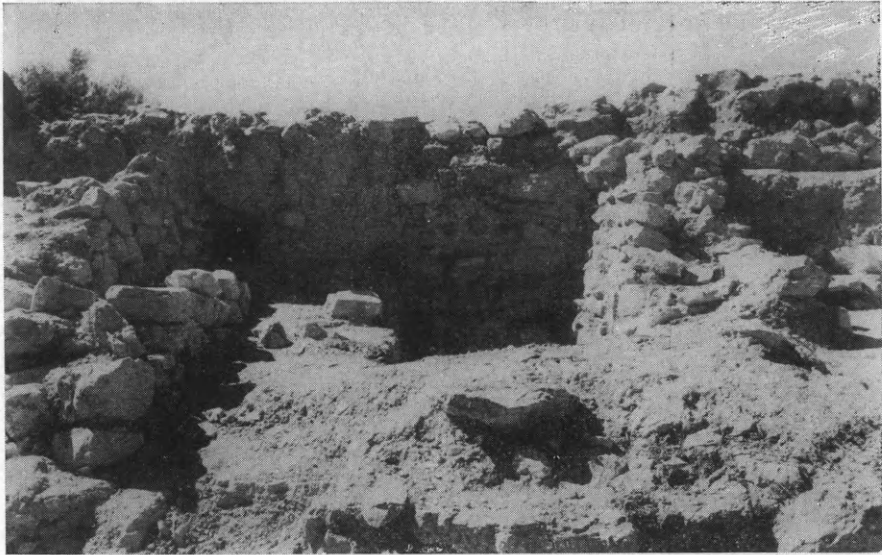
ὑπερκειμένου τοῦ ἱεροῦ πρὸς Ν. χαμηλοῦ σχετικῶς λόφου ἀπεκαλύφθησαν ἀλλεπάλληλοι περίβολοι ἐκ παχέων τοίχων στηρίζοντες διάφορα ἐπίπεδα, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἐκτισμένοι αἱ οἰκίαι τῆς πόλεως. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς, στεφομένης καὶ αὐτῆς διὰ παχέος περιβόλου, ἀπεκαλύφθη μεγάλη οἰκία, τῆς ὁποίας ἡ παλαιότερα μορφή ἀνάγεται εἰς τοὺς μεσοελλαδικοὺς χρόνους. Οἱ τοῖχοι τῆς οἰκίας, μάλιστα κατὰ τὴν παρυφὴν τῆς ἰσοπέδου κορυφῆς, σφίζονται μέχρις ὕψους 2 περίπου μέτρων (εἰκ. 29). Τὰ ἀποκαλυφθέντα ἀλλεπάλληλα δάπεδα δεικνύουσι μακροχρόνιον χρῆσιν τῆς οἰκίας μέχρι τοῦλάχιστον τῆς ὑστεροελλαδικῆς II περιόδου· διότι τῶν τελευταίων μυκηναϊκῶν χρόνων δὲν εὑρέθησαν λείψανα. Τοῦτο δύναται νὰ σχετισθῆ πρὸς σπουδαῖον ἱστορικὸν γεγονός τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς, τῆς ὁποίας αἱ ἀρχαῖαι πόλεις συνωκίσθησαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ Θησέως εἰς μίαν πόλιν, τὰς Ἀθήνας, ἐγκατελείφθησαν δέ, ὡς ἤτο ἐπόμενον, αἱ ἰσχυραὶ ἀκροπόλεις καὶ τὰ ἀνάκτορα τῶν δυναστῶν καὶ συνεστήθησαν οἱ δῆμοι τῆς Ἀττικῆς. Πάμπολλα συνελέγησαν ὄστρακα ἐξ ἀρίστης ποιότητος πηλίνων ἀγγείων χρονολογουμένων ἀπὸ τῶν μεσοελλαδικῶν μέχρι τῶν ὑστεροελλαδικῶν II χρόνων. Ἄλλ' ἡ συστηματικὴ στρωματογραφικὴ ἀνασκαφὴ καὶ ἡ ἀνεύρεσις εἰς τὸ αὐτὸ στρώμα μεσοελλαδικῶν ἀμαυροχρῶμων (matt painted) καὶ μινυείων ἀγγείων ὁμοῦ μετὰ ὑστεροελλαδικῶν τῆς πρώτης καὶ δευτέρας περιόδου

Εἰκ. 28. Μαρμάρινον κατώφλιον.

ἄγει εἰς ἀναθεώρησιν τῆς παραδεδομένης σήμερον χρονολογικῆς τάξεως καὶ ἡ ἀποκάλυψις ὀλοκλήρου πόλεως τῶν μεσοελλαδικῶν χρόνων εἰς τὴν Ἀττικὴν δύναται νὰ μᾶς δώσῃ σπουδαιότατα στοιχεία διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν προμυκηναϊκῶν χρόνων.

Τοῦ νεκροταφείου τῶν τελευταίων χρόνων τῆς προϊστορικῆς Βραυρωῶνος, εὑρισκομένου ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι λόφου τῆς Χαμολιᾶς,

Εἰκ. 29. Λείψανα μεσοελλαδικῆς οἰκίας τῆς Βραυρωῶνος.

ἀνεσκάφησαν ἐφέτος 6 σκαπτοὶ θαλαμοειδεῖς τάφοι, τῶν ὁποίων τινὲς ἦσαν σεσυλημένοι. Ἐντὸς αὐτῶν εὑρέθησαν πολλαὶ δεκάδες ἀγγείων, χαλκοῦν ἐγχειρίδιον, χαλκῆ αἰχμὴ ἀκοντίου, μάχαιρα χαλκῆ, ψηφίδες ἐκ στεαίτιου κλπ. Ἐντὸς δ' ἐνὸς ἐξ αὐτῶν εὑρέθησαν 100 περίπου μολύβδινα ἐλάσματα προερχόμενα πιθανῶς ἐξ ἀρχαίου δικτύου.

Ἐκ τῶν εὑρημάτων οἱ τάφοι χρονολογοῦνται εἰς τοὺς ὕστεροελλαδικούς I-III χρόνους.

Γενικῶς δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν βασίμως ἐκ τῶν μέχρι σήμερον ἀνασκαφέντων μνημείων, ἀναγομένων εἰς τοὺς προϊστορικούς, τοὺς κλασσικούς καὶ τοὺς πρωτοχριστιανικούς χρόνους ὅτι ἡ Βραυ-

ρὸν ἐξελίσσεται εἰς σπουδαιότατον κέντρον ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ὡς μέρος τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀποκάλυψις ἐτέρου συγγενοῦς πρὸς τὸ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος ἱεροῦ, τοῦ ναοῦ τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος παρὰ τὴν παραλίαν τῶν γειτονικῶν Ἄλῶν τῶν Ἀραφηνίδων, κατὰ τὴν σημερινὴν Λούτσαν.

Ἡ ὕπαρξις τοῦ ναοῦ, ἰδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Ὁρέστου, ἀναφέρεται ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἐν Ταύροις τοῦ Εὐριπίδου καὶ τὰ ἐκεῖ τελούμενα Ταυροπόλια ἐγένοντο εἰς ἡμᾶς κυρίως γνωστά ἐκ τῆς τελευταίως ἀνευρεθείσης ἐν παπύροις νέας κωμωδίας τοῦ Μενάνδρου, τῶν «Ἐπιτροπόντων», ὡς καὶ ἐκ δύο ἐπιγραφικῶν μνημείων. Μικρὰ διήμερος ἔρευνα διὰ τοῦ ἀνασκαφικοῦ συνεργείου τῆς Βραυρωνῶνος ἤρκεσε διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἐκ πύρων λίθων κρηπιδώματος μεγάλου σχετικῶς ναοῦ 21 μέτρων μήκους καὶ 14 πλάτους κατὰ τὴν κατωτάτην βαθμίδα, ἔχοντος δηλαδὴ περίπου τὰς αὐτὰς διαστάσεις πρὸς τὸν ναὸν τῆς Βραυρωνῶνος (εἰκ. 30).

Εἰκ. 30. Κρηπιδῶμα τοῦ ναοῦ τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος.

Τὰ ἀνευρεθέντα ὄστρακα καὶ πήλινα εἰδώλια ἀνάγονται εἰς τὸν 6^{ον} καὶ τὸν 5^{ον} π. Χ. αἰῶνα.

Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ναοῦ τούτου καὶ ἡ περαιτέρω συστηματικὴ ἀνασκαφὴ αὐτοῦ εὐελπιστοῦμεν ὅτι θέλει μεγάλως συμβάλει εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀρχαίας λατρείας καὶ τῶν ἀττικῶν ἰδιαιτέρως ἑορτῶν.

7. ΑΡΝΗ Κοπαΐς.

Αί ἐφετιναι ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι εἰς Ἄρνην (Γκλᾶ) τῆς Κοπαΐδος διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ἰω. Θρεψιάδη περιορίσθησαν εἰς τὰς δύο μόνον ἐκ τῶν τεσσάρων πυλῶν τῆς ἀκροπόλεως (εἰκ. 31), ἧτοι τὴν βόρειον καὶ τὴν νοτιοανατολικήν. Ἀπὸ ἀμφοτέρως ἀπεμα-

Εἰκ. 31. Δεῖγμα τοιχοδομίας τοῦ Ν.Α. τείχους τῆς Ἄρνης.

κρύνθη μέγας ὄγκος λίθων καὶ ἐπετεύχθη οὕτω ἡ διάνοιξις τῶν εἰσόδων (εἰκ. 32). Ἐπίσης ἐξηκολούθησεν ὁ καθαρισμὸς τῶν παρ' αὐτάς, δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ, μικρῶν δωματίων (θυρωρείων).

Κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας ἐπιστοποιήθη καὶ πάλιν διὰ νέων εὐρημάτων — τεμαχίων ΥΕ III ἀγγείων — ὅτι ἀμφοτέραι αἱ πύλαι ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν ὑστεροελλαδικὴν ἐποχὴν.

Τέλος ἐξηκολούθησεν ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνευρεθέντος ὀρύγματος, ἀνελκυσθέντος ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ὀγκολίθων, κάτωθεν τῶν ὁποίων εὐρίσκονται συνεχῶς τεμάχια ΥΕ III ἀγγείων.

Εἰκ. 32. Βόρειος πύλη τοῦ τείχους τῆς Ἄργης.

8. ΑΥΛΙΣ (Βαθύ).

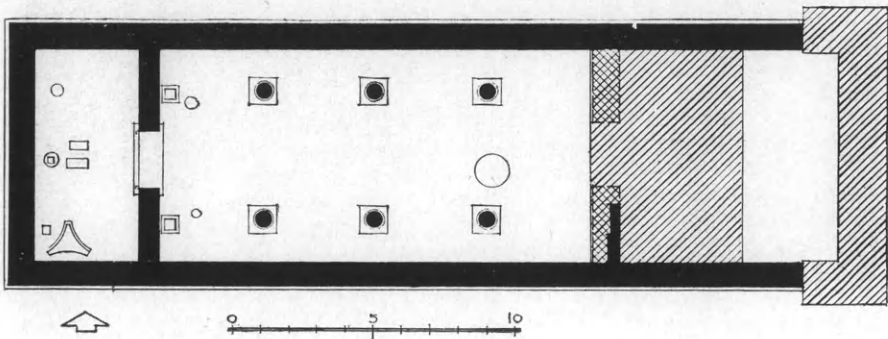
Ἡ ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας σιμέντων Χαλκίδος διάνοιξις ὁδοῦ ἀπὸ τοῦ ἐργοστασίου τῆς πρὸς τὸ χωρίον Βαθύ ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ἀποκαλυφθῇ, κατὰ τὸ 1941, διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ἰ. Θερεσιάδη ἀρχαῖος τοῖχος ἑλληνικοῦ οἰκοδομήματος μετὰ προσηρηθένου εἰς αὐτὸ ρωμαϊκῶν χρόνων λουτροῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ εὐρέθησαν ἐνεκτισμένα 3 γυναικεῖα κολοβωμένα ἀγάλματα τοῦ 2^{ου} πιθανῶς μ. Χ. αἰῶνος ὡς καὶ μικρότερον, ρωμαϊκὸν ἐπίσης, ἀγαλμάτιον σωζόμενον ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κάτω, ὅπερ παριστᾷ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν Ἄρτεμιν.

Ἡ σπουδαιότης τῶν εὐρημάτων ἤγαγε τὸν κ. Θερεσιάδην εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ εὑρεθὲν οἰκοδόμημα δυνατὸν νὰ ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ ἐν Αὐλίδι περίφημος ναὸς τῆς Ἄρτεμιδος. Ὄντως δὲ ἡ δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἐνεργηθεῖσα ὀλοσχερῆς ἀποκάλυψις τοῦ οἰκοδομήματος, εἰς ὃ ἀνήκεν ὁ εὑρεθεὶς τοῖχος, ἐπεβεβαίωσε τὴν εἰκασίαν ἐκείνην τοῦ κ. Θερεσιάδη.

Ὁ ναὸς (εἰκ. 33), διαστάσεων 9.40 × 31, εἶναι ἄπτερος διαιρεῖται δὲ εἰς τὰ ἐξῆς 4 ἀλληλοδιαδόχως μέρη : πρόστασιν, πρόδο-

μον, σηκόν και ἄδυτον. Εἶναι ἐκτισμένοι δια καλῶς πελεκημένων ἀσβεστολίθων, πλὴν τῆς κατά τι μεταγενεστέρας προστάσεως, ἣτις εἶναι ἐκ πώρου. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ναοῦ ἀποτελεῖ ἄριστον δεῖγμα ἐργασίας τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος.

Ὁ σηκός και τὸ ἄδυτον ἔχουσι διατηρηθῆ εἰς καλὴν κατάστασιν. Ἀντιθέτως τὸ προστώφον και ὁ πρόδομος ἔχουσιν ὑποστῆ ριζικὴν μεταβολὴν ἔνεκα τῆς κατά τοὺς ὑστερορρωμαϊκοὺς χρόνους

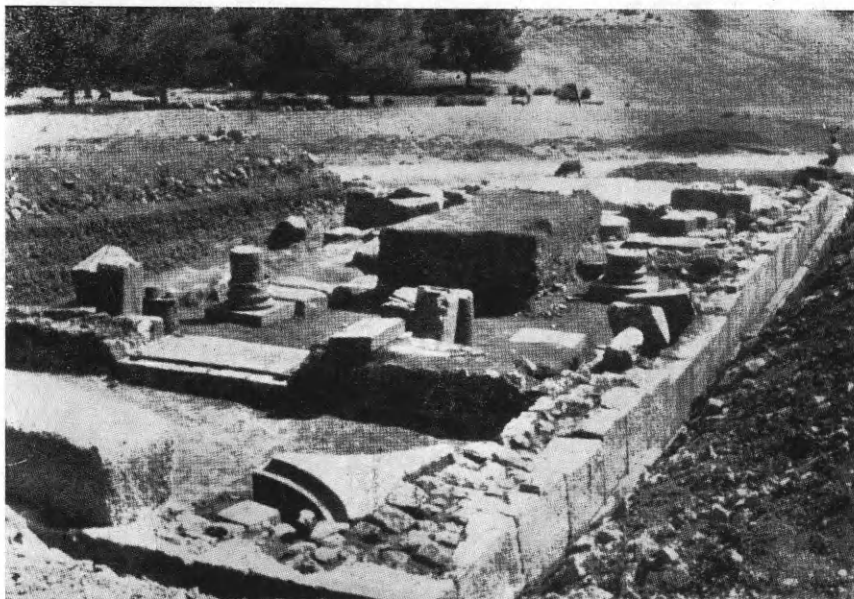
Εἰκ. 33. Κάτωψις τοῦ ἐν Αὐλίδι ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

χρησιμοποιήσεώς των ὑπὸ τοῦ προσκτισθέντος λουτροῦ. Καὶ τὸ μὲν προστώφον, τοῦ ὁποίου σώζονται δύο ἐκ μεγάλων πωρολίθων δόμοι, φαίνεται ὅτι προσεκολλήθη εἰς τὸν πρόδομον κατὰ νεωτέραν, ἴσως τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰ., μετασκευὴν τοῦ ναοῦ, ὁ δὲ πρόδομος, ἀποτελέσας ἀργότερον τμήμα τοῦ λουτροῦ — ἀκριβῶς παρὰ τὴν Β. πλευρὰν του σώζονται τὰ καλύτερον διατηρημένα διαμερίσματα τοῦ λουτροῦ ἀποτελούμενα κυρίως ἐξ ἀτομικῶν λουτήρων μεθ' ὑποκαύστου —, φέρει ὀλόκληρος στρωσιν ἐξ ἀρχιτεκτονικῶν και ἄλλων μελῶν τοῦ παλαιότερου ναοῦ και τοῦ προστώφου, ὡς λ.χ. τεμάχια σφονδύλων πωρίνων δωρικῶν κίωνων, λίθους λαξευτοὺς και βάρθρα, μεταξὺ τῶν ὁποίων και ἐνεπίγραφον βάρθρον μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Λευκίου Μομμίου.

Ὁ σηκός, ὁ ὁποῖος ἀνεσκάφη ὀλόκληρος, πλὴν μικροῦ τμήματος τῆς ἐπιχώσεώς του ἀφεθέντος κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ περίπου διὰ περαιτέρω μελέτην (εἰκ. 34), διαιρεῖται διὰ διπλῆς κιονοστοιχίας ἐκ τριῶν ἰωνικῶν κίωνων εἰς τρία κλίτη. Ἐκ τῶν κορμῶν τῶν κίωνων οὐδεὶς ἐσώθη, ἐσώθησαν ὅμως αἱ βάσεις αὐτῶν, δύο ἀκέραιαι

—ή μεσαία τῆς Ν. καὶ ἡ πρὸς τὸ ἄδυτον τῆς Β. κιονοστοιχίας. Αἱ δύο διασωθεῖσαι βάσεις εἶναι ἰωνικαὶ μετὰ διπλῆς σπεύρας καὶ σκοτίας, διασώζουσι δὲ καὶ μέρος τοῦ ἀπέργου τοῦ κορμοῦ τοῦ κατωτάτου σφονδύλου (εἰκ. 34).

Παρὰ τὴν βάσιν καὶ πρὸς Β. τοῦ πρώτου ἀριστερᾶ τῷ εἰσερχομένῳ κίονος τοῦ σηκοῦ ὑπάρχει κατὰ χώραν μεγάλη στρογγύλη

Εἰκ. 34. Ἐποψὶς τοῦ ἀποκαλυφθέντος ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἀπὸ Δ.

βάσις, διπλασίας σχεδὸν διαμέτρου τῆς τῶν κίωνων, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ ἀνασκάψας νομίζει, ὅτι θὰ ὑπῆρχε ποτὲ ἐν τῶν πολυτιμότερων ἀντικειμένων τοῦ ναοῦ, ἴσως ὁ κορμὸς τῆς ὑπερχιλιετοῦς πλατάνου, τὴν ὁποίαν εἶδεν ὁ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ φυλασσομένην ἐντὸς αὐτοῦ (IX 19, 7).

Κατὰ τὸ μέσον τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ σηκοῦ μεγαλοπρεπῆς οὐδός, σωζόμενος ἀνέπαφος (εἰκ. 34), ὀδηγεῖ εἰς τὸ ἄδυτον. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχουσιν ἀκόμη αἱ ἐγκοπαί, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐστηρίζοντο αἱ παραστάδες καὶ αἱ ὀπαὶ αἱ ὑποδεχόμεναι τοὺς σύρτας τῆς διφύλλου θύρας του. Ἐκατέρωθεν τοῦ οὐδοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ σηκοῦ σώζονται κατὰ χώραν τετράγωνοι κιονίσκοι, βάσεις μετὰ τόρμου, πρὸς

ὑποδοχὴν μικρῶν ἀγαλμάτων, πιθανῶς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, ἔμπροσθεν δὲ τοῦ βορείου ἐξ αὐτῶν μικρὸς κυκλικὸς βωμὸς μετὰ βαθείας ὀπῆς καὶ σωλῆνος ἐκροῆς κατὰ τὴν βᾶσιν τοῦ χρησιμεύων δι' ὑγρὰς θυσίας.

Τέλος ἐντὸς τοῦ ἀδύτου καὶ ἀπέναντι ἀκριβῶς τῆς θύρας εὐρέθησαν πλάκες μαρμάρου μετὰ γλυπτῆς διακοσμῆσεως ἀνήκουσαι εἰς τράπεζαν προσφορῶν, κατὰ δὲ τὴν Ν.Δ. γωνίαν τοῦ ἀδύτου διεσώθη κατὰ χώραν τριγωνικὴ βᾶσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ ἴστατο εἴτε μέγας χαλκοῦς τρίπους εἴτε ἄγαλμα τῆς Τριμόρφου Ἑκάτης. Ὅπισθεν τῆς τραπέζης καὶ πρὸς Β. αὐτῆς σώζονται δύο ἀκόμη μικροὶ βωμοί.

Εἰκ. 35. Ἀκέφαλον
γυναικεῖον ἄγαλμα.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἐξῆς: Τρία μαρμάρινα ἀκέφαλα ἀγάλματα, ἐν ἀνδρὸς ἰσχυρῶς κολοβωμένον, καλῆς τέχνης ἑλληνιστικῶν χρόνων—Ἀπόλλωνος (;)—καὶ δύο γυναικεῖα. Ἐξ αὐτῶν τὸ καλύτερον σωζόμενον (εἰκ. 35), τὸ ὁποῖον εὐρέθη παρὰ τὴν μεγάλην στρογγύλην βᾶσιν—τὰ δύο ἄλλα ἦσαν προσεκτισμένα εἰς τοῖχον τοῦ λουτροῦ—εἶναι καλὸν ἀντίγραφον ρωμαϊκῶν χρόνων ἀρίστου ἔργου τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ. Ὁ ἀνασκάψας νομίζει ὅτι δι' αὐτοῦ ὁ καλλιτέχνης ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ τὴν βασιλικὴν ἰέρειαν τῆς Ἀρτέμιδος Ἰφιγένειαν.

Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν σπουδαιοτάτη εἶναι ἡ ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τοῦ σηκοῦ ἐπὶ μαρμαρίνης βάσεως ἀγάλματος εὐρεθεῖσα, ἡ ὁποία καὶ ἐπικυρῶνει κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον τὴν ταυτότητα τοῦ ναοῦ δίδουσα ἐνταυτῷ, διὰ πρώτην φορὰν ἀσφαλῶς, καὶ τὸ ἐπίθετον τῆς θεᾶς. Τὸ κείμενον αὐτῆς εἶναι :

*Μνάσων καὶ Ἀθηνῶ Ζωπύρειαν
τὴν θυγατέρα ἱερατεύσασαν Ἀρτέ
μιδι Ἀὐλιδεῖα.*

Ἐκ τῶν ἀνασκαφικῶν δεδομένων συνάγεται τὸ συμπέρασμα,

ὅτι ὁ περίφημος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ναὸς τῆς Αὐλιδείας Ἀρτέμιδος εὐρίσκεται ἐν συνεχεῖ λειτουργίᾳ ἀπὸ τοῦ 5^{ου} π.Χ. μέχρι καὶ τοῦ 5^{ου} μ.Χ. αἰ., ἐλπίζεται δ' ὅτι συνεχιζομένων τῶν ἀνασκαφῶν θὰ ἀποκαλυφθῆ καὶ ὁ παλαιότατος ἐκεῖνος ναός, τὸν ὁποῖον κατὰ τινὰ ἀρχαίαν παράδοσιν ἔκτισεν αὐτὸς ὁ Ἀγαμέμνων.

Ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἐκτὸς τῆς μεγάλης του σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ναῶν—καὶ διὰ τὸ ἀρχαῖζον σχῆμά του καὶ διὰ τὴν καλὴν διατήρησιν τῶν μερῶν αὐτοῦ—ἐνέχει καὶ ἄλλην σπουδαιότητα: λύει ὀριστικῶς τὸ τοπογραφικὸν πρόβλημα καὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν ὁ ΟΜΗΡΟΣ ὠνόμαζε «*πειρήεσσαν Αὐλίδα*».

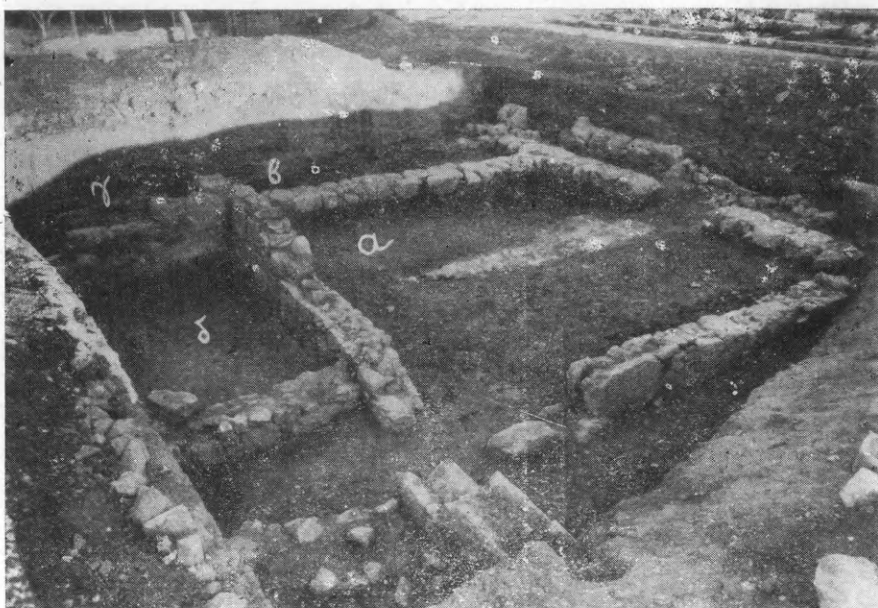
9. ΕΡΕΤΡΙΑ

Ἐν Ἐρετρίᾳ συνεχίσθη διὰ τῆς ἐφόρου δίδου Ἰωάννας Κωνσταντίνου ἡ ἀνασκαφὴ τῶν πέρουσι πρὸς Ν. τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος ἀναφανέντων κεραμεικῶν ἐργαστηρίων.

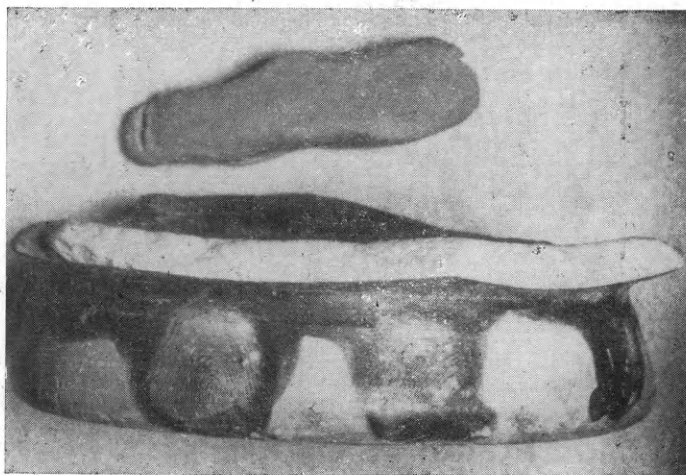
Ἀπεκαλύφθη πλήρως τὸ διαμέρισμα, ἐντὸς καὶ παρὰ τὴν Β.Δ. γωνίαν τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος οἱ κεραμικοὶ πηλοὶ καὶ ἡ μετὰ πηλίνης ἐσωτερικῆς ἐπενδύσεως φρεατία. Τὸ διαμέρισμα τοῦτο (εἰκ. 36, α) εἶναι σχεδὸν τετράγωνον (μὲ πλευρὰς 5.60 ἕως 5.90) καὶ ἔχει δύο εἰσόδους: μίαν μικρὰν παρὰ τὴν Ν.Α. αὐτοῦ γωνίαν, ἡ ὁποία ἀνοίγεται πρὸς Ν., πιθανῶς πρὸς αὐλὴν ἢ πρὸς συνεχόμενον δωμάτιον καὶ ἑτέραν μεγαλυτέραν εἰς τὸ μέσον τῆς πρὸς Β. αὐτοῦ πλευρᾶς, τῆς πρὸς τὸν ναόν· αὕτη εἶναι προφανῶς ἡ κυρία, ὁδηγεῖ δὲ εἰς εὐρύχωρον διάδρομον.

Ἀμέσως συνεχόμενα μετὰ τοῦ διαμερίσματος τούτου ἀνεφάνησαν περαιτέρω τέσσαρα ἄλλα (εἰκ. 36, β, γ, δ). Τούτων ἡ ἀνασκαφὴ δὲν συνεπληρώθη εἰσέτι, ἀπεδείχθη ὅμως ὅτι εἰς πάντα τὰ διαμερίσματα ταῦτα ἐστεγάζοντο ἀγγειοπλαστικὰ καὶ κοροπλαστικὰ ἐργαστήρια· διότι καὶ ἐφέτος ἀνευρέθησαν εἰς διάφορα σημεῖα νωποὶ πηλοὶ, χροῶμα ροδέουθρον ἐντὸς φιαλιδίου παχὺ στρωμασιδηρούχου ἀργίλου, χρησιμοποιοιμένης προφανῶς διὰ βαφῆν, τεμάχια δύο κεραμεικῶν τροχῶν, τριπτήρες λίθοι, ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια ἀτελῶς ὡπτημένα.

Χαρακτηριστικὴν τούτου ἐνδειξίν παρέχει ἡ ἀπεικονιζομένη

Είχ. 36. Ἀποψις τῶν κεραμεικῶν ἐργαστηρίων ἀπὸ τῆς Ν.Α. γωνίας
(ἄνω δεξιὰ διακρίνονται τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος).

Είχ. 37. Βάσις ἀγγείου μετὰ τὰ ἀποτυπώματα τῶν δακτύλων
τῆς χειρὸς τοῦ τεχνίτου.

βάσις ἀγγείου (εἰκ. 37)· ἐπ' αὐτῆς διακρίνονται σαφῶς τὰ ἀποτυπώματα καὶ τῶν πέντε δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ τεχνίτου, ὅστις ἔψαυσε τὸ ἀγγεῖον, ἐφ' ὅσον ἦτο ἀκόμη νωπὸν τὸ βερνίκιον.

Ἡ βάσις αὕτη ἀνευρέθη μετὰ πολλῶν ἄλλων ὀστράκων—ἐν οἷς καὶ τὸ ἐρυθρόμορφον τῆς εἰκόνας 38—ἐντὸς τάφρου εἰς ἀπόστασιν 9 μ. πρὸς Ν. τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐργαστηρίων. Ἐκ τῆς δοκιμαστικῆς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο σκαφῆς δὲν ἐξηκριβώθη ἐὰν καὶ ἐδῶ ὑπῆρχεν ἐργαστήριον· πιθανώτερον εἶναι ὅτι πρόκειται περὶ τόπου ἀπορριμμάτων τῶν παρακειμένων ἐργαστηρίων.

Εἰκ. 38. Ὅστρακον ἐρυθρόμορφου ἀγγείου.

Τὰ ἐντὸς τῶν ἐργαστηρίων εὑρεθέντα ἀκέραια ἀγγεῖα εἶναι

Εἰκ. 39. Πήλινα εἰδῶλια ἐξ Ἐρετρίας.

σχετικῶς ὀλίγα, κατὰ τὸ πλεῖστον μελαμβαφῆ φιαλίδια καὶ τινα ληκύθια· ἄφθονα εἶναι τὰ ὄστρακα ἀγγείων ἢ διαφόρων σχημάτων. Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ὄστρακον μὲ ἀνάγλυφον παράστασιν προσόψεως οἰκοδομήματος, ἐφ' οὗ διακρίνονται ἴχνη λευκοῦ

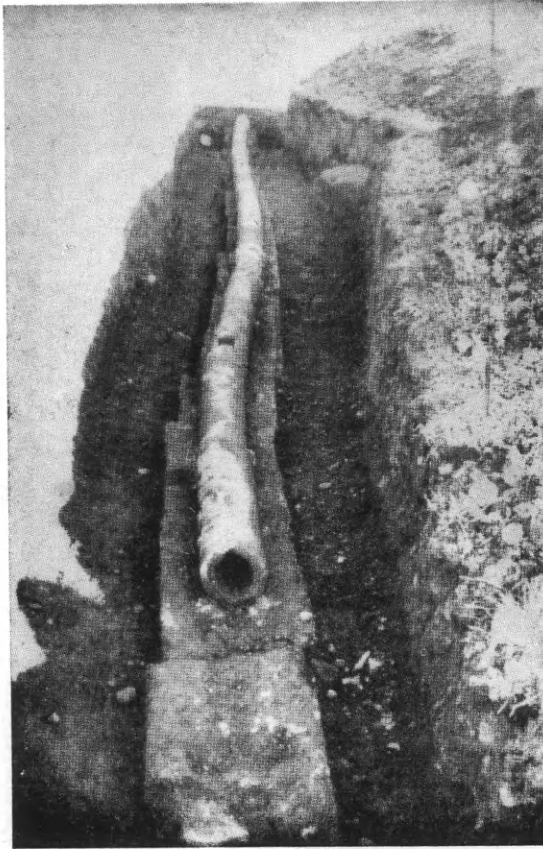
καὶ ἀνοικτοῦ κυανοῦ ἐπιχρίσματος. Πλὴν τούτων εὐρέθησαν καὶ ἐνενήκοντα περίπου ἀγνῦθες.

Ἄρκετὰ εἶναι καὶ τὰ εὐρεθέντα εἰδώλια καὶ προτομαὶ (εἰκ. 39),

τινὰ τῶν ὁποίων σώζουσι ὑπολείμματα λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ ἐπιχρίσματος.

Τέλος κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν περισυλλέγησαν καὶ περὶ τὰ 30 νομίσματα, κακῆς διατηρήσεως.

Εἶναι πιθανώτατον ὅτι οἱ τεχνῖται τῶν ἐργαστηρίων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται εἰς τὸν 4^{ον} καὶ 3^{ον} π.Χ. αἰῶνα, ἠσχολοῦντο καὶ μὲ τὴν ζωγραφικὴν διακόσμησιν μαρμαρίνων στηλῶν. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην μᾶς ἐπιτρέπει ἡ ἀνεύρεσις δύο πλακιδίων μαρμάρων—τὸ ἕτερον ἐξ αὐτῶν ἔχει εἰς τὴν κάτω πλευρὰν καὶ ἔμβολον, δι' οὗ ἔστρεοῦτο ἐπὶ στήλης—μὲ ἐξαιρετικὸν λείανσιν,

Εἰκ. 40. Σωλὴν διοχετεύσεως ὕδατος εἰς κρηναῖον οἰκοδόμημα.

ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσφαλὴς πληροφορία περὶ τῆς πρὸ ἐτῶν ἀνευρέσεως εἰς τὴν περιοχὴν μαρμαρίνης πλακός, περίπου 0.60 μ., μὲ θαυμασίαν ἔγχρωμον διακόσμησιν.

Ἐπίσης εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι εἰς τὰ ἐργαστήρια ταῦτα κατεσκευάζοντο ἀντικείμενα καὶ ἐκ διαφόρων ἄλλων ὑλῶν (χαλκοῦ, μολύβδου καὶ ὀστοῦ)· διότι ἀνευρέθησαν μικρὰ τμήματα χαλκῶν ἔλασμάτων μὲ λείψανα ἐκτύπων κοσμημάτων, τετράγωνον χαλκοῦν

πλακίδιον, 3 μολύβδινα ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος δισκάρια καὶ ἕτερον παχύτερον μὲ ἔκτυπον στέφανον πέριξ, τετράγωνον πλακίδιον, ὁμοίως ἐκ μολύβδου, φέρον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ἔκτυπον ἡμισεληνοειδὲς κόσμημα, ὀστέϊνος κύβος ἔχων τὰς πλευρὰς ἠριθμημένας, τρεῖς φακοειδεῖς διάτρητοι ψῆφοι ἐξ ὄστοῦ καὶ ἑτέρα κυλινδρική μὲ λεπτὴν ἐργασίαν, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τεμάχια ἰσοληνοειδοῦς ἀντικειμένου ἐξ ὄστοῦ.

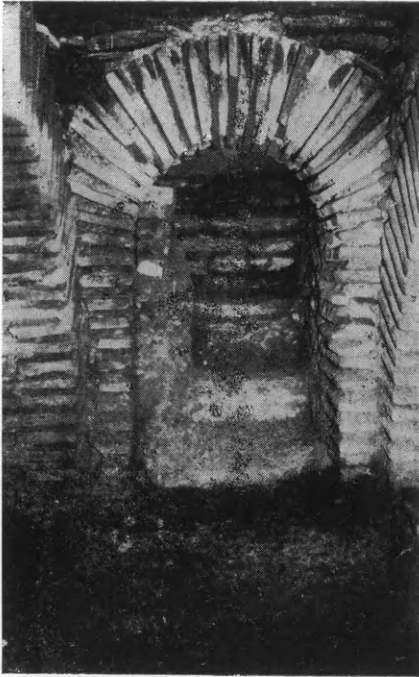
Ἄλλη ἐνδιαφέρουσα ἔρευνα ἐγένετο πρὸς Α, τοῦ ναοῦ καὶ πλησίον τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ὑποθετικῶς εἶχε χαρακτηρησθῆ ἔρουσιν ὡς κρηναῖον.

Βεβαιωθείσης τῆς ὑποθέσεως διὰ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ γενομένης ὑπὸ τοῦ κ. Ἰω. Τραυλοῦ μελέτης τῆς κατόψεώς του, ἀνεξετήθη ἐφέτος ὁ τρόπος τῆς διοχετεύσεως τοῦ ὕδατος. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἠνοίχθησαν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν δύο τάφροι· ἡ δευτέρα ἔφερεν εἰς φῶς ἀγωγὸν (εἰκ. 40), ὅστις παρηκολουθήθη εἰς μῆκος 15 μ. : ἀποτελεῖται ἐκ πηλίνων σωλήνων μήκους ἐκάστου περίπου 1 μ. καὶ ἐξωτερικῆς διαμέτρου 0.23 μ.· οἱ ἄρμοι τῶν ἐσωτερικῶς συνεχομένων σωλήνων καλύπτονται διὰ μολυβδίνης ταινίας, πλατ. 0.09, καθὼς ἐπίσης διὰ μολύβδου καλύπτονται καὶ τὰ κατ' ἀποστάσεις ἀνοίγματα ἐλέγχου τῆς ροῆς. Ἡ ὅλη σωλήνωσις στηρίζεται ἐπὶ ὀρθογωνίων πωροπλίνθων ὕψους 0.24 (τὸ μῆκος κυμαίνεται μεταξὺ 0.75-1.30 μ.) καὶ καταλήγει ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τῆς πρὸς Βορρᾶν πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος.

10. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΘΗΒΑΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ (Ν. Ἀρχιαιολογία).

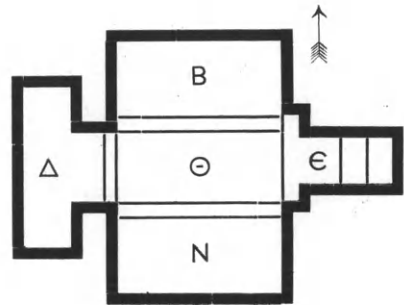
Διὰ τῶν ἐνεργηθειῶν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Σωτηρίου ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν συνεπληρώθη ἡ ἀποκάλυψις τῆς ὑποτιθεμένης ὡς κεντρικῆς πλακοστρώτου λεωφόρου τῆς παλαιοχριστιανικῆς πόλεως τῶν Θεσσαλικῶν Θηβῶν, ἀναφανείσης εἰς 120 μέτρα ἀνατολικῶς τῆς βασιλικῆς Α διευθυνομένης πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἠρευνήθησαν ἐπίσης καὶ τὰ πέριξ τῆς λεωφόρου ταύτης οἰκήματα (πιθανῶς ἐργαστήρια καὶ ἀγοραὶ), προσδιωρίσθησαν δὲ καὶ τὰ ὄρια τοῦ ἀνατολικῶς τῆς βασιλικῆς Α νεκροταφείου τοῦ 7^{ου} μ. Χ. αἰῶνος διὰ τοῦ ἀποκαλυφθέντος περιβάλλοντος αὐτοῦ.

Ἐνηργήθη περαιτέρω δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ εἰς ὀλόκληρον τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον μεταξύ τῶν βασιλικῶν Α καὶ Β διὰ τῆς διανοίξεως τάφρων χάριν προσδιορισμοῦ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπαρχόντων κτισμάτων. Πλὴν τῆς ἐμφανίσεως κεραμεικῶν εἰδῶν, κονιαμάτων καὶ θεμελίων τοίγων, δηλωτικῶν τῆς ὑπάρξεως κατὰ τὰ μέρη ταῦτα

Εἰκ. 41. Εἴσοδος τοῦ τρίκογχου τάφου.

κτισμάτων, ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Πυράσου χώρον σπουδαιότατον παλαιοχριστιανικὸν

Εἰκ. 42. Τρίκογχος τάφος. Κάτοψις.

κτίσμα. Τὰ ἀποκαλυφθέντα θεμέλια αὐτοῦ ἔφερον ἐντοιχισμένα ἀρχαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, μεταξύ τῶν ὁ-

ποίων καὶ σφόνδυλος πωρίνου κίονος δωρικοῦ ρυθμοῦ καὶ μεγάλοι πελεκητοὶ κυβόλιθοι· μνημειώδης κλίμαξ ἐξ 6 μονολίθων βαθμίδων, πλάτους 2.80 μ., μαρτυρεῖ διὰ τὴν σπουδαιότητα τοῦ κτίσματος, ὅπερ ἀφῆθη νὰ ἐρευνηθῆ λεπτομερέστερον βραδύτερον.

Ἐνεκα τῆς ἐμφανίσεως κατὰ τὰ μέρη ταῦτα καὶ ἐτέρων ὁμοίων κίωνων, ὑποτίθεται ὅτι ἐκεῖ περίπου πρέπει ν' ἀναζητηθῆ τὸ ἀρχαιότατον πανθεσσαλικὸν ἱερὸν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης, ἀναφερόμενον καὶ ὑπὸ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν.

Ἐμφανισθέντος τυχαίως ὑπογείου θολωτοῦ τάφου εἰς τὸν περὶ τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον χώρον (εἰκ. 42), ἠρευνήθη ἡ σχετικὴ περιοχὴ,

ἣτις ἔφευρεν εἰς φῶς δεύτερον παλαιοχριστιανικὸν νεκροταφεῖον τῆς πόλεως, τοῦ 5^{ου} καὶ 6^{ου} αἰῶνος. Ὁ θολωτὸς ὑπόγειος τάφος ἀποτελεῖται ἐκ τῆς εἰσόδου μὲ 2 βαθμίδας καθόδου, ἐκ τοῦ θαλάμου καὶ ἐκ τριῶν ἐξ ἀσβεστολίθων ἀρκοσολίων ὕψους 1.08 μ. Ἡ τοιχοδομία του συνίσταται ἐκ πλίνθων (εἰκ. 41,43) συνδεομένων διὰ κονιάματος φαίνεται δὲ ὅτι ἀνάγεται εἰς ὑστερορρωμαϊκοὺς χρόνους, ἐχρησιμοποίηθη ὁμως ἐνωρὶς καὶ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου ἀνευρέθη ἐν μέρει ἐπικεχωσμένον ὡς καὶ οἱ ἐν διαλύσει σκελετοί. Περὶ αὐτοὺς ἢ μετ' αὐτῶν περισυνελέγησαν χαλκᾶ ἢ ἀργυρᾶ περιβραχιόνια, δακτύλιοι, κρίκοι, ἐνώτια, ὑάλινον δοχεῖον, τρεῖς παλαιοχριστιανικοὶ πήλινοι λύγνοι κ. ἄ.

Εἰκ. 43 Ἀποψις τοῦ θαλάμου καὶ τῆς δυτικῆς κόγχης τοῦ τρικόγχου τάφου.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐρεῦνης τοῦ θολωτοῦ τάφου ἐξητάσθη ἢ περὶ τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον περιοχῆ καὶ ἀπεκαλύφθησαν ἕτεροι πέντε τάφοι ὡς καὶ συγκρότημα κεραμοστεγῶν παιδικῶν τάφων. Τὴν χρονολόγησιν τούτων ὑποβοηθοῦσιν αἱ ἀνευρεθεῖσαι ἐπιγραφαί. πᾶσαι παλαιοχριστιανικαὶ τοῦ 5^{ου} καὶ 6^{ου} μ.Χ. αἰῶνος. Κατὰ ταῦτα πλὴν τοῦ πέμπτου ἀνατολικῶς τῆς βασιλικῆς Α εὐρεθέντος νεκροταφείου τοῦ 7^{ου} αἰ. ὑπῆρχε καὶ δεύτερον παλαιοχριστιανικόν, πολὺ ἀπέχον τοῦ πρώτου καὶ ἀναγόμενον εἰς τὸν 5^{ον} ἢ τὸν 6^{ον} μ.Χ. αἰῶνα.

Π. ΙΩΛΚΟΣ (Βόλος).

Μετὰ μακρὰν διακοπὴν ἐπανάλαβεν ἡ Ἄρχ. Ἐταιρεία διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Δ. Θεοχάρη τὰς ἀνασκαφικὰς αὐτῆς ἐρεῦνας εἰς ἐν τῶν σπουδαιοτάτων προϊστορικῶν κέντρων τῆς Ἑλλάδος, τὴν θουλικὴν

Ἰωλκόν, κειμένην ἐντὸς τοῦ Βόλου (εἰκ. 44). Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εἶχε δοκιμαστικῶς ἀνασκάψει τὸ 1901 ὁ Χρ. Τσουντας, ὅστις καὶ ἐταύτισε τὸν γήλοφον, ἐφ' οὗ τὸ μεσαιωνικὸν φρούριον τοῦ Βόλου («Κάστρο τοῦ Γόλου»), πρὸς τὴν μυκηναϊκὴν Ἰωλκόν, μετὴ δεκαετίαν δὲ καὶ ὁ Ἀπόστ. Ἀρβανιτόπουλος, ὅστις ἀορίστους μόνον πληροφορίας παρέσχε περὶ «ἰχνῶν μυκηναϊκοῦ μεγάρου» καὶ «λιθικῶν» ὑπ' αὐτὸ στρωμάτων. Ἐλλείπει ἐν τούτοις δημοσιεύσεως ἔστω καὶ τῶν πενιχρῶν καὶ ἀβεβαίων πληροφοριῶν τῶν δύο μνημονευθεισῶν ἐρευνῶν οὐδὲν ἀσφαλὲς ἐπιστημονικὸν πόρισμα συνήγετο, οὕτω δὲ παρέμενε καθ' ὀλοκληρίαν ἄλυτον τὸ σπουδαιότερον ἱστορικὸν ἄμα καὶ ἀρχαιολογικὸν πρόβλημα τῆς Θεσσαλίας, τὸ τῆς Ἰωλκοῦ.

Ὁ σκοπὸς τῆς ἐφετινῆς διὰ τοῦ κ. Δ. Θεοχάρη ἀνασκαφῆς ἦτο διττός: α) ὁ ἔλεγχος τῆς στρωματογραφίας τῶν ἐπιχώσεων τοῦ γηλόφου καὶ β) ἡ ἐπισήμανσις τῆς θέσεως καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ μυκηναϊκοῦ ἀνακτόρου.

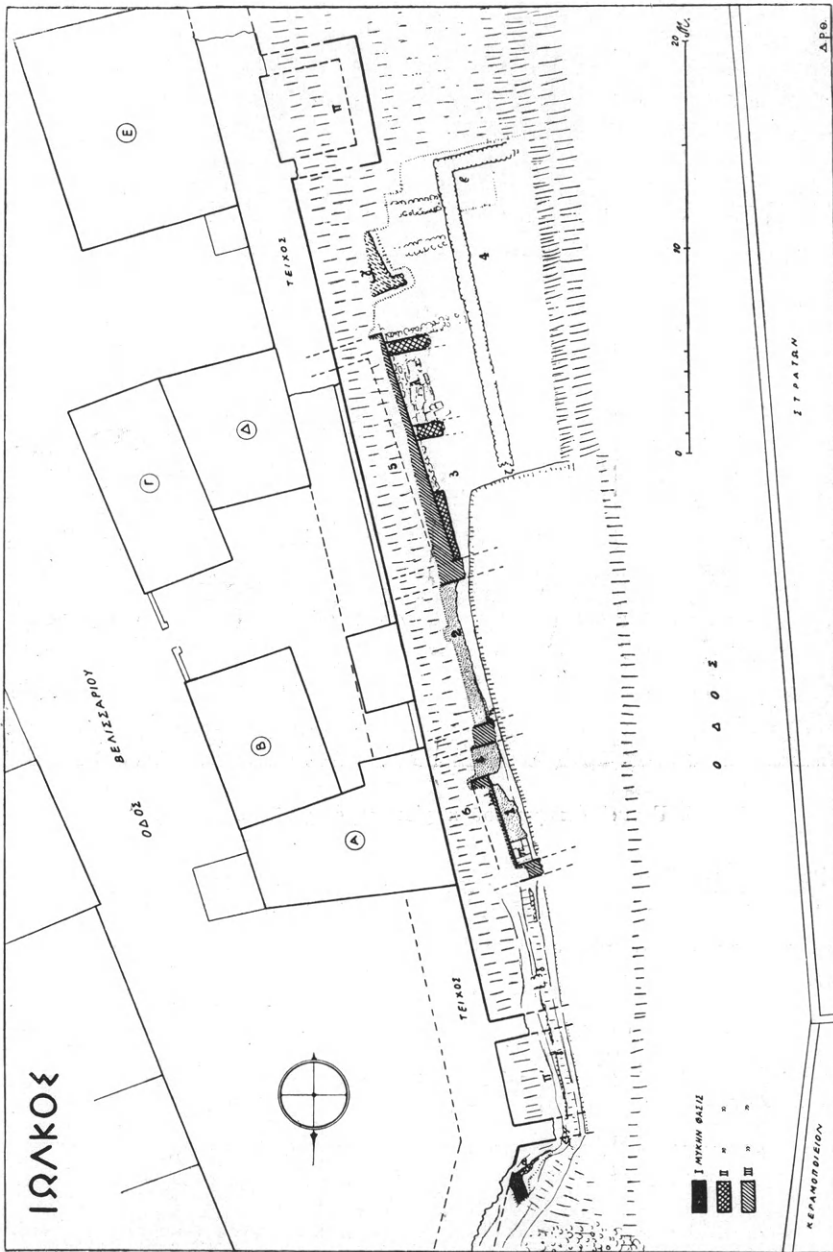
Ἡ ὅλη ἐργασία, διεξαχθεῖσα ὑπὸ λίαν δυσμενεῖς πολιοδομικὰς συνθήκας, ἐπέτυχεν ἐν τούτοις ἀμφοτέρους τοὺς σκοπούς της.

Οὕτω στρωματογραφικῶς μὲν ἀπεδείχθη, ὅτι ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ ἐπιχώσις τοῦ γηλόφου, πάχους 11.50 μ., ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας μέχρι τῆς στάθμης τῶν ὑδάτων, ἐσχηματίσθη ἐκ τῶν λειψάνων ἐπαλλήλων συνοικισμῶν, προϊστορικῶν κυρίως καὶ ἱστορικῶν χρόνων, καὶ ὅτι τὸ μυκηναϊκὸν στρώμα κατελάμβανε τὸ μέσον περίπου τῆς ἐπιχώσεως. Τὰ κατώτατα στρώματα (μέχρι τῆς στάθμης τῶν ὑδάτων, ἧτοι 2.50 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς βάσεως τοῦ γηλόφου) ἀνάγονται εἰς τὴν πρῶτον χαλκοκρατίαν, εἰς αὐτὴν δὲ ἀνήκουσιν ἀρχιτεκτονικὰ καὶ κεραμικὰ λείψανα δύο περιόδων, ἀντιστοιχοῦσάντων, κατὰ τὸν ἀνασκαφέα, πρὸς τὰς πρωτοελλαδικὰς II-III περιόδους, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ λείψανα ἐπιτοπίου χαλκουργίας.

Τὰ ἀμέσως ὑπερκείμενα στρώματα ἀνάγονται εἰς τὴν μέσην ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ (μεσοελλαδικήν), ἧς ἐνεκαλύφθησαν ἀρχιτεκτονικὰ καὶ κεραμικὰ λείψανα τεσσάρων ἐπαλλήλων συνοικισμῶν.

Ἡ μεσοελλαδικὴ περίδος συνεχίζεται ὁμαλῶς καὶ ἐξελίσσεται εἰς τὴν ὑστεροελλαδικὴν (μυκηναϊκὴν).

Ἡ κεραμικὴ τῶν προμυκηναϊκῶν στρωμάτων περιλαμβάνει καὶ τὰς χαρακτηριστικὰς κατηγορίας: ἐπέισακτα πρωτοελλαδικὰ

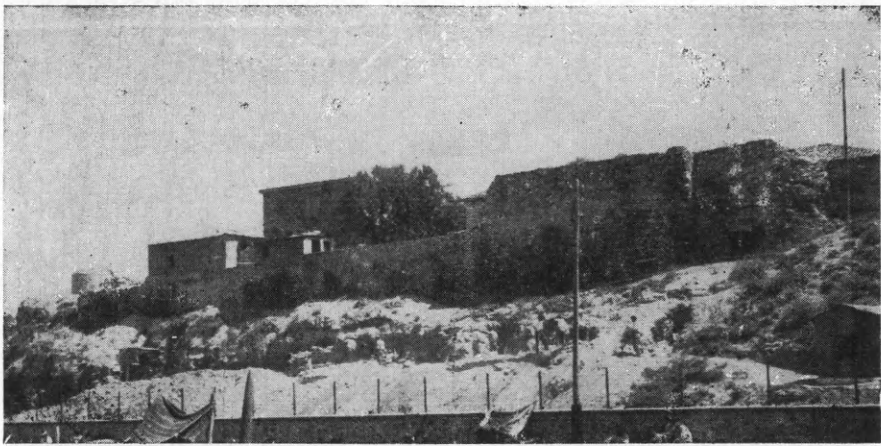

Είχ. 44. Τοπογραφικόν διάγραμμα τῆς περιοχῆς Βόλου, ἐν ἧ ἄρχαία Ἰωλκός.

Urfirnis, ἐστιλβωμένα, μινύεια (εἰκ. 47) καὶ ἀμαυρόχρωμα, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐντοπίων.

Γενικῶς ἡ χαλκοκρατία εἶναι περίοδος μεγάλης ἀκμῆς τῆς Ἰωλκοῦ, ἡ ὁποία φαίνεται διατηροῦσα ζωηρὰς ἐπικοινωνίας μὲ νοτιωτέρας περιοχὰς καὶ πολιτιστικὰ κέντρα (Εὐβοίαν, Ἀττικὴν, Ἀργολίδα).

Μεταξὺ τῶν ἀμαυροχρῶμων (καὶ δὴ πολυχρῶμων) ἀγγείων καταλέγεται καὶ ἐν (ἐλλιπέστατον, δυστυχῶς) μὲ σπουδαιοτά-

Εἰκ. 45. Γενικὴ ἄποψις τοῦ κυρίου τομέως τῶν ἀνασκαφῶν.

την παράστασιν δύο πολυκώπων πλοίων, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ θεωρηθῆ ὡς μία πρόιμος ὑπόμνησις τοῦ Ἀργοναυτικοῦ μύθου.

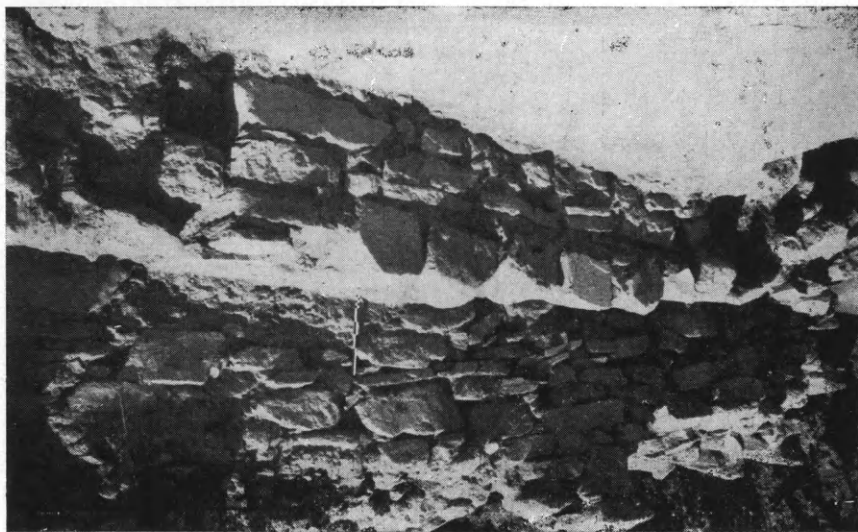
Ἐκ τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου εὐρέθη εἰς τὴν Β.Δ. πλευρὰν τοῦ λόφου ἐπιβλητικὸν κτήριον (ἀνάκτορον), τὸ ὁποῖον ἐκτίσθη καὶ ἀνεκτίσθη ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, τελικῶς δὲ κατεστράφη διὰ πυρός. Ὑπεράνω τῶν λειψάνων αὐτοῦ εὐρέθησαν ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ἄφθονα κεραμικὰ λείψανα τῆς πρωτογεωμετρικῆς καὶ (ὀλιγώτερα) τῆς γεωμετρικῆς περιόδου.

Ἔπονται ἐλάχιστα ἀρχαϊκῶν καὶ κλασσικῶν χρόνων λείψανα, τόσον πενιχρά, ὥστε εἶναι καταφανῆς ἡ ἀπότομος παρακμὴ τῆς Ἰωλκοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων (ὅτε δηλαδὴ ἤρχισαν ἀκμάζουσαι αἱ Παγασαί).

Τὰ μεταγενέστερα λείψανα καλύπτονται ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν τεῖχος καὶ ἀπὸ τὰ νεώτερα κτίσματα (εἰκ 45).

Δεδομένης τῆς τεραστίας ἐκτάσεως τῶν ἐρειπίων, ἀπλουμένων ἐφ' ὄλοκλήρου τοῦ γηλόφου, μήκους 400 μέτρων καὶ σημερινῷ πλάτους 270, ἡ Ἴωλκὸς ἀποδεικνύεται ὁ μέγιστος ἴσως προϊστορικὸς συνοικισμὸς τῆς Ἑλλάδος.

Εἰκ. 46. Ἐπάλληλοι τοῖχοι τῶν δύο φάσεων τοῦ ΥΕ ΙΙΙ ἀνακτόρου.

Ὡς ἤδη εἶπομεν, μέγα καὶ πολυτελὲς μυκηναϊκὸν οἰκοδόμημα, τὸ ἀνάκτορον, καταλαμβάνει τὸ ΒΔ. ἄκρον τοῦ γηλόφου. Κεῖται ὁμως τοῦτο δυστυχῶς καθ' ὄλοκληρίαν σχεδὸν ὑπὸ τὸ Τουρκικὸν φρούριον καὶ τοὺς συγχρόνους οἰκίσκους (εἰκ. 45), ἀμφοτέρω δὲ πρόκειται τὸ ταχύτερον νὰ κατεδαφισθῶν, διὰ ν' ἀποκαλυφθῇ. Μὲ κίνδυνον νὰ καταρρεύσῃ τὸ μεσαιωνικὸν τεῖχος ἀνεσκάφησαν καὶ ἀπεκαλύφθησαν τμήματα δύο ἐπαλλήλων φάσεων τοῦ ὑστεροελλαδικοῦ ΙΙΙ ἀνακτόρου (ΥΕ ΙΙ τέλος ἢ ΙΙΙ ἀρχὴ καὶ ΙΙΙ Β) (εἰκ. 46). Προηγουμένως ὁμως ἀπρητήθη νὰ ἀποκομισθῶν ὄγκοι ἐπιχώσεων, καλυπτουσῶν ἀπὸ δεκαετηρίδων παλαιότεραν τομὴν, ἐξ ἧς κατεστράφη τὸ Δ. ἄκρον τοῦ ἀνακτόρου. Εὐτυχῶς ἡ διατήρησις τοῦ κτίσματος εἶναι καλὴ καὶ οἱ τοῖχοι σφῆζονται καθ' ὅλον τὸ ὕψος τοῦ λιθοκτίστου θεμελίου.

Τοῦ τελευταίου ἀνακτόρου (καταστραφέντος περὶ τὸ 1200 π.Χ.)

ἀπεκαλύφθησαν τμήματα τριῶν αἰθουσῶν, ὧν ἡ πρώτη μήκους 6.20 μ., ἡ ἑτέρα 7 μ. καὶ ἡ τρίτη (τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθη μόνον ὁ περικλείων αὐτὴν ἀπὸ δυσμῶν ἐξωτερικὸς τοῖχος) 12.50 μ. Ὡστε τὰ τρία μόνα ταῦτα διαμερίσματα δίδουσιν ὀλικὸν μήκος 27.50 μ.

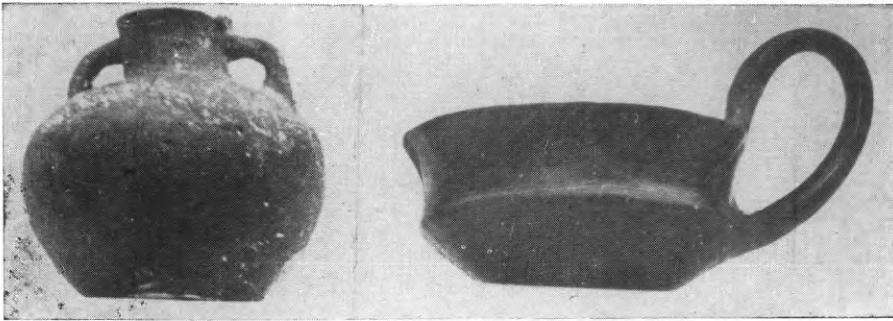
Περαιτέρω, βορειότερον, ἀνεκαλύφθη δάπεδον ἐκ πηλοῦ, πιθανῶς τῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου, διῆκον μέχρις ἀποστάσεως 12.50 ἔτι μέτρων. Κτίσμα ὁμως τοσοῦτον μέγα (πλάτους ἢ μήκους πλέον τῶν 40 μ.) δὲν εἶναι βεβαίως οἰκία. Τὰ δάπεδα εἶναι ἐντὸς τῶν αἰθουσῶν ἐκ λευκοῦ ἀβεστοκονιάματος (stucco), οἱ τοῖχοι ἔχουσι μέγα πάχος, 1 μ. περίπου, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ κτίσμα ἦτο διώροφον· τέλος ὀριζόντιαι καὶ κατακόρυφοι δοκοί (ξυλοδεσίαι) ἐντὸς τῶν τοίχων μαρτυροῦσι περὶ τῆς τυπικῆς κατασκευῆς ἐνὸς μυκηναϊκοῦ ἀνακτόρου. Τοιαύτην δὲ φύσιν τοῦ οἰκοδομήματος προσεπιμαρτυροῦσι καὶ τὰ κεραμεικὰ λείψανα (ἑκατοντάδες κυλίκων κλπ.).

Τοῦ παλαιότερου ἀνακτόρου ἀπεκαλύφθησαν τοῖχοι καὶ τὸ ἐξ ἀβεστοκονιάματος δάπεδον αἰθούσης, κείμενον 0.65 μ. ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ τελευταίου, ἔτι δὲ καὶ δωμάτιον ἐστρωμένον διὰ πλακῶν, πιθανῶς λουτρόν (εἰκ. 44, λ).

Ἐτι παλαιότερου ἀνακτόρου λείψανα ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὸ βορειότατον ἄκρον τοῦ κυρίου τομέως τῶν ἀνασκαφῶν ὑπὸ τὰ θεμέλια ὑπερκρεμαμένου πύργου (Π'') τοῦ Τουρκικοῦ φρουρίου. Ἐνταῦθα, ἐπὶ δαπέδου ἐπίσης ἐξ ἀβεστοκονιάματος, εὐρέθησαν μινύεια ἄγγεϊα. Ἄλλ' ἐν προκειμένῳ μόνον μετὰ τὴν κατεδάφισιν τοῦ πύργου καὶ τὴν ἐκτενεστέραν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ μάθωμεν, ἂν ὑπάρχη καὶ ΥΕ I ἀνάκτορον.

Ἡ κεραμεικὴ ἀνάγεται καὶ εἰς τὰς τρεῖς μυκηναϊκὰς φάσεις, περιλαμβάνει δὲ ἀφ' ἐνὸς ἕξοχα δείγματα ἄγγεϊων «ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ» καὶ πληθὺν ἀβαφῶν ΥΕ III κυλίκων δύο τύπων (εἰκ. 48, 49) ὡς καὶ γραπτὰ ἄγγεϊα (ΥΕ III). Μερικὰ ἐκ τῶν γραπτῶν εἶναι Ἀργολικὰ ἐπέισακτα, ἄλλα ὁμως ἐντόπια, καθὼς καὶ πάντα τὰ μονόχρωμα, σπουδαία δὲ εἶναι ἢ διαπίστωσις ἐνὸς ἐντοπίου ἐργαστηρίου μυκηναϊκῶν ἄγγεϊων.

Σημαντικὴ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ διαπίστωσις τῆς τεραστίας πυρκαϊᾶς (τῆς τυπικῆς πυρπολήσεως ὄλων τῶν ΥΕ III ἀνακτόρων), ἡ ὁποία κατέστρεψε τὸ τελευταῖον ἀνάκτορον. Ὅγκοι ἀπηνθρακωμένων ξύλων ἀνθρακες καὶ τέφρα, εἶναι σαφῆ μαρτύρια μιᾶς ἀπο-

Εικ. 47. α. Πρωτοελλαδικόν ἀγγεῖον (Urfinnis). β. Μεσοελλαδικόν ἀγγεῖον ἐκ τῶν προμυκηναϊκῶν στρωμάτων τῆς Ἴωλκοῦ.

Εικ. 48. Μυκηναϊκαὶ κύλικες ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Ἴωλκοῦ (α' τύπος).

Εικ. 49. Μυκηναϊκαὶ κύλικες ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Ἴωλκοῦ (β' τύπος).

τόμου καταστροφής. Ὑπὸ ποίας συνθήκας ἐγένετο ἡ καταστροφὴ αὕτη θὰ δείξῃ πιθανῶς ἡ συνέχεια τῶν σπουδαιοτάτων αὐτῶν διὰ τὴν ἱστορίαν ἀνασκαφῶν. Ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρῶτον ἐν Θεσσαλίᾳ ἀνασκαπτόμενον μυκηναϊκὸν ἀνάκτορον—τὸ βορειότερον τῆς Ἑλλάδος—ἀποτελεῖ μεγάλης σημασίας εὔρημα· διότι ἀποδεικνύει, ὅτι πλὴν τῶν κέντρων τοῦ Νότου καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Βορρᾶς συνέβαλεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ λαμπροῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐπίσης δὲ καὶ ὅτι ἡ Ἰωλκὸς τῶν θρύλων ὑπῆρξε πράγματι ἐν μέγα καὶ πρῶτον μυκηναϊκὸν κέντρον, ἐξ οὗ ἦτο φυσικὸν νὰ ἐκπορευθῆ ἡ πρόφτη τῶν Μυκηναίων Ἑλλήνων μεγάλη ἐξόρμησις πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς ὁδοῦ τοῦ Εὐξείνου.

12. ΔΙΟΝ (Μαλαθριά) Πιερίας.

Ὁ νέος «μακεδονικὸς» τάφος τοῦ Δίου, ὁ ὁποῖος ἠρευνήθη ἐφέτος ὑπὸ τοῦ ἐφόρου κ. Χ. Μακαρόνα, κεῖται κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ χωρίου Μαλαθριά, ἀπέχει δὲ περὶ τὰ 600 μ. ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μικρῶν μονοθαλάμων «μακεδονικῶν» τάφων καὶ φέρει ἀπλουστάτην πρόσοψιν ἄνευ ἀετώματος ἢ ἄλλου τινὸς ἀρχιτεκτονικοῦ διακόσμου.

Ἡ κατὰ τὸ κέντρον τῆς προσόψεως θύρα, ὕψους 2.10 μ., εἶναι καὶ αὕτη ἀπλῆ, χωρὶς δηλαδὴ τὴν συνήθη δῆλωσιν θυρώματος. Θυρόφυλλα δὲν ὑπῆρχον. Ἡ θύρα ἐκλείετο ἔξωθεν διὰ μεγάλων παραλληλεπίπεδων πλίνθων, ἀδρότατα εἰργασμένων.

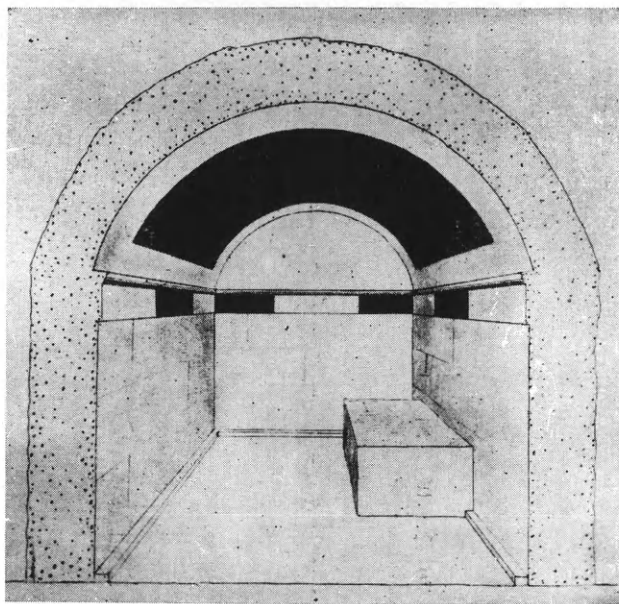
Ὁ νεκρικὸς θάλαμος ἔχει ἐσωτερικὰς διαστάσεις 2.35 × 2.70 μ. Εἶναι ἐκτισμένος κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν τρόπον δι' ἀσβεστολιθικῶν πωροειδῶν πλίνθων καὶ στεγάζεται διὰ καμάρας, ὕψους 2.62 μ., ἀποτελουμένης ἐκ πέντε σειρῶν θολιτῶν.

Κατὰ τὴν γένεσιν τῆς καμάρας ἐξέχουσα κοσμοφόρος, ἐπιστεφομένη διὰ συνθέτου κυματίου, περιθέει τὰς τρεῖς πλευρὰς τοῦ θαλάμου, ἥτοι τὰς δύο πλαγίας καὶ τὴν ἔναντι τῆς εἰσόδου (εἰκ. 50).

Δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ, κατὰ μῆκος τῆς ἐτέρας τῶν μακρῶν πλευρῶν, ἐκτείνεται κτιστὴ νεκρικὴ κλίνη, ἡ ὁποία ἦτο ἐπικεχρισμένη διὰ κονιάματος. Διὰ κονιάματος δ' ἐπίσης ἦσαν κεκαλυμμένοι καὶ ὄλαι αἱ ἐσωτερικαὶ ἐπιφάνειαι τοῦ θαλάμου. Εἰς μεταγενεστέρους

χρόνους εἶχε προστεθῆ καὶ δευτέρα κλίνη μονόλιθος, ἀδρῶς εἰργασμένη, ἣ ὁποία ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο τετραπλεύρων λίθων.

Ἐκ τῶν ὀλίγων ἴχνη χρωμάτων ἐπὶ τῶν κονιαμάτων ἐβεβαιώθη, ὅτι ἡ διακόσμησις ἦτο μᾶλλον πτωχή. Ἡ καμάρα ἦτο χρωματισμένη δι' ὄχρας, ἀλλ' ἔφερε περίξ λευκὸν πλάσιον, πλάτους 0.22 μ. Τὸ κάτω λέσβιον κυμάτιον τῆς κοσμοφόρου ἦτο κεκοσμημένον διὰ

Εἰκ. 50. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου τοῦ Δίου.

μελανοῦ καὶ ἐρυθροῦ χρώματος. Ἡ λοιπὴ κοσμοφόρος ἐδηλοῦτο —γραπτῶς πάντοτε— δι' ἐναλλασσομένων πλίνθων λευκῶν καὶ τεφροχρόων. Αἱ κάτωθεν τῆς κοσμοφόρου ἐπιφάνειαι τῶν τοίχων ἦσαν λευκαί, ἔφερον δὲ μόνον ἐγγάρακτον ἀπομίμησιν ἰσοδομικῆς τοιχοδομίας.

Ἐκτὸς ἐλαχίστων τινῶν μικρῶν θραυσμάτων ἀγγείων ἀπροσδιορίστων καὶ τινῶν ἀστραγάλων μικρῶν ζῶων, οὐδὲν ἄλλο εὔρημα ἐγένετο, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ βοηθῆσῃ ἴσως καὶ εἰς τὴν χρονολόγησιν τοῦ μνημείου. Ἐν τούτοις, ἀποβλέπων τις μόνον εἰς τὴν ὀπωσδήποτε καλὴν ἐργασίαν, θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ αὐτὸ σύγχρονον πρὸς τὸν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνασκαφέντα παρόμοιον τάφον ἐν Δίῳ (πρβ. Τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ

τὸ 1955 σελ. 48 κ.έ.) ἤτοι νὰ ἀναγάγη αὐτὸ εἰς τοὺς περὶ τὰ τέλη τοῦ 3^{ου} ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰῶνος χρόνους.

Ὁ τάφος ἐξωτερικῶς, κατὰ τὴν πρόσοψιν καὶ τὴν καμάραν, ἐπεκαλύφθη ἐκ νέου διὰ χωμάτων πρὸς καλυτέραν διατήρησιν τοῦ μνημείου. Ὁ νεκρικὸς ὅμως θάλαμος παρέμεινε κενός, ἐλήφθη δὲ μέρος ἵνα μὴ εἰσδύσωσι πάλιν χώματα.

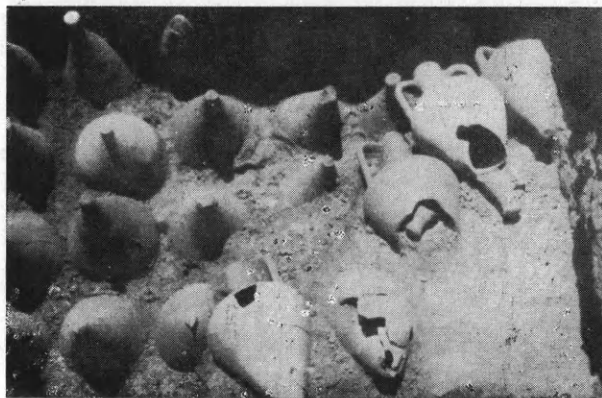
13. ΑΒΔΗΡΑ

Αἱ διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Δ. Λαζαρίδη διενεργηθεῖσαι ἐν Ἀβδήροις ἀνασκαφαὶ περιορίσθησαν κατὰ τὸ 1956 εἰς τὴν διάνοξιν δοκιμαστικῶν τάφων εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ πεδινοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς πόλεως μὲ σκοπὸν τὴν ἀνεύρεσιν οἰκοδομῶν καὶ τὴν στρωματογραφικὴν μελέτην, ὡς καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀνευρεθείσης ἐν ἔτει 1955 οἰκοδομῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶχεν ἀποκαλυφθῆ ψηφιδωτὸν δάπεδον μὲ παράστασιν δελφίνων. Συνολικῶς ἐγένοντο δέκα μεγάλαι δοκιμαστικαὶ τάφοι, βάθους ἀπὸ 2 μέχρι 3.10 μέτρων. Εἰσπάσας τὰς τάφους ἐνεφανίσθησαν τοῖχοι καὶ θεμέλια οἰκοδομῶν, εὐτελοῦς ὅμως κατασκευῆς. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐπεχειρήθη ἡ ἀνασκαφὴ τῶν κτηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκον τὰ ἐν λόγῳ θεμέλια. Ἐκ τῶν τάφων δύο παρουσίασαν τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον:

Ἡ πρώτη, γενομένη ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ Γεωργιάδου, ἀπεκάλυψε τμήμα τοῦ ἐσωτερικοῦ οἰκοδομῆς τινος, ἧς ὁ βόρειος τοῖχος ἀνεσκάφη ἐπὶ μήκους 4.80 μ., ὁ δὲ ἀνατολικὸς ἐπὶ 5.30 μ. Διὰ τῆς διενεργηθείσης ἐνταῦθα ἀνασκαφῆς διεπιστώθη, ὅτι ἡ οἰκοδομὴ αὕτη ἦτο ἀποθήκη ἢ κατάστημα πωλήσεως ἀμφορέων· διότι ἐπὶ τοῦ δαπέδου ὑπῆρχον σειραὶ ἡμιτόμων ἀμφορέων μὲ τοὺς πυθμένας πρὸς τὰ ἄνω (εἰκ. 51), οἵτινες ἐχρησίμευον διὰ τὴν στήριξιν τῶν ἄνωθεν τούτων ὀξυπυθμένων ἀμφορέων. Ἡ μορφὴ ἐνὸς ἀμφορέως, διατηρηθέντος ἀκεραίου, καὶ τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τὸ βαθύτερον στρῶμα ὄστρακα ἀγγείων, συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς χρονολογήσεως τῆς οἰκοδομῆς ταύτης εἰς τὸν 4^{ον} π. Χ. αἰῶνα.

Ἡ δευτέρα τάφος, γενομένη ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ Δερμεντζόγλου, ἀπεκάλυψε μεγάλην κάμινον, οἱ τοῖχοι τῆς ὁποίας—πάρχους 0.17 καὶ ὕψους 0.76-0.95—εἶναι ἐκτισμένοι διὰ πλίνθων,

ἔσωτερικῶς δὲ περιβάλλονται ὑπὸ λιθοκτίστων τοίχων. Μεταξὺ τῶν δύο τοίχων μεσολαβεῖ κενὸν πλάτους 0.30-0.54. εἰς δὲ τὸ ἔσωτερικὸν ὑπάρχουσι δύο πεσσοί, διαστ. 0.80 × 0.40, διατηρούμενοι εἰς ὕψος 0.80 καὶ τέλος εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν ἀνευρέθη στόμιον πλάτους 0.73. Εἶναι πιθανόν, ὅτι εἰς τὴν ἰδίαν πλευρὰν ὑπῆρχε καὶ δεύτερον στόμιον. Τὸ δάπεδον φέρει στρώσιν ἀσβεστοκονιάματος, ἦτο δὲ μέλαν ἐκ τῆς καύσεως. Ἐντὸς τοῦ στρώματος τῆς ἐπιχώ-

Εἰκ. 51. Ἀποθήκη ἢ κατάστημα πωλήσεως ἀμφορέων.

σεως ὑπῆρχον ἐν ἀφθονίᾳ καμινεύματα, κέραμοι, στόμια μεγάλων πίθων, τέφρα καὶ ἄνθρακες.

Ἡρευνήθη ἐπίσης κατὰ μέγα μέρος ἡ ἀνευρεθεῖσα ἐν ἔτει 1955 οἰκοδομὴ μετὰ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου καὶ διεπιστώθη ὅτι τὸ ψηφιδωτὸν κατελάμβανε τὴν νοτιὰν πλευρὰν τετραγώνου αὐλῆς, διαστάσεων 4.95 × 4.78 μ. Διεπιστώθη πρὸς τούτοις, ὅτι τὸ διατηρούμενον μῆκος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς οἰκοδομῆς εἶναι 13.45, τῆς δὲ νοτίας 8.30 μέτρα. Ἐπίσης ἠρευνήθη τὸ ἐγγὺς τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀρχαῖον φρέαρ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν δύο σκύφοι, ὧν ὁ εἷς εἶναι μεγαρικός, ὁ δ' ἕτερος—ἑλληνιστικῆς ὥσαύτως ἐποχῆς—φέρει ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ γραπτὴν διακόσμησιν ἐκ φύλων κισσοῦ.

Μὴ ὑπαρχουσῶν δυνατοτήτων συντηρήσεως ἐπὶ τόπου τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἀπετειχίσθη τοῦτο καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Καβάλας,

Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ἀγγείων τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον

παρουσιάζει τὸ ἄνω ἥμισυ ἀρχαϊκῆς οἰνοχόης ἰωνικοῦ ἐργαστηρίου, ἣτις φέρει παράστασιν ζώου, πιθανῶς γρυπός. Πλὴν δὲ τῶν ἀγγείων ἀνευρέθησαν καὶ κεφαλαὶ ὡς καὶ μεγάλα τμήματα πηλίνων εἰδωλίων γυναικῶν, δώδεκα λύχνοι, ἑκατὸν ἕξ ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ὀξυπυθμένων ἀμφορέων, ἓν ἀργυροῦν καὶ ἑξήκοντα ὀκτὼ χαλκᾶ νομίσματα διαφόρων τύπων, πόλεων καὶ ἐποχῶν.

14. ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ

Περὶ τὰ 2 χιλιόμετρα Β.Δ. τῆς Ἀμφιπόλεως ἀνευρέθησαν πέρυσι τυχαίως ὑπὸ χωρικῶν ἀσύλητοι ἐπίσημοι τάφοι ἐκ τῶν λε-

Εἰκ. 52. Πήλινον εἰδώλιον ἀθλητοῦ, ἀνευρεθὲν ἐντὸς τάφου τῆς Ἀμφιπόλεως.

γομένων «μακεδονικῶν», τοὺς ὁποίους καὶ ἠρεύνησεν ὁ ἔφορος κ. Δ. Λαζαρίδης. Ἐντὸς αὐτῶν ἀνευρέθησαν χρυσοὶ στέφανοι καὶ διάφορα ἀξιόλογα χρυσᾶ κοσμήματα. Ἀργότερον, γενομένης εὐρείας ἐρεῦνης, διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς ἐκτεταμένης νεκροπόλεως, χρονολογουμένης ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 4^{ου} μέχρι περίπου τοῦ τέλους τοῦ 3^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Συνολικῶς ἠρευνήθησαν ἑκατὸν εἴκοσιν ἑννέα τάφοι, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς εἶχον συληθῆ ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἄπαντες οἱ τάφοι εἶναι λαξευμένοι ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ ἀργιλώδους βράχου, ἀνήκουσι δὲ εἰς 4 διαφόρους τύπους:

1) Συνηθέστερος εἶναι ὁ τύπος τῶν λακκοειδῶν, σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου.

2) Δεύτερον εἶδος τάφων εἶναι οἱ λεγομένοι «μακεδονικοί», τῶν ὁποίων τόσον ὁ δρόμος καὶ ἡ κλιμαξ, ὅσον καὶ ὁ

νεκρικός θάλαμος ἔχουσιν ὁμοίως λαξευθῆ ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ βράχου.

3) Τρίτος τύπος εἶναι ὁ τῶν κιβωτιοσχημῶν. Τοιοῦτοι τάφοι, λίαν ἐπιμελοῦς κατασκευῆς, ἀνευρέθησαν πέντε, δυστυχῶς ἅπαντες συλημένοι.

4) Τέταρτον εἶδος τάφου ἀποτελεῖ ὁ σαρκοφάγος. Τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἀνευρέθη εἷς μόνον τάφος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν 3 ἐπίγρῳσοι στέφανοι καὶ ὠραία τεφροδόχος πελίκη τοῦ τύπου Kertsch

Εἰκ. 53. Πηλίνη προτομή θεᾶς, ἐκ τάφου τῆς Ἀμφιπόλεως.

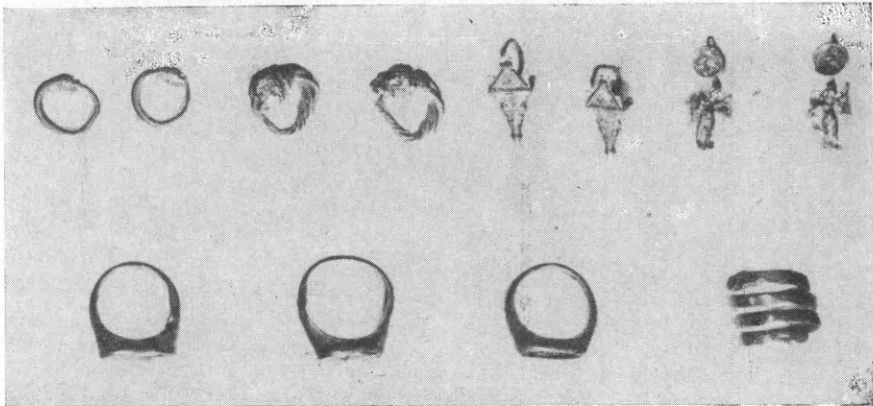
—ῦψους 0.35 — μὲ ἐνδιαφέρουσαν παράστασιν Ἀφροδίτης ἐπὶ κύκνου, χρονολογουμένη περὶ τὰ ἔτη 350-330 π.Χ.

Πρὸς τούτοις παρατηρήθησαν ταφαὶ διὰ καύσεως εἰς τὰς ὁποίας τὰ ὀστᾶ καὶ ἡ τέφρα τοῦ νεκροῦ ἦσαν τοποθετημένα ἐντὸς ἀγγείων. Τὸ καλύτερον δεῖγμα τοιαύτης ταφῆς εὐρέθη ἐντὸς μελαμβροῦς ὑδρίας—ῦψους 0.47— θαυμασίως διατηρουμένης καὶ δυναμένης νὰ χρονολογηθῇ περὶ τὸ ἔτος 350 π.Χ. Ἡ τεφροδόχος ὑδρία ἦτο τοποθετημένη ἐντὸς τετραγώνου λάκκου—διαστάσεων

0.72 × 0.72 — φέρει δ' ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ καὶ περίξ τῶν λαβῶν ἐπίχρυσον διακόσμησιν.

Τὰ ἐκ τῆς ὅλης ἀνασκαφῆς εὐρήματα ἀνέρχονται εἰς ἑκατοντάδας. Εἶναι δὲ ταῦτα: πήλινα εἰδώλια, χρυσᾶ κοσμήματα, ἀγγεῖα — κάνθαροι, σκύφοι, κύλικες, ἀρυβαλλοειδῆ ληκύθια, ἀλάβαστρα, πελίκαι, λάγνηοι, πωξίδες, κυάθια, δακρυδόχοι κ.λ.π. — ὡς καὶ ἄλλαι ἀρχαιότητες.

Ἐκ τῶν ὠραιότερων δειγμάτων κοροπ्लाστικῆς εἶναι τὸ εἶδῶλιον τῆς εἰκ. 52, τὸ ὁποῖον ὁ κ. Λαζαρίδης νομίζει, ὅτι ἀπεικονίζει

Εἰκ. 54. Ἐνώτια, δακτύλιοι καὶ ἄλλα χρυσᾶ κτερίσματα ἐκ τάφων τῆς Ἀμφιπόλεως.

ἀθλητῆν-ἄλτην. Τόσον τὸ ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον παρασυσρόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου κολποῦται ἰσχυρῶς, ὅσον καὶ τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς δεικνύουσι μικρασιατικὴν ἐπίδρασιν. Ἡ ἐργασία τοῦ εἰδωλίου εἶναι λεπτοτάτη, ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου θαυμασία καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν μυῶν λίαν ἐπιμελής. Ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 3^{ου} π. Χ. αἰῶνος.

Πλουσία ἐπίσης εἶναι ἡ σειρὰ τῶν πηλίνων προτομῶν γυναικῶν ἢ θεοτήτων, αἵτινες ἀνευρέθησαν ἐντὸς τῶν τάφων. Αἱ προτομαὶ αὗται εἶναι ἀρίστης τέχνης, διατηροῦσι θαυμασίως τὴν πολυχρωμίαν των καὶ ἀνήκουσιν ἀσφαλῶς εἰς τὸν 4^{ον} π. Χ. αἰῶνα (εἰκ. 53).

Ἐκ τῶν πλέον ἐντυπωσιακῶν εὐρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς ἦσαν τὰ χρυσᾶ κοσμήματα (διαδήματα, δακτύλιοι, ἐνώτια, περιδέραιον, ἐλάσματα, φύλλα κ.λ.π.). Δύο ζεύγη ἐνωτίων ἀποτελοῦνται ἐκ πολ-

λαπλοῦ περιεστραμμένου σύρματος, τοῦ ὁποίου τὸ ἓν ἄκρον καταλήγει εἰς λεοντοκεφαλὴν ἀρίστης τέχνης. Ἔτερον ζευγὸς ἐνωτίων ἔχει παραστάσεις ἐρωτιδῶν ἐν πτήσει, ἀνηρτημένων ἐκ δίσκων μὲ διακόσμησιν ροδάκων. Ἐν τέλει τέταρτον ζευγὸς, ὠραίας κωνικῆς μορφῆς, φέρει πλουσιωτάτην γραμμικὴν συρματίνην διακόσμησιν (filigrane) (εἰκ. 54).

Πρὸς τούτοις ἀνευρέθησαν δύο χρυσᾶ διαδήματα. Τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν φέρει εἰς τὸ μέσον ὠραιότατον ἄπλοῦν κόσμημα, ἀποτελούμενον ἐκ πλοχοῦ διακεκοσμημένου διὰ τριῶν μικρῶν ροδάκων, τὸ δ' ἕτερον ἔκτυπον παράστασιν τριάκοντα μορφῶν: εἰκονίζονται εἰς αὐτὸ πολεμισταὶ μὲ τὰ ὄπλα των καὶ μεταξὺ αὐτῶν γυναῖκες κρατοῦσαι δᾶδας ἢ λύρας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐρευνῶν ἀνευρέθησαν ἐπίσης τέσσαρες ἐπιτύμβιοι στῆλαι, φέρουσαι ἐπιγραφὰς καὶ ἀνάγλυφα.

15. ΝΑΟΥΣΑ Λευκάδια.

Ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ παρὰ τὰ Λευκάδια τῆς Ναούσης μεγάλου «μακεδονικοῦ» τάφου ἐγένετο καὶ κατὰ τὸ 1956 διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Φ. Πέτσα ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἔργα προσωρινῆς ὑποστηλώσεως, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ πρόοδος τῆς ἀνασκαφῆς θὰ ἦτο ἀδύνατος, ἔνεκα τῆς ἐπικινδύνου στατικῆς καταστάσεως τοῦ τοίχου τῆς προσόψεως. Τὰ καθαρῶς ἀνασκαφικὰ ἀποτελέσματα τῶν συνδεδυασμένων ἔργων ἦσαν τὰ ἑξῆς:

Κατὰ τὴν πρόσοψιν (εἰκ. 55) ἀπεκαλύφθη εἰς ὄλον τὸ βάθος του τὸ δεύτερον ἐξ ἀριστερῶν μετακίονιον διάστημα, ὅπου ἡ τοιχογραφία τοῦ ψυχοπομποῦ Ἑρμοῦ. Ἀπεκαλύφθη ἐπίσης ἐξωτερικῶς εἰς ὄλον τὸ βάθος του τὸ ἄνοιγμα τῆς εἰσόδου, ὅπερ εὐρέθη πεφραγμένον διὰ τῶν συνήθων ὀγκωδῶν πωρολίθων. Δεξιώτερον ἡ ἀνασκαφὴ περιορίσθη εἰς τὴν τελείαν ἀποκάλυψιν τῶν κατὰ τὰ δύο δεξιὰ μετακίονια εἰκονιζομένων ἐπὶ τοῦ τοίχου κριτῶν, τοῦ Αἰακοῦ καὶ τοῦ Ραδαμάνθυος. Οὗτοι εἰκονίζονται καθήμενοι, ἀλλὰ δὲν ἐκαθαρίσθησαν εἰσέτι, ὥστε νὰ διακριθῶσι λεπτομέρειαι καὶ νὰ φωτογραφηθῶσιν αἱ παραστάσεις.

Κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν πρὸ τῆς προσόψεως χωμάτων εὐρέθησαν ἐλλείποντα τεμάχια ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῆς, ἧτοι:

α) τοῦ ὑπὲρ τὴν ζωοφόρον ἰωνικοῦ γείσου β) τοῦ ἰωνικοῦ ἐπιστυλίου (τοῦ ἄνω ὀρόφου) μετὰ συμφυοῦς γείσου καὶ γ) τοῦ ἐπαετίου γείσου μετὰ συμφυοῦς σίμης.

Εὐρέθη ἐπίσης ἐφέτος εἷς ἀκόμη λίθος ἐκ τοῦ τυμπάνου τοῦ ἀετώματος σώζων λείψανα τῆς πλαστικῆς καὶ ἐγγράμου παραστά-

Εἰκ. 55. Λεπτομέρεια τῆς προσόψεως τοῦ τάφου Λευκαδίων Ναούσης. Τὸ ἐπίκρανον τῆς δεξιᾶς παραστάδος τοῦ κάτω (δωρικοῦ) ρυθμοῦ.

σεως, ἡ ὁποία ἐκόσμει τὸ ἀέτωμα. Τέλος εὐρέθη καὶ δεύτερον κιονόκρανον τοῦ ἄνω ἰωνικοῦ ρυθμοῦ.

Ὁ προθάλαμος ἀνεσκάφη μόνον ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ στατική κατάσταση τοῦ τοίχου τῆς προσόψεως, δηλαδή ἀπὸ 1-3 μέτρα χαμηλότερον τοῦ ὑπερθύρου, ὥστε ὑπολείπονται περίπου 3-1 μέτρον χώματος μέχρι τοῦ δαπέδου. Μόνον ἐπὶ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο θαλάμων μεσοτοίχου ἀπεκαλύφθη νέον τι, δηλαδή ἀνά μία ἀνάγλυφος διακοσμητικὴ ἀσπίς ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου πρὸς τὸν θάλαμον.

Ὁ νεκρικός θάλαμος (εἰκ. 56) ἐφέτος ἐκαθαρίσθη τελείως. Ἀπεκαλύφθη κεκονιαμένον δάπεδον, διαστάσεων 0.75×4.80 μ. περίπου, ἐστρωμένον διὰ πωρίνων πλακῶν πάχους 0.41 μ. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου οὐδὲν εὐρέθη κατὰ χώραν. Εὐρέθησαν μόνον ἐν ἀταξίᾳ λίθοι κεκονιαμένοι κατὰ μίαν ἢ περισσοτέρας πλευράς, δύο φέροντες κοιλότητα, εἷς μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν καὶ ἄλλοι ἀπλούστεροι. Ἀνήκουσιν ὅλοι εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐπιπλωσιν τοῦ τάφου. Εἷς τινα σημεῖα τῶν τοίχων διετηρήθησαν ἔχνη τῆς ἐπιπλώσεως ταύτης, παρετηρήθησαν δὲ καὶ ἔχνη χρυσοῦ ἐξ ἐπιφανειῶν προφανῶς ἐπιχρυσωμένων.

Οἱ τοῖχοι τοῦ θαλάμου φέρουσιν ἀρχιτεκτονικὴν διακόσμησιν (εἰκ. 57). Τοιχοβάτης ὕψους 0.45 μ. περίπου ἀπολήγει ἄνω εἰς ἀνε-

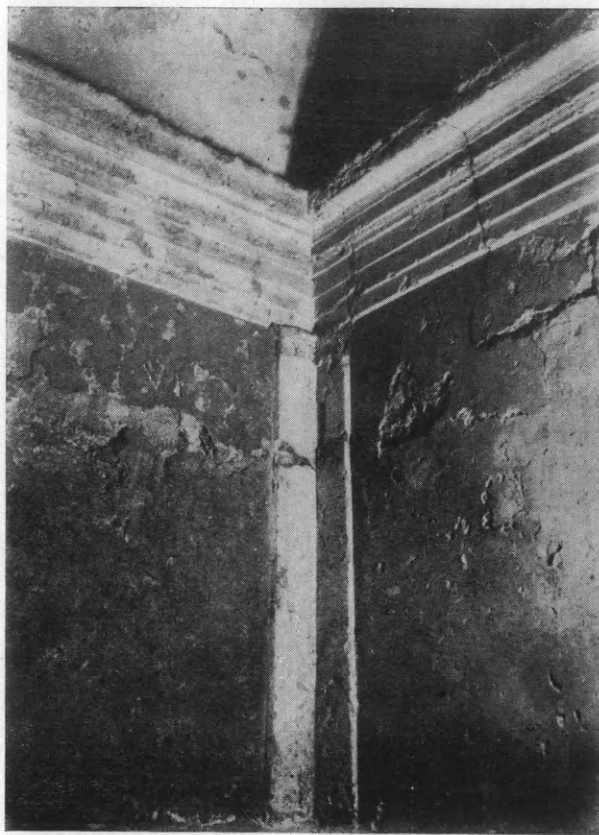
στραμμένον κυμάτιον. Ἀκολουθεῖ ζώνη ὕψους 0.78 μ. ἀπολήγουσα εἰς ταινίαν ὕψους 1.15 μ. περίπου, ἐπισημομένην διὰ λεσβίου καὶ ἰωνικοῦ κυματίου. Ἔως ἐδῶ μόνον τὰ κυμάτια φέρουσιν ἐγγχρωμον διακόσμησιν, ἐνῶ αἱ ἄλλαι ἐπιφάνειαι εἶναι λευκαί. Ἀνωτέρω οἱ τοῖχοι εἶναι κεκαλυμμένοι διὰ βαθέως ἐρυθροῦ χρώματος, αἱ παραστάδες εἶναι λευκαὶ καὶ μόνον τὰ ἐπίκρανα διακοσμοῦνται ἐγγχρώ-

Εἰκ. 56. Ἡ Ν.Α. γωνία τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου (ἀριστερὰ ὁ ἀντικρὺ τῆς εἰσόδου τοῖχος τοῦ βάθους) τοῦ τάφου Λευκαδίων Ναούσης.

μως. Ἀκολουθεῖ τὸ ἐπιστύλιον μὲ λείψανα πυκνῶν ἤλων, γεισήποδες προοπτικῶς δηλούμενοι διὰ χρώματος καὶ τὸ γείσον μὲ ἐγγχρώμως διακεκοσμημένα κυμάτια. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ κονιάματος τῆς καμάρας εἶναι λευκὴ (εἰκ. 57).

Μικρὰ κινητὰ εὐρήματα ἐγένοντο κυρίως κατὰ τὸ κατώφλιον τῆς μεταξὺ τῶν δύο θαλάμων θύρας καὶ δὴ πρὸς τὸν προθάλαμον, ὃ ὁποῖος δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ καθαρισθῇ. Ταῦτα εἶναι ὄστρακα ἑλληνιστικῶν πυξίδων καὶ τεμάχια συγχρόνων πηλίνων εἰδωλίων, ψηφίδες ὄρμου, ὅσπερ ἡ περόνη ἐπίχρυσος κλπ., παρέχοντα τὴν ἐλπίδα, ὅτι, ὅταν καταστῇ δυνατὴ ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ προθαλάμου, θὰ εὐρεθῶσι καὶ ἄλλα ἀντικείμενα.

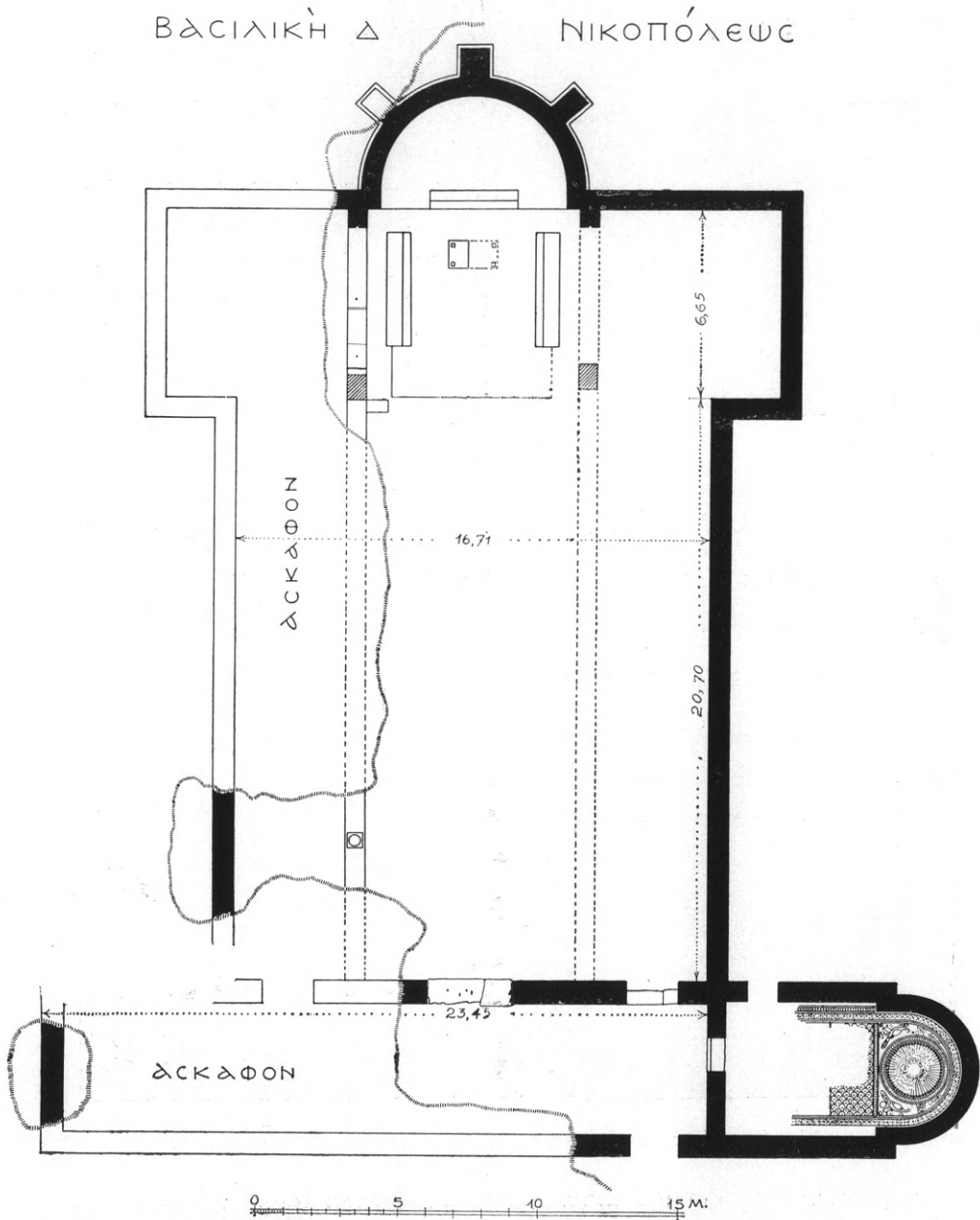

Είκ. 57. Λεπτομέρεια τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διακοσμήσεως τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου (Β.Α. γωνία) τοῦ τάφου Λευκαδίων Ναούσης.

16α. ΗΠΕΙΡΟΣ Νικόπολις

Εἰς τὸν σπουδαιότατον τοῦτον παλαιοχριστιανικὸν ἔρειπιῶνα, ὄν ἀπὸ μακροῦ ἀνασκάπτει ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἐπανελήφθησαν ἐφέτος, μετὰ μακρὰν διακοπὴν, αἱ ἐρευνητικαὶ ἐργασίαι, διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀ. Ὁρλάνδου, ὀλίγον ἔξω τοῦ χριστιανικοῦ τείχους, εἰς θέσιν Ἀνάληψις ἢ Καραοῦλι. Ἐνταῦθα πρὸ τετραετίας κατὰ τὴν ἀνέγερσιν κεραίας ἀσυρμάτου ὑπὸ τοῦ Ο.Τ.Ε. ἀπεκαλύφθη τυχαίως ψηφιδωτὸν δάπεδον, ὅπερ ἐγένετο ἀφορμὴ ἐπισημάνσεως βασιλικῆς, τετάρτης ταύτης ἐν Νικοπόλει, ἣτις καὶ ἀπεκαλύφθη κατὰ μέγα αὐτῆς μέρος διὰ τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς.

Ἡ νέα αὕτη βασιλικὴ (Δ) (εἰκ. 58) παρουσιάζει τὸν ἐν Νικο-

Εικ. 58. Κάτοπις τῆς ἔξω τῶν χριστιανικῶν τειχῶν βασιλικῆς τῆς Νικοπόλεως.

πόλει ἐπιχωριάζοντα τύπον ἦτοι τὸν μετ' ἐξέχοντος ἐγκαρσίου κλίτους. Τὸ ὀλικόν της μῆκος ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς ἀψίδος μέχρι τοῦ νάρθηκος ἀνέρχεται εἰς 37.50 μέτρα, τὸ δὲ πλάτος, μετρούμενον με-

Εἰκ. 59. Κιονόκρανον τῶν κιονοστοιχιῶν.

ταξὺ τῶν περυγίων τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους, 22.75 μ. Ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιος εἶναι ὁ στενομήκης νάρθηξ αὐτῆς, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι πρὸς νότον καὶ κατὰ προέκτασιν προσκεκολλημένον ὀρθογώνιον δωμάτιον καταλήγον εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα. Τὸ δωμάτιον τοῦτο εἶναι προφανῶς τὸ διακονικόν, ἐν τῷ ὁποίῳ κατεγράφοντο ὑπὸ τοῦ πρωτοδιακόνου καὶ τῶν πρεσβυτέρων αἱ *καρποφοραὶ* ἦτοι

αἱ προσφοραὶ (ἄρτου, οἴνου, καρπῶν κλπ.) τῶν πιστῶν ἅμα τῇ εἰσόδῳ των εἰς τὸν ναόν, μεταφερόμεναι ἔπειτα ἐν πομπῇ εἰς τὸ ἱερὸν ἵνα εὐλογηθῶσι. Τὸ δάπεδον τοῦ διακονικοῦ εἶναι ἐστρω-

Εἰκ. 60. Βάσις καὶ ἐπίκρανον μικρᾶς παραστάδος τοῦ ἱεροῦ.

μένον διὰ ψηφιδωτῶν μετὰ γεωμετρικῶν σχεδίων, ἀλυσσοειδῶν πλεγμάτων καὶ παγωνίων εἰς τὴν κόγχην (εἰκ. 58).

Κατὰ τὸ μέσον του τμήμα ὁ νάρθηξ ἔφερε τρεῖς θύρας ἐπικοινωνίας του πρὸς τὸν κύριον ναόν, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἀντεστοί-

χει καὶ πρὸς ἓν τῶν τριῶν κλιτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα διὰ κιονοστοιχιῶν διηρεῖτο ὁ ναός. Ἐκ τῶν κιονοστοιχιῶν δὲ τούτων εὐρέθη μέχρι τοῦδε κατὰ χώραν μία μόνον ἰωνικὴ βάσις, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ θεοδοσιανοῦ τύπου κιονόκρανον (εἰκ. 59). Ἀπεκαλύφθη ὡσαύτως καὶ ἡ ἡμικυκλικὴ κόγχη τοῦ ἱεροῦ, φέρουσα ἐξωτερικῶς τρεῖς ἀκτινηδὸν βαινούσας ἀντηρίδας (εἰκ. 58). Ἐσωτερικῶς ἡ κόγχη εἶχε τὸ δάπεδον ὑψωμένον, ἀνήρχετο δὲ τις εἰς αὐτὸ δι' εὐρείας κεντρικῆς κλίμακος. Πρὸ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ ἀπεκαλύφθη τὸ βόρειον τρίτον τῆς βάσεως τῆς Ἀγ. Τραπέζης, φέρον δύο τετραγώνους ἐγκοπάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπακτοῦντο οἱ δύο τῶν 5 πιθανώτατα ποδῶν αὐτῆς. Ἐκατέρωθεν τῆς Ἀγ. Τραπέζης ἦλθον εἰς φῶς καὶ τὰ βάθρα τῶν κληρικῶν β' βαθμοῦ — οἱ α' βαθμοῦ κληρικοὶ ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ ὑψωμένου δαπέδου τῆς κόγχης — κατεσκευασμένα διὰ πλινθοδομῆς ἐπενδεδυμένης διὰ μαρμαρίων πλακῶν. Δι' ὁμοίων δὲ πολυχρῶμων πλακιδίων ἦτο ἐστρωμένον καὶ ὀλόκληρον τὸ δάπεδον τοῦ πρὸ τῆς κόγχης χώρου μέχρι

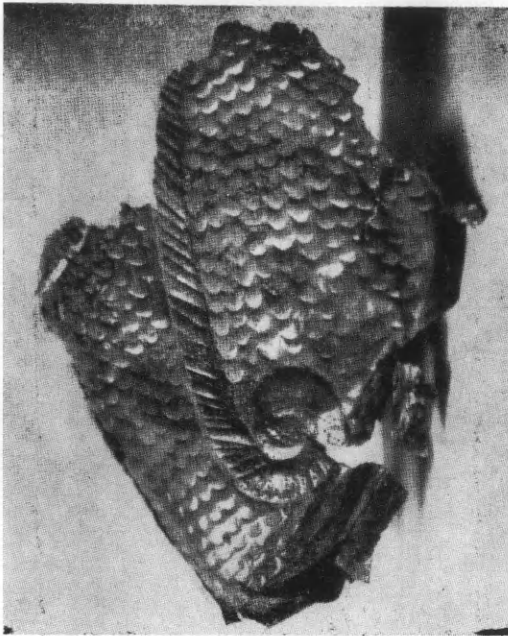

Εἰκ. 61. Κιλίβας ἐκ στεγάσματος θύρας τοῦ φράγματος τοῦ χωρίζοντος τὸ πρεσβυτέριον ἀπὸ τοῦ τόπου ἔνθα

ἴσταντο οἱ λαϊκοί. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἱεροῦ εὐρέθησαν πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια — βάσεις καὶ ἐπίκρανα παραστάδων (εἰκ. 60), θωράκια, κιονίσκοι παραθύρων, κιλίβαντες ἐκ προστεγάσματος θύρας (εἰκ. 61) κλπ., ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς τεχνοτροπίας τῶν ὁποίων δύναται τις μετὰ πιθανότητος νὰ χρονολογήσῃ τὴν βασιλικὴν εἰς τὰ τέλη τοῦ 5ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6ου μ. Χ. αἰῶνος.

Ἡ ἐν Δωδώνῃ ἀνασκαφὴ συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Εὐαγγελίδη, διεξήχθη δὲ εἰς τέσσαρα σημεῖα.

1) Κατ' ἀρχὰς ἐξερευνήθη ἡ ἔξω καὶ πρὸς τὰ Ν. Α. τῆς πα-

Εἰκ. 62. Φολιδωτὸν ἀνάγλυφον.

λαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς περιοχῆ, ὅπου εἶχον συσσωρευθῆ πολλὰ χόματα ἐκ τῆς παλαιᾶς ἀνασκαφῆς τοῦ Καρπάνου. Ἐξῶθι ἀκριβῶς τῆς νοτίας κόγχης τῆς τρικόγχου βασιλικῆς παρετηρήθη φυσικὴ κοιλότης τοῦ βράχου, ἣτις εἶχε κανονικὸν περίπου ὀρθογώνιον σχῆμα. Εἰς μικρὸν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας βάθος ὑπῆρχον ἐσκορπισμένα τεμάχια πηλίνων τετραγώνων πλίνθων καὶ ὑπὸ τὸ στρώμα τοῦτο μικρὰ χαλκᾶ ἀντικείμενα: δεξιὸς πούς ἀγαλματίου

ἔχων ὑπὸ τὸ πέλμα κρῖνον, τρία ἐλάσματα, ὧν ἓν, φέρον ἀνάγλυφον φολιδωτὸν (εἰκ. 62) καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ δύο ἀντινώτους ἔλικας, — ὅπερ, κατὰ τὸν Jantzen, ἀνήκει εἰς γρῦπα κοσμοῦντα λέβητα — βάσις μικρᾶς φιάλης, ἡμικυκλικὴ μικρὰ λαβή, φέρουσα διακόσμησιν ὁμοίαν πρὸς ἀστράγαλον, τμήματα πορπῶν ὡς καὶ σιδηρῶν ἐχειριδίων κλπ. καὶ τέλος τὰ ἐξῆς τρία σημαντικὰ μικρὰ γλυπτά:

α) Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον Διὸς βαίνοντος ἐπὶ στενῆς βάσεως μὲ ἀνοικτὰ τὰ σκέλη καὶ ρίπτοντος διὰ τῆς ὑψωμένης δεξιᾶς τὸν κεραυνόν, ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ χεὶρ εἶναι προτεταμένη πρὸς τὰ πλάγια (εἰκ. 63). Ὁ τύπος εἶναι γνωστὸς ἐξ ἄλλων εὐρημάτων, χρονολογεῖται δὲ περὶ τὸ 460-450 π.Χ. β) Χαλκοῦν εἰδώλιον ἵππου βαίνοντος

ἐπὶ βάσεως (εἰκ. 64) με ἀποκεκρουμένην τὴν οὐράν. Φέρει πλουσίαν χαίτην διατεθειμένην εἰς πυκνὴν γραμμὴν πλοκάμων ἐκατέρωθεν τοῦ τραχήλου καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου εἰς πλατὺν θύσανον. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σώζονται ἀνάγλυφοι οἱ ἱμάντες τοῦ χαλινοῦ. Ἐπὶ τῆς ρά-

Εἰκ. 63. Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον Διὸς με κεραυνὸν ἐκ Δωδώνης.

χεως φέρει ὀπὴν, εἰς ἣν θὰ συνηλοῦτο ὁ ὑπὸ τοῦ Καραπάνου πρὸ 78ετίας εὔρεθείς, νῦν ἐν τῷ Ἐθν. Ἀρχ. Μουσεῖῳ, ἱππεύς, ὅστις καὶ προσαρμόζεται ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ράχεως τοῦ νέου ἵππου (μῆκος ἵππου 0.11, ὕψος 0.105). Ἔχει φαιοπρασίνην πάτιναν, ἣ δὲ ἐπιφάνεια παρουσιάζει ἐλαφρὰς βλάβας ἐξ ὀξειδώσεως. Ἀνήκει εἰς τὸν 6^{ον} π.Χ. αἰ. γ) Χαλκῆ περωτὴ σφιγξ κατ' ἐνώπιον (εἰκ. 65) λήγουσα εἰς ἄκρον πόδα λέοντος καὶ χρησιμεύουσα ὡς στήριγμα ἀγγείου. Ἡ σφιγξ ἔχει ἀνοικτὰς πρὸς τὰ ἄνω πτέρυγας, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ τῆς κεφαλῆς στηρίζεται ἑλιξ ἔχουσα ἐν τῷ μέσῳ ἀνθέμιον (ὕψ. 0.075, πλάτ. 0.057) τοῦ 6^{ου} π. Χ. αἰ.

Πλήν τῶν χαλκῶν εὐρέθη καὶ χρυσῆ πτέρυξ σφιγγὸς ἢ ἵππου ἢ λέοντος. ἔχουσα ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως, τῆς κυρίας, μικρὰς ἐπιμήκεις κυψελίδας, τῶν ὁποίων τινὲς σώζουσιν ἐντὸς ὕλην τεφροῦ ἢ ὑποκυάνου χρώματος (στεατίτην). Ἐπὶ τῆς ὀπίσω ἐπιφανείας σώζονται ἐννέα χρυσοῦ κρικοί, νῦν πεπιασμένοι ἐπὶ τοῦ ἐλάσματος, πρὸς συρρα-

Εἰκ. 64. Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον ἵππου ἐκ Δωδώνης.

φήν αὐτοῦ ἐπὶ ὑφάσματός τινος. (Μῆκ. 0.03, πλάτ. 0.01-0.012). Εἶναι ἔργον περσικῆς τέχνης τῶν ἀρχῶν τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

Αὐτόθεν προέρχεται καὶ μολύβδινον ἔλασμα (0.112 × 0.036) φέρον τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

*Θεὸς τύχα ἀγαθὰ· Ἀνάξιππος τὸν Δία τ
ὸν Νάον καὶ τὰν Διώναν ἐπερωτῆ περὶ ἐρ-
σεντέρας γενεᾶς ἀπὸ Φιλίστας τὰς γυναι-
κός, τίνει κα θεῶν εὐχόμενος πράξαιμι
λῶστα καὶ ἄριστα*

Τὸ ἐρσεντέρας εἶναι ἰωνικὸς τύπος τοῦ ἄρσην, ἄρρηγ, -ενος, συγκριτ. ἐρσέντερος.

‘Ο Ἀνάξιππος θέλει νὰ ἀποκτήσῃ περισσότερα(;) ἄρρενα τέκνα.

Ἄλλὰ καὶ ἐντὸς τῆς βασιλικῆς δοκιμαστικῆ σκαφῆ ἀπεκάλυψεν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ἡμικυκλικὴν ἀψίδα βαθύτερον κειμένην καὶ ἐπιμελέστερον κατεσκευασμένην διὰ μεγάλων λίθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος καὶ μὲ μεγαλύτερον πάχος (1.65 μ.). Ὑπεράνω αὐτῆς ἀνευρέθη τμήμα τοῦ δαπέδου τῆς παλαιότερον ἀνασκαφείσης βασιλικῆς, ὅπερ ἦτο διὰ μεγάλων πλακῶν ἐστρωμένον.

Πρὸς τούτοις εἰς τὰ ἀνάμεικτα ἐρείπια τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς βασιλικῆς ταύτης ἀνεγνωρίσθη τμήμα ὀρθογωνίου ἐξέχον αὐτῆς καὶ ἀποτελοῦν πιθανώτατα τὸ νότιον τμήμα ἐγκαρσίου κλίτους, ὅπερ ἐπιστοποιήθη δι’ ἀνασκαφῆς καὶ ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς· ἀλλὰ δὲν ἐβεβαιώθη ἂν τὸ ἐγκάρσιον τοῦτο κλίτος ἀνήκει μόνον εἰς τὴν παλαιότεραν νῦν ἀποκαλυφθεῖσαν βασιλικὴν ἢ καὶ εἰς τὴν νεωτέραν, τὴν τρίκογχον.

Ὅπως δὲ ἦτο ἡ νέα βασιλικὴ ἦτο ἀπλῆ καὶ οὐχὶ τρίκογχος, ἐντὸς δὲ τῆς μοναδικῆς αὐτῆς κόγχης ἀνευρέθη καὶ μεγάλη τετράγωνος πλάξ ἐξ ἀσβεστολίθου, ἔχουσα ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως ἐπιπεδόγλυφον σταυρὸν καὶ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ ἀνὰ μίαν κυπάρισσον, ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ κάτω σκέλους τοῦ σταυροῦ τὰ γράμματα Α καὶ Ω. Παλαιοχριστιανικῆς τέχνης πιθανῶς τοῦ 5^{ου} μ.Χ. αἰ. εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πλάξ θωρακίου τῆς ἀρχαιότερας βασιλικῆς.

2) Δευτέρα σκαφῆ ἐγένετο πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς πέρουσι παρατηρηθείσης πυλίδος ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεκοινώνει ἡ ἀκρόπολις πρὸς τὸν χῶρον τοῦ ἱεροῦ. Ἡ πυλὶς εἶναι στενωτέρα κατ’ ἀρχάς, ἀλλ’ εὐρύνεται περαιτέρω μέχρις 1.67 μ. Ἐσωτερικῶς τῆς εἰσόδου τῆς πυλίδος ὑπῆρχε

Εἰκ. 65. Χαλκὴ σφίγξ ὡς στήριγμα ἄγγειου.

λαξευτή θέσις πρὸς τοποθέτησιν θυρωμάτων. Τὰ εὐρήματα ἐκ τεμαχίων ἀγγείων προήρχοντο ἐξ ἑλληνιστικῶν χρόνων, ὁπότε κατεσκευάσθη ἡ πυλῖς.

3. Τρίτη σκαφή ἐγένετο πρὸ τοῦ πρὸς Δ. τοῦ τετραγώνου κτηρίου ναΐσκου, ὅπου εἶχεν εὐρεθῆ πέρυσσι πλακόστρωσις. Πρὸς Ν. αὐτῆς καὶ ὑπ' αὐτὴν ὑπῆρχε προϊστορικὸν στρῶμα μικροῦ βάθους, ἐξ οὗ περισυνελέγησαν 3-4 μικρὰ ἀγγεῖα εἰς τεμάχια ἐκ πηλοῦ μέλανος. Ἡ πλακόστρωσις συνεχίζεται πρὸς Δ. μέχρι 10 μ. περίπου, σχηματίζουσα ἐν τῷ μέσῳ περίπου προεξοχὴν 1.50 μ. καὶ ἀποτελοῦσα ἴσως βάσιν βωμοῦ ἢ ἀναθημάτων. Ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ τετραγώνου κτηρίου παρατηρήθησαν ἔχνη γραμμάτων ΝΑ., τὰ ὅποια ἴσως ἀνήκουσιν εἰς ἀνάθημα πρὸς τιμὴν τοῦ Ναίου Διός.

4. Τελευταία ἀνασκαφὴ ἦτο ἡ συνέχισις τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ὀρχήστρας τοῦ θεάτρου. Ἐδῶ ἐφάνη ὅτι τὸ περὶ τὴν ὀρχήστραν κατασκευασθὲν ρωμαϊκὸν πόδιον δὲν συνεχίζεται κυκλικῶς, ἀλλὰ λήγει εἰς εὐθεῖαν, ὥστε νὰ σχηματίζῃ πέταλον. Ὑπολείπεται ὅμως ἡ ἐκσκαφὴ καὶ ἀποκομιδὴ τεραστίου ὄγκου χωμάτων διότι ταῦτα ἔχουσι βάθος 3.50 μ. περίπου ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας καὶ θὰ ἀπαιτηθῆ μεγάλη πρὸς τοῦτο δαπάνη.

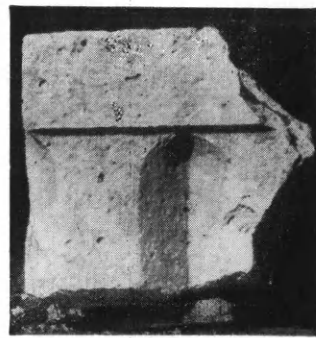
17. ΚΕΡΚΥΡΑ. Παλαιόπολις.

Εἰς Παλαιόπολιν τῆς Κερκύρας συνεχίσθη διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Β. Καλλιπολίτου ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ ἀποκαλυφθέντος κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μεγάλου ἡμικυκλικοῦ οἰκοδομήματος κάτωθεν τοῦ δαπέδου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τοῦ Ἰοβιανοῦ, ἐπισκόπου Κερκύρας. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν εἰς τὴν βασιλικὴν ἢ ἀνασκαφὴ ἔδειξεν, ὅτι ἡ κάτοψις αὐτῆς σχηματίζει σταυρὸν ἔχοντα ὡς ὀριζοντίαν κεραιάν τὸ ἐγκάρσιον κλίτος, ἐλάχιστα ἐξέχον τῶν πλαγίων κλιτῶν. Ἀπεκαλύφθη ὡσαύτως μέρος τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νοτίου κλίτους μετὰ γεωμετρικῶν καὶ φυτικῶν κοσμημάτων.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ προηγηθὲν τῆς βασιλικῆς ἡμικυκλικὸν οἰκοδόμημα διεπιστώθη ὁ προσανατολισμὸς αὐτοῦ πρὸς τὰ ΒΔ. Τὸ

ἐγκάρσιον θεμέλιον—ὁμόροπον πρὸς τὴν βασιλικὴν—ἐκλειφθὲν κατ' ἀρχὴν ὡς ἀνήκον εἰς τὸ ἀρχαιότερον κτήριο, ἀπεδείχθη ὅτι ἀνάγεται εἰς τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν καὶ ὅτι ἀνήκει πρᾶγματι εἰς τὴν βασιλικὴν.

Ὁ πρὸς τὰ ΒΔ. προσανατολισμὸς τοῦ ἡμικυκλικοῦ κτηρίου καταδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ροπῆς τῶν ἀρμογῶν μεγάλων καὶ κανονικῶς τοποθετημένων πλακῶν δαπέδου τοῦ κτηρίου τούτου, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὴν στρῶσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου καὶ περιβάλλουσι πανταχόθεν τὸ ἀρχαῖον οἰκοδόμημα. Τὸ πλακόστρωτον

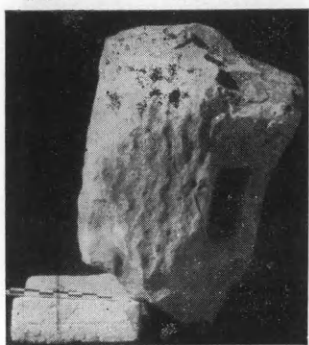
Εἰκ. 66. Δωρικὸν κιονόκρανον 5^{ου} π.Χ. αἰ. Εἰκ. 67. Τρίγλυφον ἐκ Παλαιοπόλεως.

τοῦτο δάπεδον δὲν ἀνεσκάφη ἀκόμη καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, ἀλλ' εἰς ἕξ διάφορα σημεῖα, ἔνθα ἐνίοτε αἱ πλάκες διατηροῦνται καλῶς. Ἡ στάθμη τοῦ δαπέδου ποικίλλει ἐλαφρῶς, ἀλλ' ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ καμπυλόγραμμος τοῖχος σφῆζει μέρος τοῦ ὕψους ἐκ τῆς ἀνωδομίας τοῦ κτηρίου, τοῦ ὁποίου ἢ ὅλην κάτοψιν θὰ γίνῃ δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῇ μόνον διὰ περαιτέρω ἐρεύνης. Ἀπεκαλύφθη τὸ βόρειον τέρμα τοῦ τοίχου, ὁ ὁποῖος ἐπερατοῦτο εἰς ὀγκώδη ὀρθογώνιον πεσσόν.

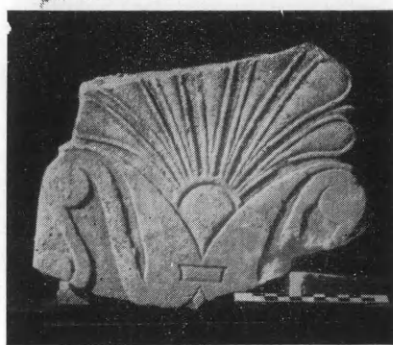
Πρὸς στρωματογραφικὴν ἔρευναν τοῦ χώρου διενηργήθησαν τρεῖς τομαὶ μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ἐκ τῶν ὁποίων ἢ μία, ἀνατολικῶς τοῦ κτηρίου, ὑπῆρξεν ἀποδοτικὴ, καθ' ὅσον ἀνευρέθη ἢ ἐπίχωσις τῆς πρωτοκορινθιακῆς ἐποχῆς περιέχουσα ἀφθονα τεμάχια ἀγγείων. Μεταξὺ τῶν πρωτοκορινθιακῶν ὀστράκων καταλέγονται ὡσαύτως τμήματα ἀγγείων ἀγνώστου ἐργαστηρίου τοῦ 7^{ου} π.Χ. αἰῶνος καὶ τμήμα ροδιακοῦ ἢ μιλησιακοῦ πινακίου τῆς ἰδίας

ἐποχῆς. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα, προστεθέντα εἰς τὰ εὐρήματα τοῦ παρελθόντος ἔτους, προσφέρουσι πλούσιον ὕλικόν πρὸς μελέτην.

Τὰ κινητὰ μικρὰ εὐρήματα ἐν γένει παρουσιάζουσι σημαντικὸν ἐνδιαφέρον. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως βυζαντινῶν χρόνων προέρχεται μέγα τμήμα δωρικοῦ κιονοκράνου ἐκ κιτρινωποῦ πάου (εἰκ. 66), τῶν μέσων τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος, τμήματα τριγλύφων (εἰκ. 67) ὡς καὶ δύο τμήματα γλυπτῶν ἐκ τοῦ ἰδίου λίθου (ἐξ ἀναγλύφου παραστάσεως ἰππέως). Φαίνεται ὅτι δωρικὸς ναὸς μὲ γλυπτὸν διάκοσμον τῶν μέσων τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος—ὡς συνάγεται ἐκ πολλῶν ἐνδεί-

Εἰκ. 68. Κορμὸς Νίκης
ἢ Μεδούσης.

Εἰκ. 69. Ἄνθεμωτὸς ἀκροκέραμος
τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

ξεων—γειτνιάζει πρὸς τὸν ἀνασκαπτόμενον χῶρον. Τοῦ ναοῦ τούτου ἴσως ἔχομεν ἀκρωτήριο ἐἰς τὸν εὐρεθέντα κατὰ τὴν παροῦσαν ἀνασκαφὴν κορμὸν Νίκης ἢ Μεδούσης (εἰκ. 68).

Ἄλλα ἐνδιαφέροντα εὐρήματα εἶναι: α) Ἄνθεμωτὸς ἀκροκέραμος ἐκ μαρμάρου ἀνήκων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ χρησιμοποιηθεὶς ὡς ὕλικόν εἰς παλαιοχριστιανικὸν τοῖχον (εἰκ. 69). β) Τμήματα μεγάλων πηλίνων εἰδωλίων. γ) Πήλινον προσωπεῖον. δ) Ἀναθηματικοὶ πήλινοι δίσκοι ρωμαϊκῶν χρόνων μὲ ἀνάγλυφα σκεύη θυσίας. ε) Χαλκᾶ ἀντικείμενα, ἐν οἷς πτέρυξ ἐκ χαλκίνου ἀγαματίου Νίκης, μὲ ἐγχάρακτον δῆλωσιν τῶν πτίλων, καλῆς ἐργασίας. Αὕτη δύναται νὰ χρονολογηθῇ ἐκ τῆς στρωματογραφίας εἰς τὸ τέλος τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

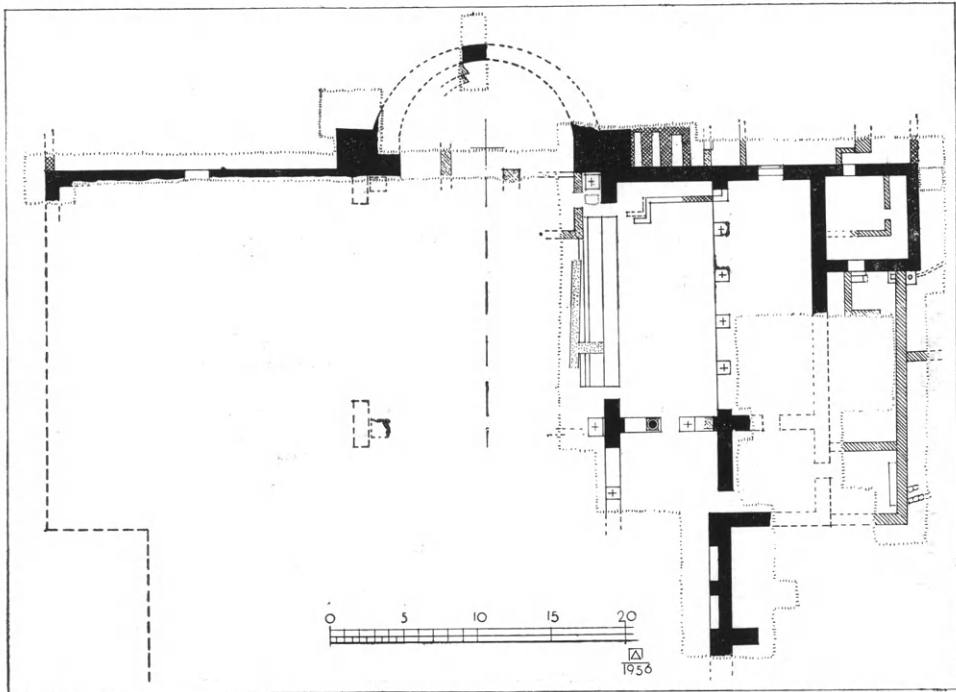
Νομίσματά τινα ἀρχαῖα κερκυραϊκὰ χαλκᾶ, ὡς καὶ βυζαντινὰ

καὶ νεώτερα τῆς ἐνετοκρατίας εὐρέθησαν καθ' ὅλην τὴν ἔκτα-
σιν τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου.

18. ΚΟΡΙΝΘΟΣ. Λέχαιον.

Ἐν Κορίνθῳ ἤρχισεν ἐφέτος διὰ τοῦ κ. Δ. Πάλλα ἡ ἀνα-

Εἰκ. 70. Κάτοπις τοῦ ἀποκαλυφθέντος τμήματος τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαιίου.

σκαφή μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς ἐπὶ τοῦ δεξιῦ
βραχίονος τοῦ ἀρχαίου λιμένος τοῦ Λεχαιίου.

Ἡ βασιλική, ἀποκαλυφθεῖσα ἐν μέρει (εἰκ. 70), εἶναι τρίκλιτος
μετ' ἐγκαρσίου κλίτους πενταμεροῦς, χωριζομένου διὰ κιονοστοιχιῶν
καὶ μετὰ προσηρτημένων ἐκατέρωθεν τούτου χώρων, μετὰ τῶν
ὁποίων τὸ ὅλικόν πλάτος τοῦ μνημείου φθάνει τὰ 59.20 μ. Ὁ χῶρος
τοῦ βήματος, πρὸ τῆς ἀψίδος, φαίνεται νὰ ἐστεγάζετο διὰ κρεμαστοῦ
τρούλλου ἢ ἀσπίδος, ὡς ὑποδηλοῖ ἡ παρουσία τεσσάρων ἰσχυρῶν
στηριγμάτων, ἧτοι ἀφ' ἐνὸς δύο ποδαρικῶν (ᾧμων) ἐκατέρωθεν τῆς
ἀψίδος, καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἀντιστοίχως πρὸς τὰ στηρίγματα ταῦτα,

ἑτέρων δύο διδύμων στηριγμάτων ἐκ κίονος καὶ πεσοῦ. Ἐν-
τὸς τοῦ ἱεροῦ ἀπεκαλύφθη τὸ ἀριστερὸν βᾶθρον τῶν ἐδρῶν
τῶν κληρικῶν, μήκους περίπου 11.60 (εἰκ. 71).

Τὸ νότιον κλιῖτος τῆς νηὸς εἰσχωρεῖ ἐντὸς τοῦ περροῦ, ἀπὸ τοῦ

Εἰκ. 71. Τὸ νότιον βᾶθρον τῶν ἐδρῶν τῶν κληρικῶν τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαιῶν.

ὁποίου χωρίζεται διὰ τριβήλου (εἰκ. 70) καὶ διὰ συμπαγοῦς τοίχου
κατὰ τὴν πρὸς Α. προέκτασιν τοῦ νοτίου τοίχου τῆς νηὸς. Ὁ τοῖχος
τῆς νηὸς εἶναι διπλοῦς· εἶναι δηλαδὴ πρὸς τὰ ἔσω ἐνισχυμένος καὶ
φέρει ἐγκοπᾶς, ὡς διὰ νὰ σχηματίζεται σειρὰ τυφλῶν τόξων (εἰκ. 72).
Τοῦ Ν.Α. διαμερίσματος, μὴ συγκοινωνοῦντος ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ
ναοῦ, πρὸς τὸ παρὸν ἀγνοεῖται ὁ λατρευτικὸς προορισμὸς.

Ἡ τοιχοδομία, λίαν ἐπιμελημένη, παρουσιάζει εἰς τὰ ἀρμολο-
γήματά της διακοσμητικὰ μυστήρια, μεταξὺ δὲ τῶν διακοσμη-

τικῶν τούτων σχημάτων παρατηρεῖται καὶ σχέδιον ἰχθύος διὰ μιστροῦ.

Τὸ δάπεδον εἶναι ἐστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, μελανῶν καὶ ὑπολεύκων, διατεταγμένων κατὰ διάχωρα (εἰκ. 72).

Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ μνημείου εὐρέθησαν: κορμοὶ κιόνων, ἐν σχεδὸν ἰσάκεραιον θεοδοσιανοῦ τύπου κιονόκρανον (εἰκ. 73), ἐν σύνθετον ἰωνικόν, ἐπιθήματα, γείσα κ.ἄ.

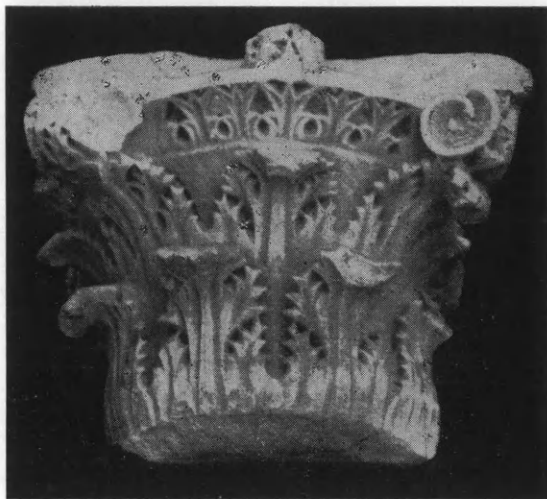

Εἰκ. 72. Δάπεδον καὶ τοῖχος τοῦ νοτίου κλίτους τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαιῶ.

Ἐντὸς τοῦ νοτιοανατολικοῦ διαμερίσματος εὐρέθησαν καταπεσόντα τμήματα γραπτῶν διακοσμήσεων, ἀποτελουμένων ἀφ' ἑνὸς ἐκ μιμήσεως ὀρθομαρμαρώσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ συνεχομένων μικρῶν ὀκταγώνων περικλειόντων ἀνὰ ἓν πτηνὸν κ.τ.τ. Ἐνταῦθα εὐρέθησαν ἐπίσης καταπεσόντα τεμάχια ἐκτύπου ἐξ ἀσβεστοκονιάματος γείσου μετὰ ἰωνικοῦ κυματίου (εἰκ. 74). Ἐξω τῆς δυτικῆς θύρας τοῦ διαμερίσματος τούτου εὐρέθησαν τεμάχια γραπτῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς μετὰ σταυροῦ καὶ ἀνθισμένης ροδῆς. Μέχρι τοῦδε συνεπληρώθησαν αἱ λέξεις: «δούλος», «προσβύτερος» καὶ «Παῦλος».

Τὸ μνημεῖον χρονολογεῖται εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5^{ου} μ.Χ. αἰῶνος, μᾶλλον δὲ πρὸς τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος τούτου.

Ἄξιοσημείωτον εἶναι ὅτι καὶ ἐνταῦθα μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ μνημείου διερρυθμίσθη παρὰ τὴν Ν.Α. θυρίδα τοῦ βήματος στενὸς χώρος δυνάμενος νὰ ἐξηγηθῇ ὡς παστοφόριον (εἰκ. 70). Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου ἐπιβεβαιοῦται, λοιπόν, ἡ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τῆς βασιλικῆς τῆς Σκουτέλας μορφωθεῖσα γνώμη

Εἰκ. 73. Θεοδοσιανὸν κιονόκρανον (ὀπίσω τοῦ νοτίου βήθρου τῶν κληρικῶν) ἐκ τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου.

ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ παστοφόρια ἀποτελοῦσιν ἀρχιτεκτονικὴν μορφήν ἀνταποκρινομένην εἰς λειτουργικὴν ἰδιομορφίαν εἰσαχθεῖσαν κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίαι τοῦ 6^{ου} μ.Χ. αἰῶνος.

Κατὰ τὸν 6^{ον} μ.Χ. αἰῶνα τὸ Ν.Α. διαμέρισμα ἐχρησιμοποιήθη ὡς χώρος κατοικίας, προσκτισθείσης κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ πτεροῦ.

Μεταξὺ τῶν κινητῶν εὐρημάτων καταλέγονται πολλοὶ πήλινοι λύχνοι, ὧν εἷς κοσμεῖται διὰ παραστάσεως τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ, πήλινοι ἀμφορεῖς, χύτραι, σιδηρᾶ ἐργαλεῖα (ἐν κοχλιοστρόφιον; Κατὰ τὴν δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν εἶχεν εὐρεθῆ καὶ ἐν σκεπάρνιον), καὶ χαλκᾶ νομίσματα, ἐξ ὧν τινὰ εἰς καιρίας θέσεις διὰ τὴν συναγωγὴν χρονολογικῶν συμπερασμάτων.

Ἡ βασιλικὴ τοῦ Λεχαίου εἶναι βασικῶς ὁμοία πρὸς τὴν βασιλικὴν τοῦ Ἰλισοῦ, ἀλλὰ περίπου κατὰ τὸ ἓν τρίτον μεγαλυτέρα ταύτης καὶ κατὰ τι συνθετωτέρα.

Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἰλισοῦ, ὡς εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ Μιχαήλ τοῦ Χωνιάτου, ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὸν μάρτυρα Λεωνίδα καὶ τὰς συμμάρτυράς του γυναῖκας, θανατωθέντας ἐν Κορίνθῳ διὰ πνιγμοῦ εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν ἀγιολογικὴν πα-

Εἰκ. 74. Γεῖσον ἐξ ἀμμοκονίας ἐκ τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου.

ράδοσιν. Βίος προμεταφραστικός, διασωθεὶς εἰς τὸ Μηνολόγιον Πατμιακ. Κώδ. 254 (10^{ου}-11^{ου} αἰ.), μᾶς πληροφορεῖ ὅτι πρὸς τιμὴν τῶν μαρτύρων τούτων εἶχε κτισθῆ ἑκκλησία εἰς τὸν αἰγιαλόν, εἰς τὸ μέρος ὅπου εἶχον ταφῆ τὰ ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἐκβρασθέντα σώματά των. Ἡ μαρτυρουμένη δ' ἑκκλησία ἐκείνη δύναται νὰ θεωρηθῆ βέβαιον ὅτι ταυτίζεται πρὸς τὴν παροῦσαν βασιλικὴν, ἢ ὅποια, κατὰ ταῦτα, φαίνεται νὰ ὑπῆρξε τὸ πρότυπον τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἰλισοῦ. Διότι εἶναι λογικὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τῶν μαρτύρων τούτων ἡ λατρεία ἐν Κορίνθῳ εἶναι ἀρχαιότερα τῆς λατρείας των ἐν Ἀθήναις καὶ ὅτι ἐκ τοῦ αἰγιαλοῦ τῆς Κορίνθου μετεφέρθη αὕτη, μετὰ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου τοῦ στεγάζοντος αὐτὴν οἰκοδομήματος, εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Ὅθεν εἶναι πιθανώτατον ὅτι εἰς προσεχῆ ἀνασκαφικὴν περιοδὸν ἐν Λεχαίῳ θὰ εὑρεθῆ εἰς θέσιν ἀντίστοιχον πρὸς ἐκείνην τῆς

βασιλικῆς τοῦ Ἰλισοῦ καὶ τὸ καθ' αὐτὸ μαρτύριον τοῦ Λεωνίδη καὶ τῶν συμμαρτύρων του. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῶν κορινθίων τούτων μαρτύρων ἔχομεν πληροφορίας ἤδη ἀπὸ τοῦ 411 μ.Χ., εἶναι λογικὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἔκτοτε εἶχε διαμορφωθῆ ἡ λατρεία τούτων ἐν Λεχαίῳ καὶ ἐπομένως εἶναι λογικὸν νὰ ἀναμένεται ὅτι κατὰ τὴν προόδον τῆς ἐν Λεχαίῳ ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης θὰ εὑρεθῆ καὶ χριστιανικὸν οἰκοδόμημα παλαιότερον, ἴσως τοῦ 4^{ου} αἰῶνος, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ὁποίου φαίνεται νὰ ἀνηγέρθη ἡ ἀνασκαπτομένη βασιλική. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀρξαμένη ἀνασκαφή ἐν Λεχαίῳ παρουσιάζει ὄλως ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας.

19. ΕΡΜΙΟΝΗ.

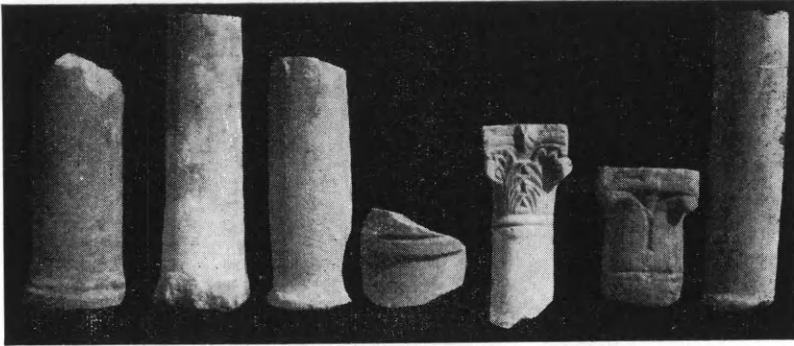
Συνεχισθείσης διὰ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ-ἀρχιτέκτονος κ. Ε. Στίτζα τῆς ἀνασκαφῆς τῆς πέρυσιν εὑρεθείσης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς ἀπεκαλύφθη ἐφέτος ἡ στρωσὶς τοῦ νοτίου κλίτους, ἣτις ἀποτελεῖται ἀπὸ μεγάλας πηλίνας, τετραγώνους πλάκας. Εὑρέθησαν ὡσαύτως τὰ θεμέλια τοῦ ἐν σχήματι ἀνεστραμμένου πεῖ τέμπλου καὶ ἀνεσκάφη ὁ χῶρος τῆς ἡμικυκλικῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, χωρὶς ὁμως νὰ εὑρεθῆ τὸ ἐγκαίνιον. Ἀντὶ τούτου εὑρέθησαν κατὰ τὴν σκαφὴν πολλὰ τεμάχια μικρῶν μαρμαρίνων κιονίσκων ἀνηκόντων πιθανώτατα εἰς τὴν Ἀγ. Τράπεζαν (εἰκ. 75). Εὑρέθησαν ἐπίσης καὶ πολλὰ μαρμάρινα τεμάχια διατηρήτων καὶ ἄλλων θωρακίων (εἰκ. 76) ἀνήκοντα εἰς τὸ τέμπλον ἢ καὶ εἰς τὰ τρίβηλα.

Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ βορείου τοίχου τοῦ κυρίως ναοῦ, ὅστις σώζεται μέχρις ὕψους 1.00 μ., ἀπεκαλύφθη ἐσωτερικῶς καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ ἔγχρωμος γραπτὴ διακόσμησις, ἀποτελουμένη ἀπὸ ὀρθογώνια ἐναλλάξ καὶ τετράγωνα πλαίσια χρώματος πρασίνου (εἰκ. 77), ἐξ ὧν τὰ μὲν τετράγωνα περιβάλλονται ὑπὸ δύο ταινιῶν (μιας ἐρυθρᾶς καὶ μιᾶς λευκῆς), τὰ δὲ ὀρθογώνια ὑπὸ λευκῶν.

Μετὰ τὴν ὀλοσχερῆ ἀποκάλυψιν τῆς κυρίως βασιλικῆς, ἣτις ἔχει συνολικὰς διαστάσεις 40 × 17.60 μ., ἡ ἀνασκαφὴ ἐστράφη πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν πρὸς Βορρᾶν αὐτῆς προσκεκολλημένων κτισμάτων (εἰκ. 78 καὶ 79),

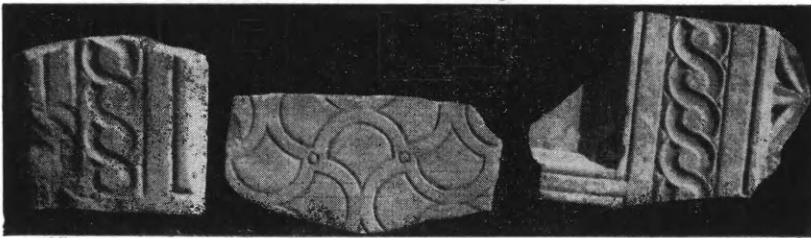
Ἀπὸ τὸ βόρειον τρίβηλον τοῦ νάρθηκος εἰσήρχετό τις εἰς ὀρθογώνιον διαμέρισμα μὲ ψηφιδωτὸν δάπεδον, ἀπὸ τούτου δὲ πάλιν,

ἀνερχόμενος διὰ κλίμακος ἐκ τριῶν βαθμίδων, ἔφθανεν εἰς μέγα

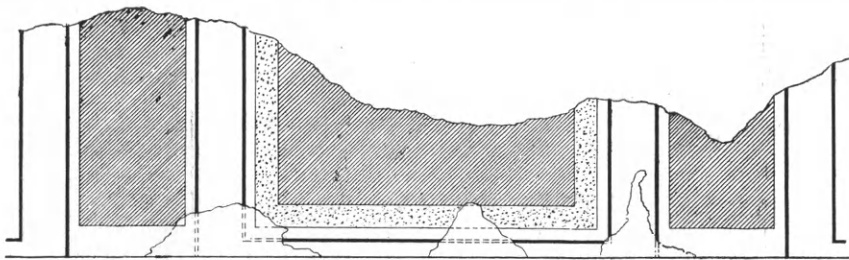
Εἰκ. 75. Τεμάχια κίωνων καὶ κιονίσκων τῆς Ἀγ. Τραπέζης.

κτηριακὸν συγκρότημα προσκεκολλημένον εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν

Εἰκ. 76. Τεμάχια θωρακίων τοῦ τέμπλου τῆς βασιλικῆς.

τῆς βασιλικῆς ἀλλὰ μεταγενέστερον ἐκείνης. Ἀποτελεῖται δὲ τὸ

■ ΠΡΑΣΙΝΟΝ
 ■ ΕΡΥΘΡΟΝ — ■ ΜΕΣΑΝ

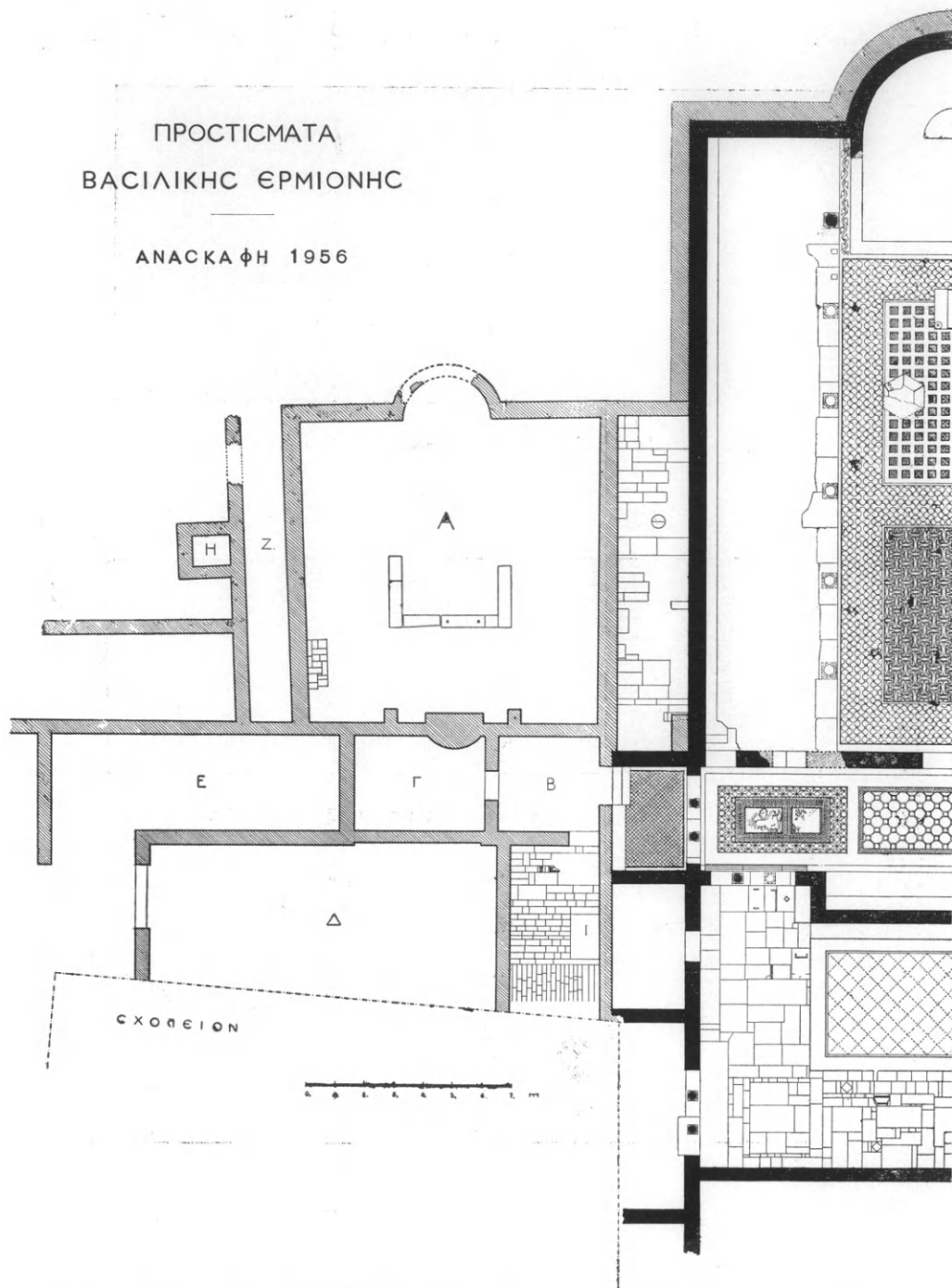
0 10 20 30 40 50

Εἰκ. 77. Λείψανα γραπτῆς διακοσμῆσεως τοῦ βορείου τοίχου τῆς βασιλικῆς.

συγκρότημα τοῦτο ἐκ διαφόρων μικρῶν καὶ μεγάλων χώρων (εἰκ. 78),

ΠΡΟΤΙΣΜΑΤΑ
ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΕΡΜΙΟΝΗΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ 1956

Εἰκ. 78. Τὰ πρὸς Βορρᾶν τῆς βασιλικῆς τῆς Ἑρμιόνης ἀποκαλυφθέντα προκτίσματα.

μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ πλέον ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ ὑπὸ στοιχείων Α περιέπου τετράγωνος (διαστάσεων 9.80×10.50 μ.). Οὗτος φέρει ἐν τῷ μέσῳ μὲν τετράγωνον βάθυνσιν περιβαλλομένην ὑπὸ μαρμαρίνου στυλοβάτου, πρὸς Ἄνατολὰς δὲ ἐξέχουσαν ἡμικυκλικὴν ἀψίδα καὶ δύναται, λόγῳ τῶν δύο τούτων στοιχείων, νὰ ταυτισθῇ πρὸς βαπτιστήριον, ὅποτε ὁ μὲν χῶρος Γ θὰ ἐχρησίμευε πιθανῶς διὰ

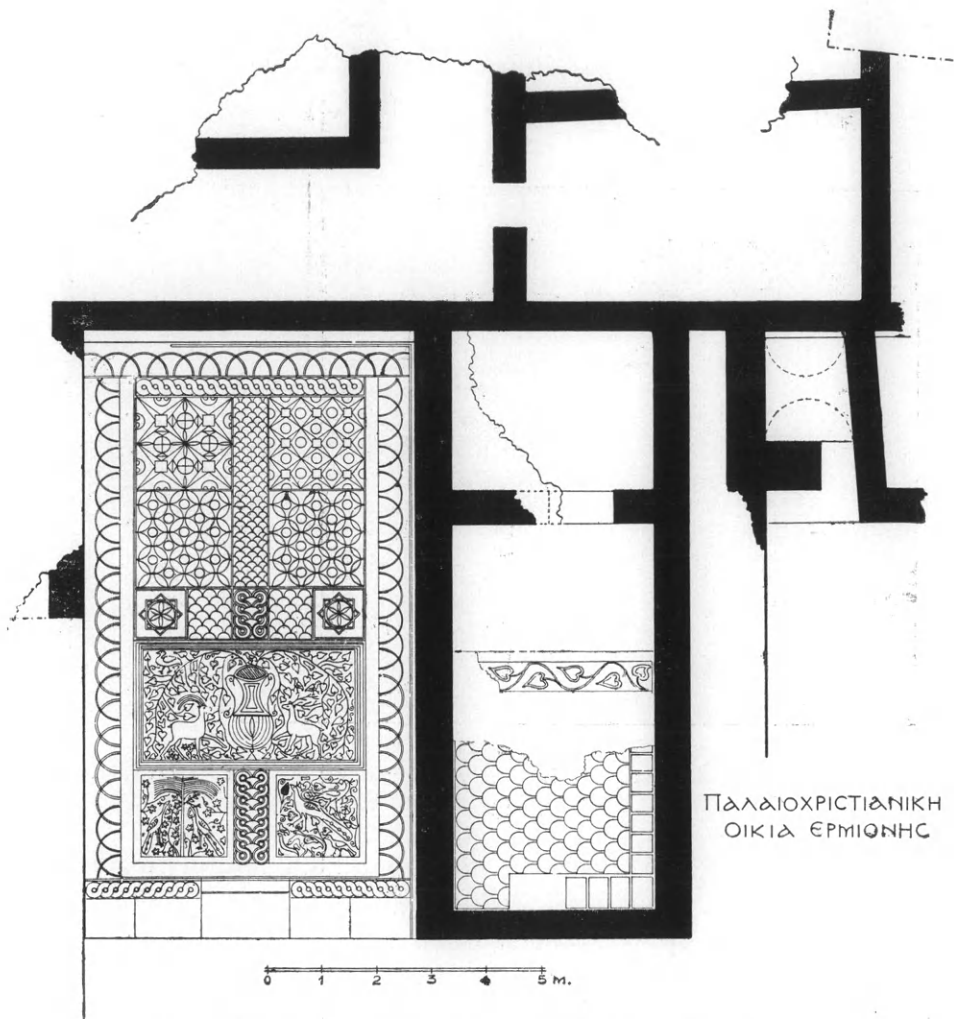
Εἰκ. 79. Προσκτίσματα πρὸς Βορρᾶν τῆς βασιλικῆς ὄψις ἀπ' Ἄνατολῶν.
Εἰς τὸ βάθος τὸ Σχολεῖον.

τοὺς ἐξορκισμούς, ὁ δὲ Θ διὰ τὸ χρεῖσμα. Οἱ λοιποὶ χῶροι τοῦ συγκροτήματος, μὴ ἐξερευνηθέντες ἐπαρκῶς μέχρι τοῦδε, δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἀνήκον εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ἐπισκόπου.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν τῆς βασιλικῆς ὁ κ. Στίκας ἠρεύνησε καὶ τὸ πέρυσιν ἐν μέρει μόνον ὄρατὸν ψηφιδωτὸν τῆς οἰκίας Μεϊντάνη, ὅπερ κοσμεῖται μὲ ὠραιοτάτας παραστάσεις πτηνῶν καὶ ζώων. Διὰ τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς ἀπεδείχθη ὅτι τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο ἀνῆκεν εἰς αἰθούσαν διαστάσεων 4.50×4.75 μ. οἰκίας, τῆς ὁποίας οἱ τοῖχοι ἦσαν ἐπενδεδυμένοι δι' ὀρθομαρμαρώσεως.

Τὸ νέον ἀποκαλυφθὲν τμῆμα τῆς αἰθούσης (εἰκ. 80) κοσμεῖται διὰ ψηφιδωτοῦ, ἐφ' οὗ γεωμετρικὰ σχέδια—κύκλοι, ρόμβοι κλπ.—κατὰ δὲ τὴν παρυφὴν διὰ διατεμνομένων ἡμικυκλίων. Ἐν συνεχείᾳ

ἀπεκαλύφθησαν και ἄλλοι χώροι τῆς αὐτῆς οἰκίας, ἐκ τῶν ὁποίων δύο μικροὶ θὰ ἦσαν πιθανώτατα τὸ λουτρόν και τὸ ἀπο-

Εἰκ. 80. Κάτοψις παλαιοχριστιανικῆς οἰκίας τῆς Ἑρμιόνης.

χωρητήριον, λόγω τῆς ἐντὸς αὐτῶν εὐρέσεως πηλίνων σωλήνων ἀποχετεύσεως εἰς μῆκος τριῶν μέτρων. Κατὰ ταῦτα τὸ κτήριον εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκον τὰ ψηφιδωτὰ φαίνεται ὅτι ἦτο παλαιοχριστιανικὴ τις οἰκία, τῆς ὁποίας ὅμως τὸ πλήρες σχέδιον εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἐξακριβωθῇ, ἐπεὶδὴ ὑπεράνω αὐτῆς εἶναι ἐκτισμέναι σύγχρονοι οἰκίαι τῆς Ἑρμιόνης.

20. ΚΥΝΟΥΡΙΑ. Βούρβουρα.

Διὰ τετάρτην φορὰν ἐγένοντο καὶ ἐφέτος ἀνασκαφαὶ διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Ρωμαίου εἰς τὴν Ἀνάληψιν, παρὰ τὸ χωρίον Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας, ὑπὸ τὴν δεξιὰν ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Ἐθν. Μουσείου Τρ. Κοντογιώργη.

Εἰκ. 81. Μυκηναϊκὸς τάφος.

Οὔτε καὶ ἐφέτος ἐπετεύχθη ἀποκάλυψις κτίσματος μνημειακῆς κατασκευῆς, ὡς θὰ ἦτο ἐπιφανὲς ἱερὸν τοῦ τόπου καὶ ναός, ὅμως τὰ ἱκανῶς πλούσια εὐρήματα συμπληρώνουσιν ἐπαρκῶς τὰς προγενεστέρως παρατηρήσεις.

Ἐπὶ τοῦ γειτονικοῦ λοφίσκου εἰς οὗ τὴν νοτιὰν κλιτὸν ἀπεκαλύφθη προπέρουσιν ὁ σημαντικὸς μυκηναϊκὸς τάφος, καὶ τοῦ ἀνωθεν ἐπιπέδου χώρου ἐξηρουνήθησαν ἐξ ἑθλωτοὶ μυκηναϊκοὶ τάφοι μετρίων διαστάσεων μὲ κατωτάτην διάμετρον 3 περίπου μέτρων, μὴ διατηρούμενοι εἰμὴ κατὰ τὸν λίθινον κύκλον μετὰ ἴστομίου (εἰκ. 81) καὶ ἅπαξ μὴ εὐμήκη διάδρομον. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι οὗτοι, ἐκτισμένοι ἐπὶ ἐπιπέδου ἢ ἐλαφρῶς ἐπικλινούς χώρου, θὰ ἀπετέλουν ὄρατους τυμβίσκους, ὡς ὁ γνωστὸς μυκηναϊκὸς τάφος τῆς Δήλου

ἢ καὶ ἄλλων τόπων, κατερειπωθέντες δὲ κατεφρονήθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τυμβωρύχων ὡς ἀσήμαντοι καὶ κατὰ μέγα μέρος διατηρήθησαν μέχρις ἡμῶν ἀσύλητοι. Συνελέγησαν ἐντὸς αὐτῶν χαλκᾶ ξιφίδια, πολλαὶ ἀγνῦθες (νεραΐδοσφόνδυλα) ἐκ στεατίτου, ἀνίσσου πάντοτε μεγέθους, εἷς σφραγιδόλιθος, ἴασπις, μὲ γλυφὴν τρέχοντος ταύρου ἐν μέσῳ φυλλωμάτων, τρία εἰδώλια καὶ πολλὰ ὄστρακα.

Εἰκ. 82. Ἄγγειον ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς.

Μικρὸς ἐπίσης τάφος μὲ 3-4 ἀγγεῖα εὐρέθη κάτω παρὰ τὸν ποταμόν, τὸν Ἄλφειον τῶν ἀρχαίων, Προσέτι κιβωτιόσχημος μυκηναϊκὸς τάφος μὲ ἀξιόλογα μικρὰ ἀγγεῖα ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τὸ οἶκημα τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς.

Ἐκ τούτων πάντων ὡς καὶ πλήθους ὀστράκων ἐκ βαθυτέρων στρωμάτων φαίνεται βέβαιον, ὅτι ὁ μυκηναϊκὸς ἔδω συνοικισμὸς ὑπῆρξεν ἀρχετὰ σημαντικὸς καὶ μὲ κεραμικὴν αὐτοτέλειαν, ἀρχιτε-

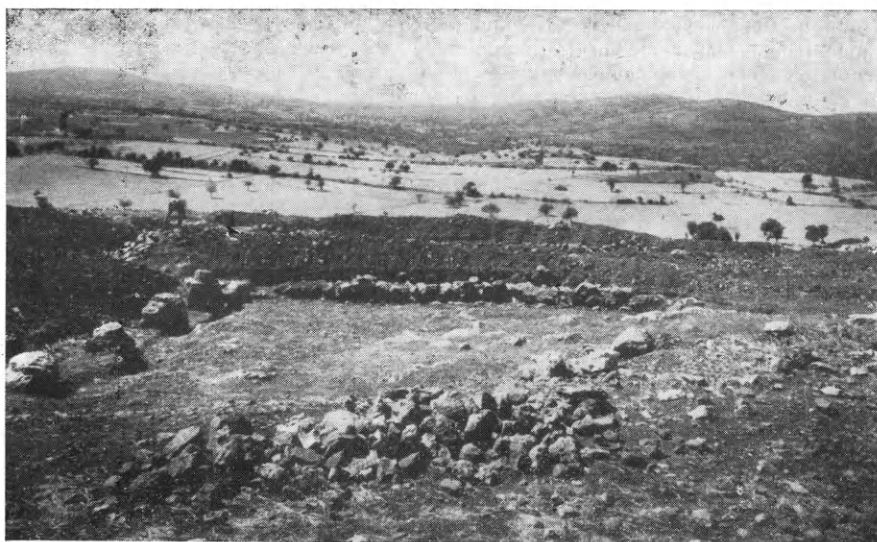
κτονικὰ ὅμως λείψανα δὲν ἐσημειώθησαν.

Ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων ἐλάχιστα ἔχομεν πράγματα, ὡς πήλινα εἰδώλια, μικροὺς μολυβδίνους στεφάνους, ὁμοίους πρὸς τοὺς κατὰ τὸ ἱερὸν τῆς Σπαρτιατικῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος εὐρεθέντας. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 450 π.Χ. μέχρι τῶν μέσων τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰῶνος εἶναι βεβαία ἢ ὑπαρξίς καὶ ἡ δρᾶσις ἐντοπίου κεραμοουργείου—ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα ἰδιόρρυθμα τοῦ 5^{ου} καὶ 4^{ου} αἰῶνος, ἑλληνιστικὰ διάφορα (εἰκ. 82) μέχρι τῶν λεγομένων μεγαρικῶν—κεραμείου ἢ κεραμείων, τῶν ὁποίων ἡ συνεχὴς παράδοσις εἰακόπτεται ἀποτόμως πρὸ τῆς ὑστερας ἑλληνιστικῆς ἢ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Τοῦτο τὸ γεγονός εἶναι σύγχρονον, φαίνεται, πρὸς τὴν φανερὰν πυρπόλησιν καὶ ἐγκατάλειψιν τοῦ πολίσματος καί, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ

Παυσανίου γνωρίζομεν ὅτι ἡ Ἴασος ἢ Ἴασαία πόλισμα ἐν δροῖς χώρας τῆς Δακωνικῆς καταληφθὲν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐκυριεύθη καὶ ἐπυρπολήθη ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Μεναλκίδα τὸ 147 π.Χ., πιθανώτατον εἶναι, ὅτι ὁ ἐρευνώμενος ἀρχαῖος συνοικισμὸς τῆς Ἀναλήψεως τοῦτο τὸ ὄνομα ἔφερε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Ἐμελετήθησαν τέλος καὶ ἐσαφηνίσθησαν διὰ νέων εὐρημά-

Εἰκ. 83. Δημόσιον ἴδρυμα ὀρθογώνιον καταλήγον εἰς ἀψίδα.

των τὰ κατὰ τὴν κατασκευὴν ἰδιόρρυθμα οἰκήματα, ὡς καὶ περιέργον δημόσιον θεατροειδὲς ἴδρυμα, φέρον τρεῖς βάσεις κίωνων μεταξὺ παραστάδων (εἰκ. 83) καὶ καταλήγον εἰς ἀψίδα.

21. ΗΛΕΙΑ. Μπάμπες Μακρυσίων.

Κατὰ τὸ 1956 συνεχίσθησαν διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Ν. Γιαλούρη αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὸ τμῆμα τῆς ἀρχαίας πόλεως, τοῦ ὁποίου ἡ ἔρευνα εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τριετίας. Αἱ ἐργασίαι ἐφέτος περιορίσθησαν εἰς συμπληρωματικὰς ἐρεῦνας εἰς τὸ συγκρότημα τῶν Β. τοῦ ἀρχαίου ναῖσκου κειμένων δωματίων, ἐξ ὧν εἶχον προέλθει κατὰ τὸ παρελθὸν τὰ σημαντικώτερα εὐρήματα Τομαὶ γενόμεναι Ν. καὶ Δ. τοῦ συγκροτήματος τούτου, ἀπεκάλυψαν πέντε ἔτερα

κτίσματα, τὰ ὁποῖα, πλὴν ἑνός, ἠρουνήθησαν μόνον ἐν μέρει. Ἡ ἔκτασις τῆς πόλεως ταύτης πρέπει νὰ ἦτο σημαντικὴ, διότι εἰς μέγα τμῆμα τοῦ ἐκτεταμένου ὄροπεδίου τῶν Μπαμπῶν προβάλλουσιν ἐκ τοῦ ἐδάφους ἐρείλια κτηρίων καλῆς ἐποχῆς εἰς μικρὰς μεταξὺ των ἀποστάσεις, καταστρεφόμενα κατ' ἔτος σταθερῶς ὑπὸ τῶν ἀρότρων τῶν χωρικῶν.

Ἐκτὸς τῆς ἀνασκαφικῆς ἐργασίας ἐγένετο ἐφέτος καὶ ὁ καθαρισμὸς τῶν εὐρημάτων καὶ τῶν τριῶν περιόδων τῆς ἀνασκαφῆς, ὡς καὶ ἡ συγκόλλησις καὶ συμπλήρωσις ἀριθμοῦ τινος τούτων. Δυστυχῶς τὰ πλεῖστα τῶν εὐρημάτων—ὧν τὰ περισσότερα πῆλινα—εὐρέθησαν εἰς μικρὰ θραύσματα, ἔνεκα δὲ τούτου καὶ ἡ ταύτισις καὶ συγκόλλησις των ἦτο ἐπίπονος καὶ μὲ περιορισμένα σχετικῶς ἀποτελέσματα.

Στρωματολογικὴ ἔρευνα, γενομένη ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς τῶν τοίχων τοῦ συγκροτήματος δωματίων, ἀπέδωκε τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα:

Εἰς τὰ κατώτερα στρώματα, δηλ. μέχρις ὀλίγον κάτωθεν τῶν θεμελίων, εὐρίσκοντο συσσωρευμένα ἀπορρίματα ἐκ θραυσμάτων ἀγγείων πρωίμου μέχρις ὑστερας ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, ὁμοίως δὲ καὶ κέραμοι, καλυπτῆρες καὶ στρωτῆρες καὶ τῶν δύο τύπων, τῆς αὐτῆς ἐποχῆς· πολλὰ τῶν τελευταίων εἶναι ἀρίστης ἐργασίας μὲ ἐξαιρετον ὑποκίτρινον ἐπίχρῖσμα. Τὰ συνηθέστερα σχήματα ἀγγείων εἶναι κύλικες, λήκυθοι μελανόμορφοι καὶ ἐρυθρόμορφοι, σκύφοι, κρατῆρες· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων γνωστῶν σχημάτων δὲν ἔλλείπουσι παραδείγματα. Μεταξὺ τῶν ἀγγείων πολλὰ εἶναι ἀττικά, τινὰ δὲ μετ' ἐξαιρέτου γανώματος.

Ἀφ' ἑτέρου τὰ ἀνώτερα στρώματα παρέσχον κυρίως ἀγγεῖα καὶ κεράμους τοῦ 5^{ου} καὶ τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Εἰς τοὺς τοίχους δωματίων τινῶν εἶχον χρησιμοποιοηθῆ ὡς «παραγέμισμα» μεταξὺ τῶν λίθων κέραμοι καὶ ὄστρακα ἀρχαϊκῆς καὶ πρωίμου κλασσικῆς ἐποχῆς. Εἷς τινὰ ὅμως δωμάτια εὐρέθησαν καὶ κάτωθεν τῶν θεμελίων θραύσματα κλασσικῶν ἀγγείων. Αἱ παρατηρήσεις αὗται ἄγουσιν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ συγκρότημα τοῦτον εἶχεν οἰκοδομηθῆ, τοῦλάχιστον ἐν μέρει, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

Φαίνεται ὅτι τμῆμα τοῦ οἰκοδομικοῦ ὑλικοῦ ἀνήκεν εἰς παλαιότερα τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ. κτήρια, τὰ ὁποῖα εἴτε ἀνωκοδομήθησαν ἐκ

βάθρων εἴτε διεσκευάσθησαν καὶ συνεπληρώθησαν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ ἀνομοιότης τοῦ οἰκοδομικοῦ ὕλικου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐν μέρει ἐκ καλῶς πελεκημένων λίθων, ἐκ κογχυλιάτου καὶ πώρου, καὶ ἐν μέρει ἐξ ἀργῶν ἀσβεστολίθων, οἵτινες συνυπάρχουσι πολλάκις εἰς τοὺς τοίχους τοῦ αὐτοῦ δωματίου. Εἰς τὸ ἴδιον συμπέρασμα ἄγει καὶ ἡ πλησιονὴ τῶν πρωίμων ἀρχαϊκῶν εὐρημάτων, ὅτι δηλαδὴ τὸ συγκρότημα τοῦτο εἶχε καὶ παλαιότερας τῆς πρωίμου κλασικῆς ἐποχῆς φάσεις.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι :

α) Τεμάχια μεγάλου πίθου ἀρχαϊκοῦ, φέροντος διακόσμησιν ἐξ ἀναγλύφων ὄψεων β) θραύσματα ἐτέρων πίθων φερόντων ἔντυπον διακόσμησιν ἐκ ροδάκων, ἀνθεμίων καὶ πλοχμῶν ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς γ) τὸ ἄνω τμήμα ἀρχαϊκοῦ πήλινου εἰδωλίου ἀνδρικήσ μορφῆς δ) νέα τε-

Εἰκ. 84. Πούς περιρραντηρίου.

μάχια τοῦ κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη εὐρεθέντος πήλινου «πίθου» (εἰκ. 84), δι' ὧν κατέστη βέβαιον πλέον ὅτι πρόκειται περὶ περιρραντηρίου, ὕψους (0.43) ε) περίεργον χωνοειδὲς πήλινον σκεῦος, ὕψους 0.24, ἔχον σχῆμα ἐνθυμίζον δᾶδα : εἰς τὸ κάτω, τὸ καὶ στενωτέρον μέρος αὐτοῦ, σχηματίζει τέσσαρας ἐπαλλήλους δακτυλίουσ, ἐξ ὧν οἱ δύο μεσαῖοι ἔχουσι τὰς ἀυλακώσεις βαθυτέρας. Τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ εἶναι κοῖλον ς) θραῦσμα μελαμπαφοῦσ ἀγγείου φέροντος τὴν ἐξῆσ ἐγκάρακτον ἐπιγραφὴν : ΚΛΕΙ ζ) τεμάχιον πήλινου καλύμματος πίθου ἔχον κατὰ τὴν μίαν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν δύο ζεύγη ἐκ τριῶν ἀναγλύφων δακτυλίων.

Ἐκ τῶν εἰς τὸν χῶρον τοῦτον γενομένων πρότερον ἀνασκαφῶν προέρχεται α) πρωτόγονον ἀγαλμάτιον πήλινον, ὕψους 0.115,

(εικ. 85)· τούτου ἢ κεφαλὴ ἦτο, ὡς φαίνεται, ἔνθετος καὶ παρίστα πιθανώτατα πολεμιστὴν β) τὸ κάτω τμήμα πηλίνου περιρραντηρίου, τοῦ ὁποίου ὁ πούς ἔχει δωρικὰς ραβδώσεις.

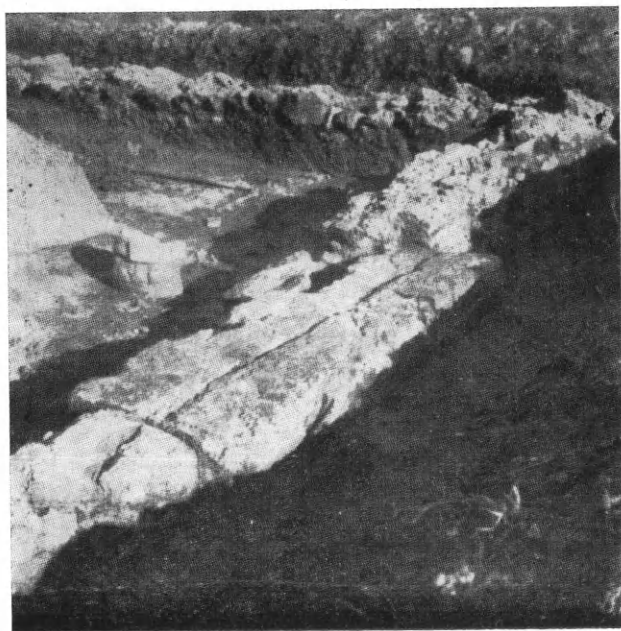
Εἰκ. 85. Πρωτόγονον πηλινὸν ἀγαλμάτιον.

Ἐκ τῶν πέντε ἄλλων ἐρευνηθέντων κτισμάτων ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι τρία κείμενα Ν.Α. τοῦ ἄνω συγκροτήματος. Ἐκ τούτων ἓν, εὐρισκόμενον μόνον εἰς 3 μ. ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ συγκροτήματος, ἀνεσκάφη ἐν μέρει εἰς βάθος 0.50 μ., ἔδωσε δὲ ἀρχαῖκα καὶ πρῶιμα κλασσικὰ εὐρήματα, κυρίως πηλίνα, ὅμοια πρὸς τὰ μνημονευθέντα τοῦ συγκροτήματος. Εὐρέθησαν ἐπίσης πηλίνα καλύμματα πίθων, ὧν ἓν, πρῶιμου κλασσικῆς ἐποχῆς, φέρει κατὰ

τὴν μίαν πλευρὰν αὐτοῦ ἀνάγλυφον διακόσμησιν ἐξ ὁμοκέντρων κύκλων μὲ ἐν ἐγγάρακτον Α εἰς τὸ κέντρον.

Τὸ δεύτερον κτίσμα (εἰκ. 86) ἔχει τὴν εἴσοδόν του πρὸς Δ. Τὸ πώρινον κατώφλιόν του εἶναι μετ' ἰδιαιτέρας ἐπιμελείας κατεργασμένον. Μεταξὺ τῶν ἀρμῶν τῶν λίθων τοῦ κατωφλίου καὶ κάτω-

Εἰκ. 86. Κτίσμα πόλεως Μπαμπῶν.

θεν αὐτῶν εὐρέθησαν ὅστ᾽ αὐτοῦ εἰς ἰκανὸν ἀριθμὸν μετὰ θραυσμάτων ἀγγείων τῶν ἀρχῶν τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

Τὰ εὐρήματα καὶ ἐδῶ εἶναι πῆλινα ὅμοια πρὸς τὰ προηγούμενα. Ἄξια δὲ μνείας εἶναι ἀττική μελαμβραφῆς κύλιξ ἀρίστου γανώματος διαμ. 0.20 μ.

Τέλος ἐκ τοῦ τρίτου κτίσματος προῆλθον ὅμοια πῆλινα ἀγγεῖα, ὡς καὶ μικρὸν δωρικὸν ἀρχαῖκόν κιονόκρανον. Ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομῆς καὶ τῶν πέντε τούτων κτισμάτων ἔχει πολλὰς ἀναλογίας πρὸς τὴν τοῦ συγκροτήματος, δηλαδὴ εἶναι καὶ ταῦτα κατεσκευασμένα ἐκ καλῶς πελεκημένων καὶ ἀργῶν λίθων, πρῶτοι δὲ κλασσικαὶ κέραμοι εὐρέθησαν μεταξὺ τῶν λίθων εἰς τινὰ τμήματα τῶν τοίχων· τὰ εὐρήματα γενικῶς χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς μέχρι

τῆς προίμου κλασικῆς ἐποχῆς. Πρέπει ἐπομένως τὰ περὶ συγκροτήματος συμπεράσματα νὰ ἰσχύωσι καὶ διὰ τὰ κτίσματα ταῦτα.

Ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω εὐρημάτων περισυνελέγησαν ἐκ τῆς γύρω περιοχῆς ἕτερα ἀρχαῖα, ἐξ ὧν τὰ σημαντικώτερα εἶναι : α) γεωμετρικὰ εἰδῶλια παριστῶντα ζῶα καὶ πτηνὰ β) κιονόκρανα ἀρχαῖκὰ δωρικουῦ ρυθμοῦ, ἀνήκοντα λόγῳ τοῦ μεγέθους των ἀσφαλῶς εἰς μνημειώδη κτήρια, ὡς καὶ τεμάχια πλακῶν μετοπῶν, χαλκῆ ὑδρία προίμου κλασικῆς ἐποχῆς, θραύσματα ἀγαλμάτων ἑλληγιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν, πόρπη κλασικῆς ἐποχῆς, κεφαλαὶ χαλκῶν καὶ σιδηρῶν ἡλῶν καὶ τεμάχιον ἐρυθρόμορφον πηλίνης σίμης, διατηρουσῆς μέρος τῆς ἐξ ἀνθεμίων καὶ λωτῶν διακοσμῆσεώς της.

Διὰ τῶν ὡς ἄνω περιγραφέντων εὐρημάτων, ὡς καὶ τῶν εἰς μεγάλην ἀκτῖνα κατεσπαρμένων ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τούτου πολυπληθῶν ἐρειπίων ἀρχαίων κτηρίων, διαπιστοῦται ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη περιελάμβανε ἀξιόλογον πόλιν, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα πρὸς τὸ παρὸν μᾶς εἶναι ἄγνωστον. Ἡ πόλις δ' αὕτη, ὡς τοῦλάχιστον μᾶς διδάσκουσι τὰ εὐρήματα, φαίνεται ὅτι ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη ἄνευ διακοπῆς ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς μέχρη καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

22. ΑΧΑΪΑ. Φαραί.

Παρὰ τὸ χωρίον Καταρράκτης (Λόπεσι) Φαρῶν, ἔνθα εἶχεν ἄλλοτε ἀποκαλυφθῆ νεκροταφεῖον ἐκ λαξευτῶν τάφων, ἀνεσκάφησαν ἐφέτος διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Ζαφειροπούλου δύο θολωτοὶ μυκηναϊκοὶ τάφοι, ἐγγύτατα ἀλλήλων κείμενοι. Τόσον ἢ θόλος ὅσον καὶ τὰ τοιχώματα τῶν δρόμων των εἶναι ἐκτισμένα διὰ πλακοειδῶν ἀκανονίστων λίθων. Ὁ μικρότερος ἔχει διάμετρον 3.00μ. καὶ θύραν πρὸς Ν. Ὁ δεύτερος τάφος ἔχει διάμετρον 5.30μ., θύραν πρὸς Δ. καὶ δρόμον μήκους 3.90 μ- καὶ πλάτους 1 μ. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὁ δρόμος ἦτο ἐν μέρει κεκαλυμμένος διὰ μεγάλων πλακῶν ἀναλόγων πρὸς τὸ ὑπέρθυρον (εἰκ. 87). Διὰ τὴν συγκράτησιν τῶν χωμάτων τοῦ τύμβου ὑπάρχουσι δύο ἀναλημματικοὶ τοῖχοι, οἵτινες καταλήγουσιν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ δρόμου. Ἀμφοτέρων τῶν τάφων οἱ θόλοι ἔχουσι καταρρεῦσει καὶ συληθῆ ἀπὸ μακροῦ εὐρέθησαν ὅμως τὰ πολυτιμότερα τῶν κτερισμάτων τοῦ δευτέρου τάφου ἔξω τοῦ ἀναλημματι-

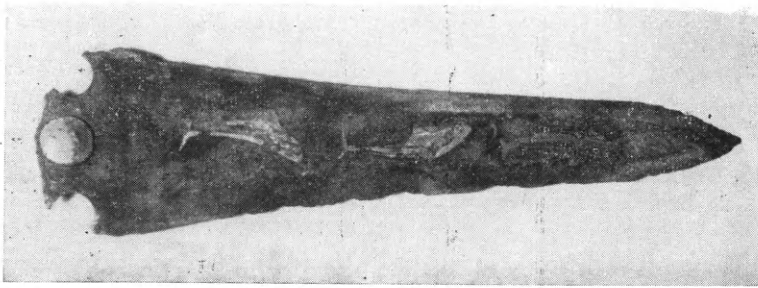
καὶ τοίχου, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῆ, διὰ τὰ ἀποκομισθῶσιν.
Εἶναι δὲ ταῦτα:

α) Δύο χαλκαῖ ὀμφαλωταὶ φιάλαι β) Χαλκῆ ὀμφαλωτῇ

Εἰκ. 87. Ὁ δρόμος τοῦ θολωτοῦ τάφου Β τῶν Φαρῶν.

φιάλῃ μετὰ μακροῦ λαβῆς, φέρουσα ἀνάγλυφον κόσμησιν διὰ
σπειρωτῶν ἐπὶ σειρᾷ τόξων γ) Ἀργυρᾷ κύλιξ μετ' ἐκτύπου κο-

Εἰκ. 88. Χαλκοῦν ἐγχειρίδιον μετὰ τοὺς ἐνθῆτους χρυσοῦς δελφίνας,
ἐκ τοῦ Β τάφου τῶν Φαρῶν.

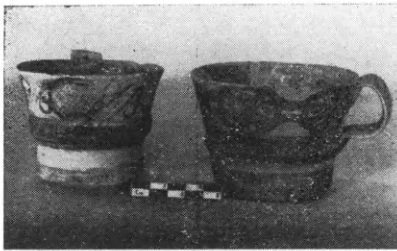
σμήσεως ἐξ ὀκτωσχημῶν ἀσπίδων δ) Τρεῖς χαλκαῖ μάχαιραι, ἡ
μία μετ' ἐπαργύρων ἤλων ε) Ξίφος χαλκοῦν καὶ αἰχμὴ λόγχης
ς) Χαλκοῦν ἐγχειρίδιον μετ' ἐπιχρυσῶν ἤλων, φέρον κόσμησιν
ἐμπαιστικὴν ἐξ ἐνθῆτων χρυσοῦν δελφίνων μετὰ λεπτομερειῶν
ἐξ ἀργύρου καὶ niello (εἰκ. 88).

Ὀλίγα ὄστρακα ἀγγείων ἐπιτρέπουν ἴσως τὴν χρονολόγησιν τοῦ τάφου εἰς τὴν Ὑστεροελλαδικὴν III B ἐποχὴν.

Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ νεκροταφεῖον τῶν λαξευτῶν τάφων ἀνεζητήθη κατόπιν ἡ θέσις τοῦ μυκηναϊκοῦ συνοικισμοῦ ἐπὶ τῆς ράχως, ἔνθα ἐγείρεται τὸ ναῦδριον τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Αἱ γενόμεναι ὁμως δοκιμαστικαὶ τομαὶ ἔφερον εἰς φῶς ὄστρακα ἀγγείων, μαρτυροῦντα τὴν ὑπαρξιν ἐγκαταστάσεως ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι τῶν κλασικῶν χρόνων. Εἰς μεγαλυτέραν ἀπόστασιν ἀπεκαλύφθησαν δύο γεωμετρικαὶ ταφαί, ἡ μία ἐντὸς πίθου καὶ ἡ ἄλλη ἐντὸς κιβωτιοσχήμου τάφου, καλυπτομένου ὑπὸ σωροῦ λίθων. Ἐντὸς τῶν τάφων τούτων εὐρέθησαν ὑστερογεωμετρικὰ ἀγγεῖα τοῦ ὑπὸ κορινθιακὴν ἐπίδρασιν τοπικοῦ ἐργαστηρίου.

23. ΠΥΛΟΣ

Διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου συνεπληρώθη ἐφέτος εἰς τὴν Τραγάναν ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ σχεδίασις τῶν δύο θολωτῶν

Εἰκ. 89. Κύπελλα ΥΕ 1α ἐκ τῆς οἰκίας εἰς Βορούλια Τραγάνας

τάφων, ὡς καὶ ἡ ἀνασκαφὴ μικροῦ δωματίου κατεστραμμένης οἰκίας εἰς τὴν οὐ μακρὰν κειμένην θέσιν Βορούλια. Τὸ δωματίον περιεῖχεν ἑκατοντάδας ἀγγείων ἀποθηκευμένων, ὁμοῦ μετὰ κογχυλίων τριτῶνων. Ἡ ἀξία τῶν ἀγγείων ἔγκειται εἰς τὸν συγχρονισμόν των, διότι ἀνήκουν εἰς τρεῖς κατηγορίας: Χειροποίητον μονόχρωμον οἰκιακὴν κεραμικὴν, γραπτὰ ἀγγεῖα (κυριώτατα κύπελλα «Κεφτί» τῆς πρωιμωτάτης μυκηναϊκῆς περιόδου) (εἰκ. 89) καὶ συγχρόνως ὀλίγα ἀμαυρόχρωμα μεσοελλαδικὰ ἀγγεῖα.

Τρεῖς νέοι θολωτοὶ τάφοι ἀνεσκάφησαν ἐφέτος, πάντες μικρῶν διαστάσεων (διαμέτρου περὶ τὰ 5 μ.), ἀνήκοντες εἰς μικροὺς τοπικοὺς δυνάστας. Ὁ πρῶτος κεῖται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς βραχίονος ἀκτῆς τῆς εἰσόδου τοῦ ὄρου Βοῖδοκοιλιᾶς (ἢ ἀρχαία Βουφράς) καὶ ἦτο τελείως ὑπέργειος. Εἶχε συληθῆ εἰς ἑλληνιστικοὺς χρόνους

Εἰκ. 90 καὶ 91. Ἐμπόιστα ἐγχειρίδια
 ἐκ τάφου τοῦ Μυρσινοχωρίου μὲ πα-
 ράστασιν ναυτίλων τὸ ἓν (μῆκ. 0.25),
 μετὰ χρυσοῦς λαβῆς καὶ παραστάσεως
 λεοπαρδάλων τὸ ἕτερον (μῆκ. 0.32)

Εικ. 92. Σφραγιδόλιθοι τάφου 2 Μυρσινοχωρίου.

1. «'Ανατολικός» κύλινδρος μετά «δένδρου τῆς ζωῆς» καὶ πτερωτοῦ ἡλιακοῦ δίσκου (σάρδιος).
2. Λατρευτικὴ σκηνὴ (σάρδιος).
3. Δύο λέοντες, δύο θεοὶ (σάρδιος).
- 4 καὶ
5. Δύο ζεύγη νησῶν ἵπταμένων πρὸς τὸν οὐρανόν. Πρῶσιμα ἀμεθύστου.

διὰ τελευταίαν φοράν. Διατηρεῖται εἰσέτι εἰς ὕψος 2 μ. περίπου παρέσχε δὲ πολλὰ λίθινα βέλη, περιδέραιον ἀμεθύστων καὶ ἕτερον σαρδίων, τέσσαρα χρυσᾶ ἐλάσματα μετὰ σπειρωῶν, χρυσοῦν ρόδακα καὶ χρυσοῦν ἐξάρτημα περιδεραίου, δύο μικρὰ ὄψιμα μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα καὶ δύο ὀκλάζοντας νεκροὺς κατὰ χώραν.

Οἱ δύο ἄλλοι τάφοι κεῖνται παρὰ τὸ Μυρινοχώριον Πυλίας, εἰς θέσιν «Ρούτση», 1½ ὥραν πρὸς Β.Α. τοῦ ἀνακτόρου Ἐγγλιανοῦ. Ὁ εἷς ἦτο πρὸ πολλοῦ γνωστὸς καὶ διατηρεῖται καλῶς πλὴν τῆς κορυφῆς του, ἣτις ἔχει καταρροῦσει. Ἦτο σεσυλημένος. Δὲν ἀνευρέθησαν νεκροὶ κατὰ χώραν, ἀνευρέθησαν ὁμως δύο μικραὶ ομάδες ἀγγείων, ἡ μία ΥΕ II καὶ ἡ ἄλλη ΥΕ III. Παρὰ τὴν τελευταίαν ἔκειτο χαλκοῦν τηγανοειδὲς σκεῦος περιέχον τὰ λείψανα ἀργυροῦ ἀγγείου καὶ ὀστᾶ ἐκ τοῦ τελευταίου δείπνου τοῦ νεκροῦ (ἀρνίου ἢ ἐριφίου). Εὐρέθησαν ὡσαύτως ὀλίγα ἐπίχρυσοι ψῆφοι, χρυσοῦν φύλλον καὶ τεμάχιον χρυσῆς ταινίας, χαλκῆ περόνη καὶ μερικὰ λίθινα βέλη.

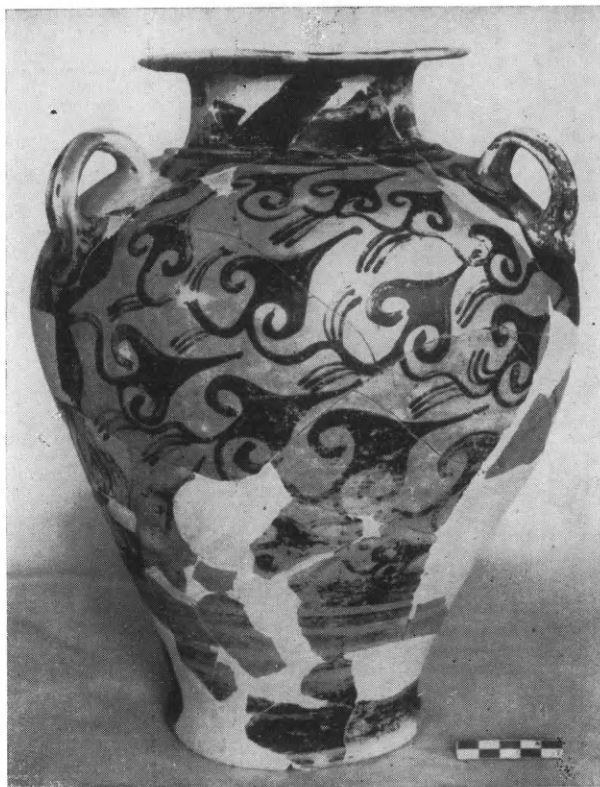

Εἰκ. 93. Ψευδόστομος ἀμφορεὺς ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου 2 παρὰ τὸ Μυρινοχώριον Πυλίας.

Ὁ δεύτερος τάφος ἀνεκαλύφθη 20 μέτρα δυτικώτερον. Εἶναι πολὺ κατεστραμμένος, ἀλλ' εὐρέθη ἐν μέρει ἀσύλητος. Ὁ δρόμος ἀπέδωκεν ὠραῖα πρῶιμα ΥΕ III ὄστρακα, ἓνα εὐμεγέθη σχεδὸν ὀλόκληρον πίθον καὶ χρυσῆν ταινίαν, ἡ δὲ θόλος, ἣτις ἦτο πλήρης ἐκ τῶν καταπεσόντων λίθων, περιεῖχε τὰ λείψανα 6 - 7 νεκρῶν. Δύο λάκκοι, πλακοσκεπεῖς, εὐρέθησαν εἰς τὸ δάπεδον τῆς θόλου. Ὁ εἷς περιεῖχε τὰ λείψανα τῶν παλαιωτάτων νεκρῶν τοῦ τάφου, ὑπὲρ δὲ τὰς πλάκας αὐτοῦ ἔκειτο ἀνεστραμμένος ὠραῖος τρίωτος πίθος θαλασσίου ρυθμοῦ. Τέσσαρες ἕως πέντε νεκροὶ εἶχον ταφή, ἐντός, δύο δὲ πολύτιμα ἐμπίεστα ἐγχειρίδια ἦσαν τὰ κυριώτερα αὐτοῦ κτερίσματα. Τὸ ἐν (τὸ μέγιστον τοῦ εἴδους του) παριστᾶ χρυσοῦς καὶ ἀργυροῦς ναυτίλους (εἰκ. 90), τὸ δὲ ἕτερον αἰλουροειδῆ ἐξερχόμενα εἰς βοσκήν. Τὸ πρῶτον εἶχε καὶ τελαμῶνα, οὗ διατηροῦνται 13 μεγάλα χρυσᾶ κομβία, τὸ ἕτερον ἔχει ὀλόχρυσον λαβήν (εἰκ. 91).

Ὁ δεύτερος λάκκος περιεῖχε νεαρὰν πριγκίπισσαν φέρουσαν

περὶ τὸν λαιμὸν ὄρμον 40 περίπου σφαιρικῶν ψήφων ποικιλοχρώμου ὑάλου. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τέλος ἀνεπαύετο ὁ χρονικῶς τελευταῖος νεκρός. Εἶχεν ὀγκῶδες περιδέραιον ἠλέκτρου περὶ τὸν λαιμόν, περὶ τὰς 15 γλυπτὰς λίθους πέριξ τῶν χειρῶν, 10 ξίφη καὶ

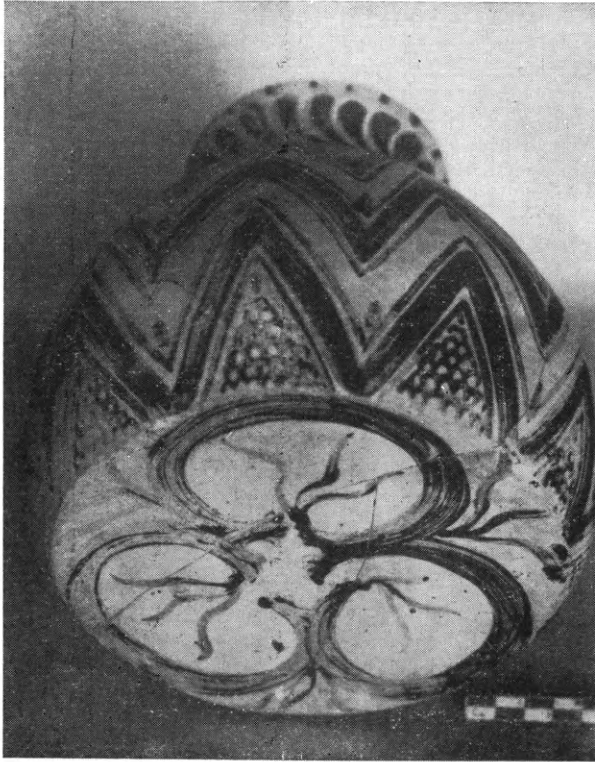
Εἰκ. 94. Τρίωτον πιθάριον ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου 2 παρὰ τὸ Μυρσινοχώριον Πυλίας.

μαχαίρας εἰς τὸ δεξιὸν πλευρὸν καὶ δεκάδα ἀγγείων πέριξ αὐτοῦ. Ὁ τάφος παρέσχεν εἰσέτι ὠραιοτάτας χρυσοδέτους γλυπτὰς λίθους, δύο χρυσοῦς σφραγιστήρας μετὰ θαυμασίων παραστάσεων, διάφορα χρυσᾶ ἀντικείμενα, ἀργυροῦν ποτήριον, δύο πυξίδας ἐλεφαντίνας καὶ κτένιον μετὰ αἰλούρων θηρευόντων νήσας καὶ δύο κυλίνδρους, ἓνα μυκηναϊκὸν ἐκ σαρδώνυχος καὶ ἓνα «ἀνατολικὸν» ἐκ σαρδίου (εἰκ. 92). Εὐρέθησαν ἐπίσης ἄφθονα λίθινα βέλη, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν κ. Μαρινᾶτον θὰ ἐρρίπτοντο διαρκούσης τῆς τελετῆς τῆς

ταφῆς, ὡς αἱ σημεριναὶ ὁμοβροντίαὶ πρὸς τιμὴν τοῦ νεκροῦ, καὶ ἴσως καὶ κατὰ τῶν κακῶν πνευμάτων. Εὐρέθη τέλος καὶ μία τράπεζα προσφορῶν ἐκ κονιάματος φέρουσα γραπτὸν πολύποδα.

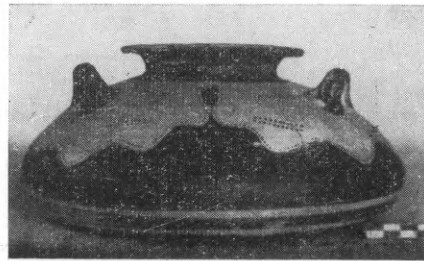
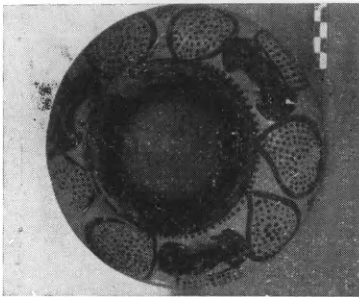
Περὶ τὰ 40 ἐνδιαφέροντα ἀγγεῖα ἀπέδωκεν ὁ τάφος (εἰκόνες

Εἰκ. 95. Ἀπιοειδὲς ἀλάβαστρον ἐκ τοῦ τάφου 2
παρὰ τὸ Μυρσινοχώριον Πυλίας.

94-97). Δὲν ἐτελείωσεν ἡ ἀποκατάστασις των ἀλλ' εἶναι φανερόν, ὅτι τὰ παλαιότατα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ΥΜ Ι β-γ περίοδον (=Μυκηναϊκὴν ΙΙ Α τοῦ Furumark), ἐνῶ τὰ νεώτατα θὰ ἠδύναντο νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὴν κατηγορίαν ΙΙΙ Α: 1 τοῦ αὐτοῦ ἐρευνητοῦ. Ἐπομένως καλύπτουσι περίοδον 60-70 ἐτῶν, ὀλίγον μετὰ τὸ 1500 μέχρι περίπου τοῦ 1420. Πέντε ἕως ἕξ ἀγγεῖα θεωρεῖ ὁ ἀνασκάψας κρητικὰ εἰσηγμένα παραδείγματα, μεταξὺ δ' αὐτῶν ὠραῖον ψευδόστομον ἀμφορέα, ὅστις εἶναι τὸ παλαιότατον ὑπάρχον παρὰ-

δειγμα τοῦ ἀγγείου τούτου ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι, ὁμοῦ μεθ' ἐνὸς ἄλλου ἀποκειμένου εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Χαλκίδος.

Εἰκ. 96 καὶ 97. Ἀλάβαστρα ἐκ τοῦ τάφου 2 παρὰ τὸ Μυρσινοχώριον Πυλίας.

24. ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ. Νεκροταφεῖον Ἁγ. Ἰωάννου.

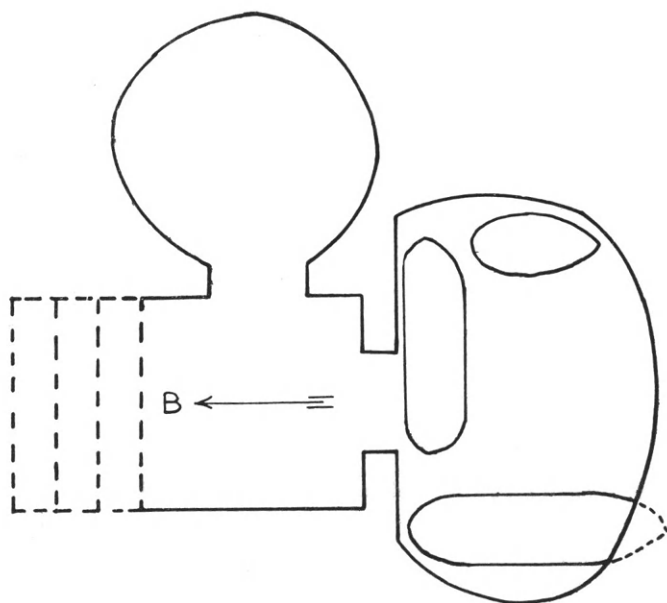
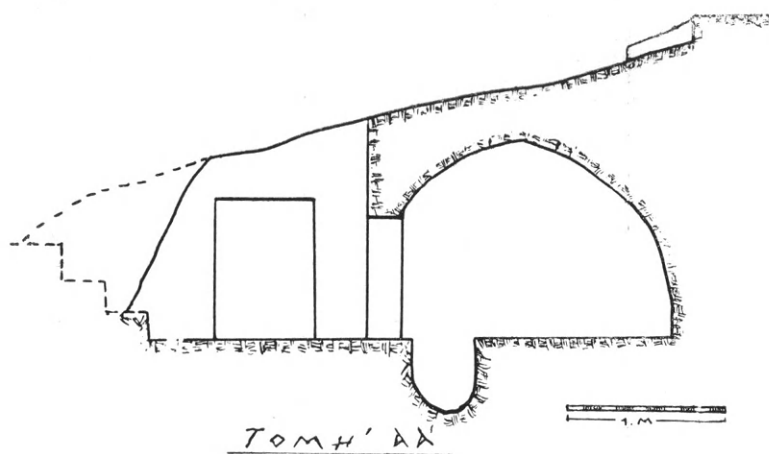
Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου Ἁγ. Ἰωάννης Μονεμβασίας εἶχον καὶ παλαιότερον ἀνασκαφῇ μυκηναϊκοὶ τάφοι, τῶν ὁποίων τὰ εὐρήματα παρέμενον ἀδημοσίευτα. Ἡ συνέχισις τῆς ἐξερευνησεῶς των ἐκρίθη ἀναγκαία πρὸς πρόληψιν τυμβωρυχίας ἢ ἀρχαιοκαπηλίας, ἣτις μαστίζει τὴν περιφέρειαν.

Ἡ διενεργηθεῖσα διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Χρυσ. Χρήστου σκαφὴ ἐστράφη εἰς τρία σημεῖα: τὴν Ἁγ. Τριάδα, τὴν Βαμβακιὰν καὶ τὸ Παλαιόκαστρον τοῦτο μὲν πρὸς καθαρισμόν συλημένων ἤδη τάφων, τοῦτο δὲ πρὸς ἐξερεύνησιν ἄλλων ἀσυλήτων

Εἰς τὴν Ἁγ. Τριάδα οἱ τάφοι κεῖνται πυκνοὶ ἐπὶ πρανοῦς, εἶναι δὲ μικροὶ θαλαμοειδεῖς μὲ ἐλλειψοειδῆ θάλαμον καὶ βραχεῖς δρόμους. Ἐκτὸς τῶν καθαρισθέντων δύο ἀνεσκάφη καὶ εἰς ἀσύλητος. Ἄπαντες οἱ τάφοι τῆς συστάδος αὐτῆς εἶναι δίδυμοι ἤτοι μὲ κοινὸν δρόμον καὶ εἴσοδον ἐκ Βορρᾶ (εἰκ. 98).

Τοῦ αὐτοῦ τύπου εἶναι καὶ ὁ τάφος τῆς Βαμβακιᾶς, ὅστις διασώζει καὶ τρεῖς βαθμίδας καθόδου εἰς τὸν δρόμον, ὅμοιαι τῶν ὁποίων θὰ ὑπῆρχον ἀσφαλῶς καὶ εἰς τοὺς τάφους τῆς Ἁγ. Τριάδος. Τῶν δρόμων ὅλων τῶν ἀνωτέρω τάφων σώζεται μόνον τὸ κάτω μέρος ἢ δὲ εἴσοδος τάφων, εἰς τοὺς ὁποίους ὠδήγουν, ἐφράσσετο δι' ἀμελοῦς λιθοδομῆς. Εἰς ἅπαντας τοὺς ἐρευνηθέντας τά-

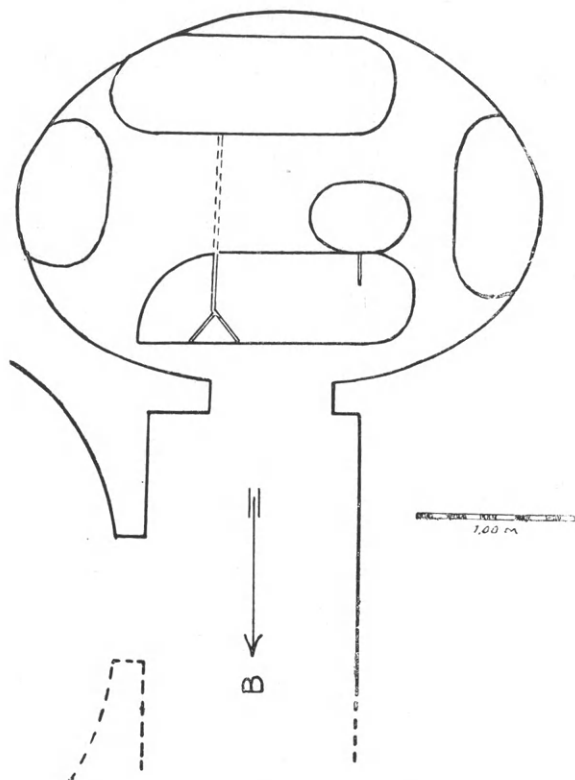
φους, ἐκτὸς τοῦ πρώτου θαλάμου, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τὸ μέτωπον τοῦ δρόμου, ὁ δεύτερος θάλαμος εὐρίσκεται ἀριστερὰ καὶ ἐπο-

Εἰκ. 98. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ τάφου Α τῆς Ἁγίας Τριάδος

μένως κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ δρόμου. Ἐπίσης μόνον οἱ κύριοι τάφοι, ἥτοι οἱ εἰς τὸ μέτωπον τοῦ δρόμου, φέρουσι λακκοειδεῖς ταφάς. Οἱ ἐντὸς τῶν θαλάμων μάλιστα λακκοειδεῖς τάφοι εἶχον διαφύγει τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχαιοκαπήλων, ἀκόμη καὶ ὅπου οἱ θάλαμοι εἶχον συληθῆ.

Ἄσύλητος καὶ ἄθικτος εὐρέθη ὁ Β τάφος τῆς Ἁγίας Τριάδος (εἰκ. 99), ὁ ὁποῖος μάλιστα εἶχε τέσσαρας λακκοειδεῖς ταφὰς καὶ μίαν μικρὰν κοιλότητα. Τούτου ὁ δίδυμος ἐκ τοῦ αὐτοῦ δρόμου τάφος εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ πολλοῦ. Ἐκ τοῦ τάφου τούτου προῆλθον 30 ἄγγεῖα, ὧν τὰ πλεῖστα ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, πρόχοι, κύλικες,

Εἰκ. 99. Κάτοπις τοῦ τάφου Β τῆς Ἁγίας Τριάδος.

ἅπαντα τῆς ΥΕ III β ἢ γ περιόδου. Ἐντὸς τῶν λακκοειδῶν τάφων εὐρέθησαν τὰ περισσότερα ὄστᾶ. Τὰ μόνα ἄγγεῖα τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἶναι δύο μικροὶ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, ὁμοῦ μὲ χαλκοῦν ἐγχειρίδιον καὶ δύο ψηφίδας ἐξ ὑαλ. μάξης. Εἰς τὸν ἀπέναντι ἀκριβῶς λάκκον εὐρέθησαν ὀλίγα σφονδύλια καὶ ἄφθονα ὄστᾶ. Οἱ λακκοειδεῖς τάφοι ἐκαλύπτοντο ἀπὸ πλάκας καὶ εἰς μίαν περιπτωσιν αἱ πλάκες ἐστηρίζοντο ἐπὶ βαθμίδος (πατούρας).

Εἰς τὸν κατεστραμμένον θάλαμον τοῦ δευτέρου ἐκ τοῦ αὐτοῦ

δρόμου τάφου ἐκτὸς πολλῶν ὀστράκων περισυνελέγησαν καὶ τὰ τεμάχια τοῦ ἀγγείου τῆς εἰκ. 100.

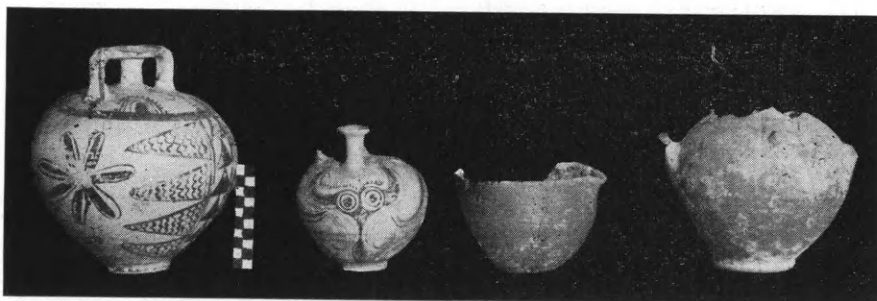
Εἰς τὸν συλημένον τάφον Α οἱ λάκκοι εὐρέθησαν ἄθικτοι καὶ ἐκ τοῦ πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν λάκκου προέρχονται τὰ ἀγγεῖα τῆς εἰκ. 101, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ψευδόςτομος ἀμφορεὺς ἔχει καθαρῶς τοπικὸν χαρακτῆρα καὶ διακόσμησιν.

Τῆς συστάδος τῆς περιοχῆς Παλαιοκάστρου οἱ καθαρισθέντες τάφοι εὐρέθησαν συλημένοι. Μόνον εἰς ἠρευνήθη καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ ἥμισυ ἐπειδὴ, ἔνεκα τοῦ εὐθρύπτου τοῦ πώρου, εἶχε καταπέσει ἡ ὀροφή του καὶ ἦτο δύσκολος ὁ καθαρισμός.

Ἐδῶ δὲν εὐρέθη δεύτερος τάφος ἐξυπηρετούμενος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δρόμου, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ οἱ θάλαμοι εἶχον λακκοειδεῖς ταφάς. Ἐκ τῆς συστάδος αὐτῆς προέρχονται τὰ ἀγγεῖα τῆς εἰκ. 102, τὰ ὁποῖα

Εἰκ. 100. Ἀγγεῖον ἐκ τοῦ κατεστραμμένου θαλάμου τοῦ διδύμου τάφου Β τῆς Ἀγίας Τριάδος.

Εἰκ. 101. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου Α τῆς Ἀγίας Τριάδος.

φέρουσι τὸ γνωστὸν ρακετοειδὲς κόσμημα τῆς ΥΕ II περιόδου. Ἐπειδὴ ὁμως ὅμοια ἀγγεῖα εὐρέθησαν καὶ εἰς τοὺς τάφους τῆς Ἀγ. Τριάδος δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς χρονολόγησιν, ἐπειδὴ ἐδῶ εὐρέθησαν ὁμοῦ μὲ ΥΕ III β καὶ γ.

Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου, μὴ ὀλοκληρωθεῖσα εἰσέτι λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν τάφων της, μᾶς ἀπεκάλυψε τὴν

ὑπαρξῖν σημαντικοῦ μυκηναϊκοῦ κέντρου, ὅπερ, ἐκτὸς τῶν γνωστῶν ἐξ ἄλλων περιοχῶν τύπων ἀγγείων, παρέσχε καὶ τινα φέροντα ἀγνώστου τοπικῆν διακόσμησιν. Εἶναι ἐπομένως πολῦτιμον τὸ νεκροταφεῖον

Εἰκ. 102. Ἀγγεῖα μετὰ τὸ ρακετοειδὲς κόσμημα ἐκ τάφου τοῦ Παλαιοκάστρου.

τοῦτο διὰ τὴν μελέτην τῆς μυκηναϊκῆς ἀναπτύξεως τῆς περιοχῆς. Ἀφ' ἑτέρου ἢ ἔκτασίς του καὶ ἡ καλὴ κατασκευὴ τῶν τάφων του φανερώνουσι τὴν γειτονίαν μυκηναϊκοῦ συνοικισμοῦ, ὃ ὁποῖος εἶναι ἀκόμη ἀγνωστον ποῦ ἀκριβῶς εὐρίσκεται.

25. ΑΜΥΚΛΑΙ Λακωνίας.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀμυκλῶν καὶ περὶ τὰ 700 μ. πρὸς Ν. τοῦ Ἀμυκλαίου, παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς, ἀνασκαφὴ προκληθεῖσα ἐκ τυχαίων εὐρημάτων καὶ ἐνεργηθεῖσα διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Χρυσάνθου Χρήστου ἀνεκάλυψε πλουσιώτατον καὶ μεγάλου ἀρχαιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος σημεῖον. Ἐντὸς δύο καὶ μόνων τετραγωνικῶν μέτρων πρόχειρος σκαφικὴ ἔρευνα ἀπέδωκεν ἀπροσδοκῆτως πλούσια ἀποτελέσματα. Πρόκειται προφανῶς περὶ ἀποθέτου σημαντικοῦ λακωνικοῦ ἱεροῦ μετὰ λατρείαν θεοῦ χθονίου χαρακτῆρος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν εὐρημάτων.

Ἡ σκαφὴ ἐπέτυχε νὰ συναντήσῃ τὸ κέντρον τοῦ χώρου, ἀπέδωκε δὲ ὑπὲρ τὰς δέκα χιλιάδας ἀντικείμενα τῶν ἐξῆς κατηγοριῶν: πήλινα πινακίδια μετὰ ἀναγλύφους παραστάσεις, πήλινα ἀνάγλυφα νεκροδείπνων, πήλινα εἰδώλια, ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα κανονικοῦ μεγέθους, χεῖλη μεγάλων ἀγγείων ἐνεπίγραφα, μικροσκοπικὰ ἀγγεῖα καὶ μετάλλια ἀντικείμενα.

Χρονολογικῶς τὰ εὐρήματα καλύπτουσι τὴν περίοδον ἀπὸ τῶν

Εἰκ. 103. Πήλινον πινακίδιον ἐξ Ἄμυκλῶν.

γεωμετρικῶν μέχρι τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, μὴ εὐρεθέντων χα-

Εἰκ. 104. Πήλινον πινακίδιον ἐξ Ἄμυκλῶν.

ρακτηριστικῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἀγγείων ἢ ὀστράκων. Τὰ περισ-
σότερα εὐρήματα ἀνήκουσιν ἀσφαλῶς εἰς τὸν 7^{ον} καὶ τὸν 6^{ον} π.Χ.

αἰῶνα, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ὠραιότατα ἀνάγλυφα τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος εἰς τὰ πήλινα πινακίδια.

Τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουσι τὰ πήλινα πινακίδια, τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος κυμαίνεται μεταξὺ 0.05 × 0.05 καὶ 0.26 × 0.28. Ταῦτα διασώζουσι σχετικῶς μεγάλην ποικιλίαν ἀναγλύφων, ἀλλὰ κύριον χαρακτηριστικόν των παραμένει εἰς τοὺς

Εἰκ. 105. Πήλινον πινακίδιον ἐξ Ἀμυκλῶν.

περισσότερους τύπους ὁ ὄφις καὶ ὁ κάνθαρος (εἰκ. 103, 104, 105). Τὰ σημαντικώτερα ἐνθυμίζουσι τὰ γνωστὰ λακωνικὰ «ἠρωικὰ» ἀνάγλυφα, μὲ τὴν παράστασιν τοῦ «ἀφηρωισμένου» νεκροῦ ἢ τοῦ «ἐνθρονισμένου» θεοῦ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων.

Ἐπὲρ τὰς 600 βάσεις κυλικῶν, τινὲς τῶν ὁποίων φέρουσι παραστάσεις, εἶναι ἄξιοι ἰδιαιτέρας προσοχῆς. Ἀνήκουσιν εἰς τὸν 6^{ον} καὶ 5^{ον} π. Χ. αἰ. καὶ εἶναι ἐξαιρετικῆς κατασκευῆς. Τὰ χεῖλη

τῶν μεγάλων ἀγγείων, ἅτινα φέρουσι ἐπιγραφάς, εἶναι ὀλίγα, ὅλα ὅμως περιέχουσι τὴν λέξιν: ANEΘΗΚΕΝ.

Αἱ παρατιθέμεναι εἰκόνες παρέχουσι σαφεστέραν ἰδέαν τῆς σημασίας τῶν εὐρημάτων. Οὕτως ἡ εἰκὼν 103 παριστάνει δεξιὰ καθήμενην ἀνδρικήν μορφήν κρατοῦσαν εἰς τὴν δεξιὰν κάνθαρον καὶ στηρίζουσαν τὴν ἀριστερὰν εἰς σκῆπτρον. Ἐμπροσθεν αὐτῆς ἴσταται γυναικεία μορφή κρατοῦσα φιάλην εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ οἰνοχόην εἰς τὴν δεξιάν. Μέγας ὄφις σπεύδει πρὸς τὴν φιάλην, ὅπου καρπός. Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς καθήμενης μορφῆς μαρτυροῦσι γέροντα.

Περισσότερον ἐξειλιγμένον τύπον τῆς αὐτῆς παραστάσεως, ἀνήκοντα εἰς τὸν 4^{ον} π. Χ. αἰῶνα, παρέχει ἡ εἰκὼν 104· ἐδῶ ἡ καθήμενη ἀνδρική μορφή ἴσως κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς κεραινονόν. Πρὸ-

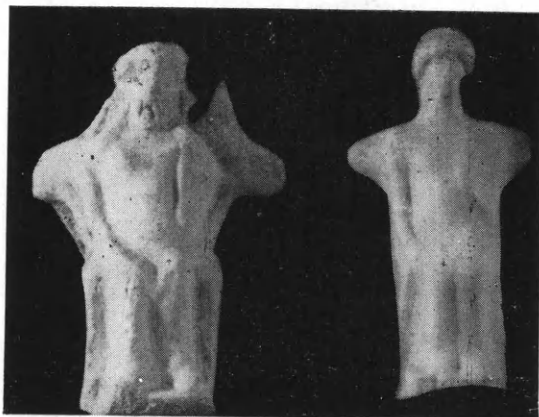
κειται πιθανῶς περὶ ἄλλης παραστάσεως μὲ τὸν οὐράνιον καὶ χθόνιον Δία.

Ἡ εἰκὼν 105 δίδει μίαν ἄλλην παράστασιν τῆς καθημέ-

Εἰκ. 106. Πήλινον πινακίδιον ἐξ Ἀμυκλῶν μὲ παράστασιν πολεμιστοῦ.

νης μορφῆς μὲ τὸν κἀνθάρον, πρὸς τὸν ὁποῖον σπεύδει πάλιν

Εἰκ. 107. Πήλινα εἰδώλια ἐξ Ἀμυκλῶν.

ὁ ὄφης, ἐνῶ ἡ ἀσπίς εἶναι ἀνηρητημένη ἄνω, διακρίνεται δὲ καὶ ἡ ὀπὴ ἀναρτήσεως τοῦ πινακιδίου.

Ἄλλ' ἔχομεν καὶ πολλοὺς ἄλλους τύπους μὲ πολεμιστάς (εἰκ. 106), ἵππεῖς, ἀμφορεῖς κλπ. Ἡ εἰκὼν 106 π. χ. δίδει τὸ ἄνω μέρος σώματος γυμνοῦ νέου φέροντος τὸ κορινθιακὸν κράνος.

Αἱ εἰκόνες 107 καὶ 108 παρέχουσι σαφῆ ἰδέαν τῶν εἰδωλίων, ἅτινα εἰκονίζουσι καθημένας μορφάς.

Εἰκ. 108. Πήλινον εἰδώλιον
ἐξ Ἀμυκλῶν.

Ἡ σημασία τῶν εὐρημάτων τῶν Ἀμυκλῶν εἶναι προφανής. Ἐκ τοῦ χώρου ἔνθα ταῦτα εὐρέθησαν εἶχε παλαιότερον μεταφερθῆ εἰς τὸ Μουσεῖον ἀνάγλυφον ἐνεπίγραφον μνημονεῦον τὴν Ἀλεξάνδρον καὶ ἐπομένως σχετιζόμενον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πανουσαίου ἀναφερόμενον ἱερὸν τῆς Ἀλεξάνδρας ἐν Ἀμύκλαις.

Διὰ τῆς περαιτέρω ἐρεῦνης καὶ μελέτης τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου ὄχι μόνον θὰ κατανοηθῆ καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν εὐρημάτων ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπιτευχθῆ ἡ δυνατότης διεισδύσεως εἰς τὸ πρόβλημα τῆς λατρείας, τὴν ὁποίαν ὑποδηλοῦσι καὶ τὰ ἄλλα «ἥρωικά» καλούμενα ἀνάγλυφα. Καὶ ἔτι πλέον θὰ συναχθῶσι πολύτιμα στοιχεῖα διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν πορείαν τῆς Λακωνίας κατὰ τὸν 7^{ον} καὶ τὸν 5^{ον} π.Χ. αἰῶνα.

26. ΜΥΣΤΡΑΣ

Διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων κ. Ν. Δραυνάκη ἤρχισεν ἐκχωμάτωσις τῆς αὐλῆς, ἣτις ἀνοίγεται πρὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Διεπιστώθη ὅμως ὅτι τὰ σεσωρευμένα ἐκεῖ χώματα καὶ οἱ λίθοι ἦσαν ἐπιφορήματα. Ἐπειδὴ ἡ σκαπάνη οὐδὲν τὸ ἄξιον λόγου ἔφερεν εἰς φῶς ἐκρίθη σκόπιμον νὰ διακοπῆ ἡ ἐργασία.

Παρὰ τὸ τμήμα τῆς αὐλῆς τὸ ἀπαλλαγὲν μερικῶς τῆς ἐπιχωματώσεως ἐκαθαρίσθησαν τὰ ἐρείπια κρήνης, ἀναγομένης μᾶλλον εἰς τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἐπίσης ἐγένετο καθαρισμὸς δύο συνεχόμενων δωματίων, εὐρισκομένων κατὰ τὰ φαινόμενα ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς, εἰς πύργον τοῦ τείχους, ὅπερ περιέβαλλε τὴν χώραν τοῦ Μυζηθρᾶ.

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς τάφων. Τούτων ἀνεσκάφησαν δύο εἰς τὸν πλάγιον, νότιον νάρθηκα, κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου τοίχου καὶ ἄλλοι δύο κατὰ μῆκος τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ κυρίως νάρθηκος. Εἶναι ἐσαμμένοι εἰς τὸ ἔδαφος καὶ τὰ τοιχώματά των ἀποτελοῦνται ἐκ λίθων ἢ πλίνθων. Ἐνὸς αἱ πλευραὶ ἔχουσιν ἐπιμελῶς ἐπαλειφθῆ δι' ἀσβεστοκονιάματος. Ἐκτὸς ἀποκεκρουμένης ἀργυρᾶς περόνης οὐδὲν τὸ ἀξιόλογον εὑρέθη ἐντὸς τῶν τάφων. Δι' αὐτὸ καὶ διεκόπη ἡ περαιτέρω σκαφικὴ ἔρευνα.

27. ΡΟΔΟΣ

Κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον τῶν ἀνασκαφῶν τῆς πόλεως τῆς Ρόδου συνειργάσθησαν μετὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ἰ. Κοντιῆ οἱ ἐπιμεληταὶ Ἀρχαιοτήτων κ. Γ. Κωνσταντινόπουλος καὶ Δις Κ. Φατούρου.

Συμφώνως πρὸς τὸν κύριον σκοπὸν τῶν ἐρευνῶν ἐξετελέσθησαν δοκιμαστικαὶ ἔρευνα εἰς οἰκόπεδα μέλλοντα νὰ οἰκοδομηθῶσιν, ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἀν. κλιτὸν τῆς ἀκροπόλεως, ἔνθα ἀνεσκάφησαν ἐκτεταμένοι χῶροι ἐκατέρωθεν τῆς κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη ἐξερευνηθείσης μεγάλης ὀδικῆς ἀρτηρίας (B-N), τῆς ἀποκαλυφθείσης κατὰ τὴν προέκτασιν τῆς ὁδοῦ Ν. Ζηλανδίας. Ἡρευνήθησαν ἐνταῦθα λείψανα ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν οἰκήσεων καὶ διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς δύο ἀρχαίων ὁδῶν, βαινουσῶν παραλλήλως πρὸς τὴν εἰρημένην ἀρτηρίαν καὶ εἰς ἀπόστασιν 45 μ. περίπου ἐκατέρωθεν αὐτῆς.

Οὕτω κατὰ τὰ τελευταῖα δύο ἔτη εἰς τὴν ἐν λόγῳ περιοχὴν τῆς πόλεως προσετέθη εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀρχαίου ρυμοτομικοῦ σχεδίου ἡ ἐξακριβωσις τῆς θέσεως καὶ πορείας πέντε ἐν ὄλῳ ὁδῶν, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς ἔβαινον κατὰ μῆκος τῆς πόλεως (B-N) καὶ αἱ δύο κατὰ πλάτος (A-Δ). Λίαν ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαίας Ρόδου εἶναι ὡσαύτως ἡ διαπίστωσις τῶν διαστάσεων τῶν οἰκοδομικῶν τετραγώνων (insulae) εἰς τὴν ἐν λόγῳ τοῦλάχιστον δυτικὴν περιοχὴν, διὰ τῆς καταμετρήσεως τῆς σημειωθείσης ἀποστάσεως τῶν 45 περίπου μέτρων μεταξὺ τῶν κατὰ μῆκος ὁδῶν, ἐξισουμένης πρὸς 150 πόδας, ἐνῶ ἐκ παλαιότερων παρατηρήσεων ἔχει διαπιστωθῆ ἡ μεταξὺ τῶν κατὰ πλάτος ὁδῶν ἀπόστασις, ἐξι-

κνουμένη εἰς 100 πόδας. Ἡ ἐκ τῶν μέτρων τούτων προκύπτουσα ἀναλογία τῶν διαστάσεων τῶν οἰκοδομικῶν τετραγώνων 3:2 εἶναι ὁμοία ἢ παρεμφερῆς πρὸς τὴν ἀπαντῶσαν εἰς τὰς πλείστας τῶν λοιπῶν κλασσικῆς ὥσαύτως διαιρέσεως πόλεων.

Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ρόδου συνεχίσθη ἡ ἔρευνα νοτιο-δυτικῶς τοῦ τεμένους τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ἔνθα κατὰ τὰ προ-

Εἰκ. 109. Ἀνάγλυφον πρύμνης πλοίου πιθανῶς ἐκ παραστάσεως ναυμαχίας.

Εἰκ. 110 Ἀγαλμάτιον τοῦ γνωστοῦ ροδιακοῦ τύπου τῆς «καθημένης νύμφης».

ηγούμενα ἔτη εἶχον ἐρευνηθῆσπηλαιώδεις ἑλληνιστικαὶ κατασκευαί, πλαισιοῦσαι ἀπὸ Β. μνημειωδῶς ἠρθρωμένον γῶρον, τοῦ ὁποίου αἱ διαστάσεις ἰσοῦνται πρὸς τὸ ἐν τέταρτον τοῦ μεγάλου ρυμοτομικοῦ μέτρου τῆς πόλεως (204 μ.) περίπου. Ἐφέτος ἠρευνήθησαν δύο τοιαῦται συνεχόμενα σπηλαιώδεις κατασκευαὶ ἐκ τῶν πλαισιουσῶν τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ σχηματισμοῦ. Αὗται συνεπληροῦντο δι' ἐπιβλητικῆς τοιχοποιίας ἐκ πωροπλίνθων καὶ ἐστεγάζοντο διὰ καμαρωτῶν στεγῶν. Ἐπίσης συνεπληρώθη ἡ ἐξερεῦνησις τοῦ ὡς ἀναλήματος καὶ περιβόλου χρησιμεύοντος τείχους, τοῦ πλαισιοῦντος τὸν σχηματισμὸν ἀπὸ Ν. πρὸς Α. Κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον δὲν συνεχίσθη ἡ ἐξερεῦνησις τῶν ἐντὸς τοῦ σχημα-

τισμοῦ τούτου οἰκοδομῶν, διὰ τῆς ὁποίας θέλει διασαφηνισθῆ καὶ ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ τῶν παρακειμένων ὁμοίων μνημειακῶν σχηματισμῶν τῆς ἀκροπόλεως.

Ἐντὸς τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως τῆς Ρόδου, εἰς τὴν πρῶτην Ἑβραϊκὴν συνοικίαν, ἀνεσκάφη οἰκόπεδον βομβαρδισθείσης οἰκίας, ἐφαπτομένης τοῦ ἰπποτικῶν τείχους εἰς τὸν τομέα τῆς Γλώσσης τῆς Ἰταλίας, παρὰ τὴν νεωτέραν «πύλην τοῦ Κόβα». Ἐνταῦθα ἠρευνήθησαν τὰ λείψανα ἐκκλησίας τῶν χρόνων τῆς ἰπποτοκρατίας, τὰ ὅποια ἦσαν ἄγνωστα, ὡς καλυπτόμενα ὑπὸ τῆς βομβαρδισθείσης οἰκίας.

Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ρόδου κατὰ γενομένην τακτοποίησιν τῶν ἰπποτικῶν γλυπτῶν, οἰκοσήμεων κλπ. ἐντὸς τῆς μεγάλης αἰθούσης τοῦ Νοσοκομείου, παρετηρήθη ὕψισθεν οἰκοσήμεου τοῦ Μ. Μαγίστρου ἢ ὕπαρχος ἀγνώστου προηγουμένως τμήματος ὑστεροελληνιστικοῦ ἀναγλύφου, ἐκ λίαν ἐνδιαφερούσης παραστάσεως ναυμαχίας πιθανῶς (εἰκ. 109). Εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Τραπέζης (tréfectoire), ἐξετέθησαν γλυπτὰ ἐκ τῆς ὑτέρας ἀρχαιότητος κυρίως, ἡ δὲ ἔκθεσις τῶν ἑλληνιστικῶν γλυπτῶν συνεπληρώθη διὰ τῆς τακτοποίησεως μιᾶς ἀκόμη μικρᾶς αἰθούσης παρὰ τὴν Τράπεζαν. Εἰς τὴν εἰκόνα 110 παρέχεται ὡς ἐφετινὸν εὔρημα κορυμὸς ἀγαλματίου τοῦ γνωστοῦ ροδιακοῦ τύπου τῆς «καθημένης νύμφης», τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλα δείγματα ὑπάρχουσιν εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ρόδου.

28. ΚΡΗΤΗ α) Βαθύπετρον.

Αἱ διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου ἐκτελεσθεῖσαι ἐν Βαθυπέτρῳ ἐργασίαι περιορίσθησαν ἐφέτος κυρίως εἰς συγκόλλησιν καὶ τακτοποίησιν ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν τοῦ αὐτόθι μεγάρου, τὸ ὁποῖον μεταβάλλεται οὕτως εἰς μικρὸν τοπικὸν μουσεῖον.

29. ΚΡΗΤΗ β) Ἀρχάνα.

Κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν συνοικίαν τοῦ χωρίου, ἣτις καλεῖται Τροῦλλος, ἦτο πρὸ πολλοῦ γνωστὸν ὅτι ἐκρύπτοντο ἐκτεταμένα μινωικὰ εἱρεῖπια. Αἱ ὑπὸ τοῦ κ. Μαρινάτου ἐνεργηθεῖσαι ἀνασκαφαὶ εἰς τινὰ αὐτόθι ἀκάλυπτον γῶρον ἔφερον εἰς φῶς μέγαν ἀναλημματικὸν

τοιχον, πολλοὺς ὑπὸ τοῦτον τοίχους ἀποτελοῦντας διαμερίσματα ΜΜ καὶ ΥΜ κτηρίου καὶ εἰς ἓν δωμάτιον ομάδα 50 ἀγγείων οἰκιακῆς χρήσεως (εἰκ. 111). Ἄλλα διαμερίσματα ἦσαν πλήρη ἐκ τῶν ἀπορριμμάτων γειτονικοῦ τινος ΜΜ καὶ ΥΜ ἱεροῦ. Πλὴν δὲ τούτων ἀνευρέθησαν πλῆθος τεμαχίων ἀγγείων, τεμάχια τραπεζῶν

Εἰκ. 111. Ἀρχάναι. Ἐν τῶν δωματίων τῶν περιεχόντων ἐπίχωσιν ἐκ παρακειμένου Μινωικοῦ ἱεροῦ.

προσφορῶν, εἰδώλια ἀνθρώπων καὶ ζώων, λίθινα σκεύη, βάσεις διπλῶν πελέκεων κλπ. Ἐπειδὴ ὑπὸ τὰς πέριξ οἰκίας κρύπτονται ἐρείπια ἐν μέρει ἐκτισμένα διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων, μεταξὺ δι' αὐτῶν εἶναι καὶ μεγάλη κυκλικὴ δεξαμενὴ δημοσιευθεῖσα ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ Ἑβανς, εἶναι πιθανὸν ὅτι εὑρισκόμεθα πρὸ ἐνιαίου οἰκοδομήματος, ὅπερ πρέπει νὰ ἦτο μέγα ἀνάκτορον. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει τοῦτο νὰ ἦτο τὸ θερινὸν ἀνάκτορον τῶν βασιλέων τῆς Κνωσοῦ.

30. ΚΡΗΤΗ γ) Ἰδαῖον Ἄντρον (Ἀνώγεια).

Τὸ σπήλαιον τοῦτο, τὸ περιφημότερον ἴσως τῶν σπηλαίων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, εἶχεν ἀνασκαφῆ διὰ κοινῆς προσπαθείας Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελ-

θόντος αιώνος, ἐπὶ Τουρκικῆς κατοχῆς τῆς νήσου καὶ εἰς κινδυνώδη περίοδον. Ἄνευρέθησαν καὶ περιεσώθησαν οὕτως ἀπὸ τῆς συλλήσεως ἢ πολῦ τιμωρὸς σειρὰ τῶν περιγῆμων χαλκῶν ἀσπίδων καὶ πολλὰ ἀξιόλογα ἄλλα ἀρχαῖα. Ἡ λεπτομερὴς ὁμως ἔρευνα τοῦ σπηλαίου ὑπολείπεται εἰσέτι νὰ γίνῃ καὶ εἶναι ἔργον δύσκολον. Τὸ σπήλαιον κεῖται εἰς ὕψος 1700 μέτρων, ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τῆς Νίδας, ἀπέχει δὲ 6 ὥρας δυσβατωτάτης ἀτραποῦ ἀπὸ τοῦ πλησιεστέρου χωρίου τῶν Ἀνωγείων.

Ἡ ἐπανάληψις τῆς ἐρεῦνης ἐπετεύχθη κατὰ τὸ 1956 διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου παρέσχε δὲ τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα :

Ἐξηκριβώθη, ὅτι τὸ σπήλαιον δὲν εἶναι μόνον ἑλληνικόν, ὡς ἐπιστεῖετο, διότι εἰς τὰ βαθύτατα στρώματα ἀνευρέθησαν ἄφθονα μινωικὰ ὄστρακα φθάνοντα τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ 1400 π.Χ. Ἐξηκριβώθη ὡσαύτως, ὅτι τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σπηλαίου ἔφερε κτίσμα, διότι ἀπεκαλύφθη τοῖχος πάχους 80 ἐκ. καὶ μήκους ἄνω τῶν 10 μέτρων (εἰκ.112), φθάνων

Εἰκ. 112. Ἰδαῖον ἀντρον. Ὁ Α. Δ. τοῖχος.

μέχρι τοῦ κέντρου τοῦ σπηλαίου, ἔνθα ὁ πελώριος βωμὸς μετὰ τῶν κεκαυμένων χωμάτων. Εἰς ὕψος 8 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου ἀνοίγεται δεύτερον μικρὸν σπήλαιον, παρουσιάσαν εὐρήματά τινα, ὧν σπουδαιότερον εἶναι τεμάχιον ἀρχαῖκωτάτου πηλίνου εἰδωλίου ἐνδεδυμένης γυναικὸς (Ρέας;) καὶ λείψανα πυρός. Πιθανῶς τὸ ἄνω τοῦτο σπήλαιον πρέπει νὰ σχετισθῇ πρὸς τὴν παράδοσιν, ὅτι ἐτησίως ἐξήρχετο ἐκεῖθεν πῦρ προερχόμενον ἐκ τοῦ ζέοντος αἵματος τῆς γεννήσεως τοῦ Διός.

Τὰ εὐρήματα ἦσαν ἄφθονος κεραμικῆ πάσης ἐποχῆς, ἔνθα

ιδιαιτέρως αξιοσημείωτος είναι ἡ γεωμετρικὴ καὶ ἡ ἀνατολίζουσα. Πρόκειται ἐν μέρει περὶ ἰδιορρυθμῶν σκευῶν, ἴσως ναῦσκων ἢ πηλίνων βωμῶν. Εὐρέθησαν ἀφθονώτατα ἑλληνιστικὰ καὶ ρωμαϊκὰ ὄστρακα, ἀφθονα τεμάχια χαλκῶν ἀσπίδων, ἐξ ὧν προέχει λεοντοκεφαλὴ μετροῦ μεγέθους, ἀκέραιον χαλκοῦν σκυφάριον, εἰδώλιον τρεχούσης ἀνδρικής μορφῆς, λείψανα τριπόδων, φυλλάρια χρυσοῦ, τεμάχια σκευῶν αἰγυπτιακῆς φαγεντιανῆς κλπ. Ἡ ἐπίχωσις ὁμῶς τοῦ σπηλαίου εἶναι κολοσσιαία, ἀπαιτεῖται δὲ νὰ ἐξαχθῆ καὶ νὰ ἐρευνηθῆ εἰς τὸ ὕπαιθρον, τοῦτο δ' εἶναι λίαν δαπανηρὰ ἐργασία.

Εἰς τὰς παρυφὰς τοῦ ὄροπέδιου τῆς Νίδας ἐξηκριβώθησαν λείψανα δωματίων τινῶν. Ἐν τούτων, ἀνασκαφὴν μερικῶς, παρέσχε τεμάχια κρατήρων ὑστερωτέρας ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς φερόντων ἀναθηματικὰς ἐπιγραφὰς ἐπὶ τῶν χειλέων, δυναμένας νὰ συμπληρωθῶσιν ὡς ἐξῆς:

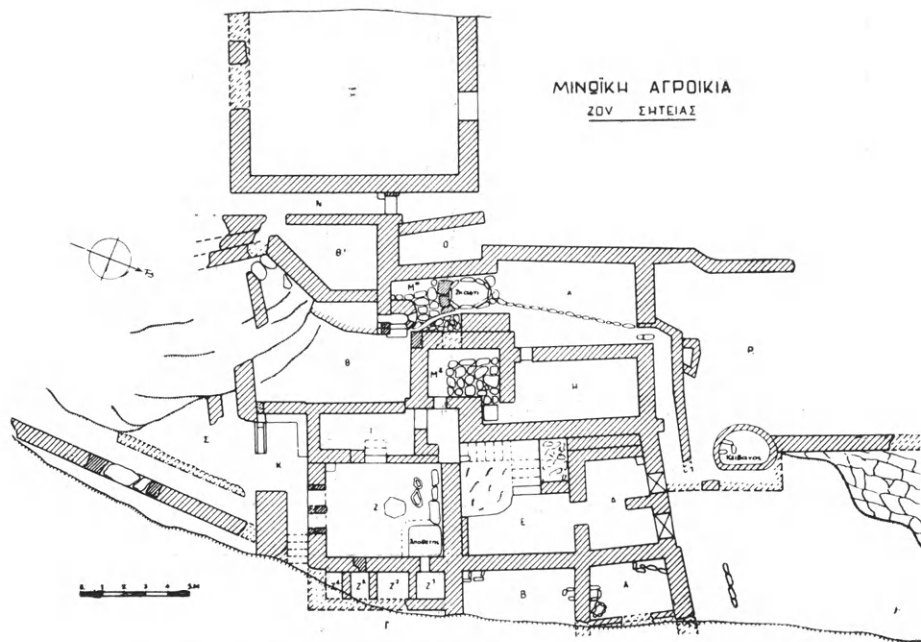
Ἐπὶ τῶν δεῖνα κορμιόντων - - - Δί. Ἐξ ἀρχαίων μαρτυριῶν εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ὄροπέδιον ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὸν Δία, ἀπέβη δ' οὕτω κέντρον καὶ θρησκείας καὶ τέχνης ἀξιόλογον. Ἡ ἐρευνα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δέον νὰ συνεχισθῆ.

31. ΚΡΗΤΗ. Ζοῦ (Σητείας).

Διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Πλάτωνος εἶχον πέρυσιν ἀνασκαφῆ ἐν Ζοῦ Σητείας εἰς διαδοχικὰ ἐπίπεδα τῆς κλιτύος διάφορα διαμερίσματα μινωικῆς ἀγροικίας (εἰκ. 113) καὶ εἶχεν ἀποδειχθῆ διὰ δοκιμαστικῶν σκαφῶν ὅτι τὸ κτήριον ἐξετείνεται περαιτέρω πρὸς Δ. καὶ τὰ Β. Δ. Διὰ τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς διεσαφήθησαν πολλαὶ λεπτομέρειαι τῶν ἤδη ἀνασκαφέντων διαμερισμάτων καὶ ἀπεκαλύφθησαν περαιτέρω δωμάτια καὶ διάδρομος, ἀνεκαλύφθη ἡ εἴσοδος μετὰ τοῦ περιβόλου καὶ ἀνεσκάφη ἡ βόρειος ζώνη βιοτεχνικῆς ἐγκαταστάσεως. Εἰς δύο δωμάτια ἀνευρέθησαν τὰ πραγματικὰ δάπεδα καὶ ἀπεκαλύφθησαν δύο ἐπὶ πλέον ἐστίαί τρίτου δωματίου, ἀνεσκάφη τὸ μικρὸν διασωθὲν κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς κοινοτικῆς ὁδοῦ τμήμα ἄλλου δωματίου καὶ ἀπεφράχθησαν δύο παράθυρα. Ἐν ἄλλο δωματίον ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ἐργαστήριον· τούτου ἀποκατεστάθη τὸ δάπεδον καὶ ἐξεβαθύνθη ὁ ἀποθέτης, ὅστις φαίνεται παρῆεν εἴσοδον εἰς τέσσαρα παράπλευρα μικρὰ διαμερίσματα, διαχωριζόμενα

μὲ πρόσθετα τοιχία, χρησιμοποιηθέντα, ὡς δεικνύει παχὺ στρώμα τέφρας, ὡς χώροι κλιβάνου (εἰκ. 114). Ἀπεκαλύφθη ἐπίσης στενή, ἴσως ἀρχικῶς κλιμακωτή, πρόσβασις πρὸς τὸ πέρυσιν ἀποκαλυφθὲν ἀναπαυτήριον (εἰκ. 113,κ). Τοῦ Ι ἀνεκαλύφθη ἡ κλιμακίς ἐπικοινωνίας μὲ τὸ Ζ καὶ ἡ θύρα ἐπικοινωνίας πρὸς τὰ Β.Δ. διαμερίσματα.

Εἰκ. 113. Κάτοπις τῆς ἐν Ζοῦ Σητείας μινωικῆς ἀγροικίας

Εἰς μικρὸς προθάλαμος ἀπεδείχθη ὅτι ἔφερε πρὸς τὴν κατερχομένην εἰς τὸ δωμάτιον Ε κλίμακα (εἰκ. 113).

Ἡ ἀνασκαφή περαιτέρω ἀπεκάλυψε πλακόστρωτον προθάλαμον Μ βῶς καὶ τὴν περιέργον μετὰ δεξαμενῆς ἢ σκάφης, ἀποτελεσθεΐσης ἐκ πλακῶν, διάταξιν (εἰκ. 115), γειτονικὸν δωμάτιον τῆς ὁποίας, ὅπερ διαχωρίζεται διὰ χαμηλῆς σειρᾶς πλακοειδῶν λίθων εἰς δύο, φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιήθη διὰ σκοπὸν συναφῆ μετὰ τὴν χρῆσιν τῆς σκάφης. Ὁ χώρος Θ ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ὑπαιθρος καὶ ὅτι ἐπικοινωνῶν διὰ κλίμακος μὲ τὸν ὑπεράνω καὶ ὀπισθεν τούτου διερχόμενον διάδρομον Ν, ὡς καὶ μὲ τὸ δι' ἀντερεισματικῶν τοίχου ὑποβασταζόμενον εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον διαμέρισμα Θ1. Σημαντικὴ εἶναι ἡ κατὰ τὴν Β.Δ. γωνίαν ἀνακάλυψις κτιστῆς ἐστίας

ἐξυπηρετουμένης ταυτοχρόνως διὰ δύο στομίων, πρὸς τὸ Θ καὶ πρὸς

Εἰκ. 114. Μινωικὴ ἀγροικία Ζοῦ Σητείας. Ἐμπρὸς ὁ κλίβανος. Εἰς τὸ δεύτερον ἐπίπεδον τὸ δωμάτιον Δ μετὰ τὰ παράθυρά του.

τὸ Μα. Ἡ διάταξις, τὰ ἴχνη πυρᾶς καὶ αἱ ἐπὶ τόπου ἀνευρεθεῖσαι

Εἰκ. 115. Ἡ «σκάφη» τοῦ δωματίου Α τῆς ἑμινωικῆς ἀγροικίας τῆς Σητείας.

χύτραι δὲν ἀφήνουσιν ἀμφιβολίαν διὰ τὴν χρῆσιν. Ὁ εὐρὺς ὀρθο-

γώνιος περίβολος Ξ, ἔχων ἐπικλινές δάπεδον, κλείεται πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ βράχου καὶ ἔχει εἴσοδον ἐκ Β. ἴσως καὶ ἐκ Ν. πιθανῶς δ' ἐχρησιμοποιήθη πρὸς σταβλισμὸν ζώων. Ὡς ἀρχικῶς ὑπετέθη, ἡ εἴσοδος εἰς τὸ κτήριον, τὸ ὁποῖον ἔχει χαρακτηριστὰ ἀγροικίας, ἦτο διὰ τοῦ ἀναπαυτηρίου μὲ τὸ χαμηλὸν παράθυρον. Πρὸ τούτου, πρὸς Ν., ἀνεκαλύφθη τριγωνικὸς περίβολος κλειόμενος ὑπὸ τοίχου μὲ εὐρεῖαν θύραν, τῆς ὁποίας τὸ μέγα κατώφλιον ἀνευρέθη εὐθὺς ἔξω τοῦ τοίχου. Πρὸς Δ. ὁ περίβολος περιορίζεται ὑπὸ τοῦ βράχου.

Πρὸς Β. τῆς ἀγροικίας ἡ εἰς εὐρεῖαν ζώνην ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου ἀπεκάλυψε σημαντικὴν ἐγκατάστασιν πεταλοειδοῦς κλιβάνου περὶ τὸ μέσον ἐπικλινοῦς χώρου προοριζομένου πρὸς Δ. ὑπὸ τοίχου· τὸ ἐπίπεδον τοῦ κλιβάνου συγκρατεῖται ὑπὸ ἀντρεισματικῶν τοίχων, ὅστις ἐπεκτείνεται εἰς μέγα μῆκος βορειότερον. Τὸν κλιβάνον συνέδεε μὲ τὸ παραπλεύρως δωμάτιον στενὸς διαδρομίσκος, ἔξω τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη τραπεζοειδὲς περίφραγμα.

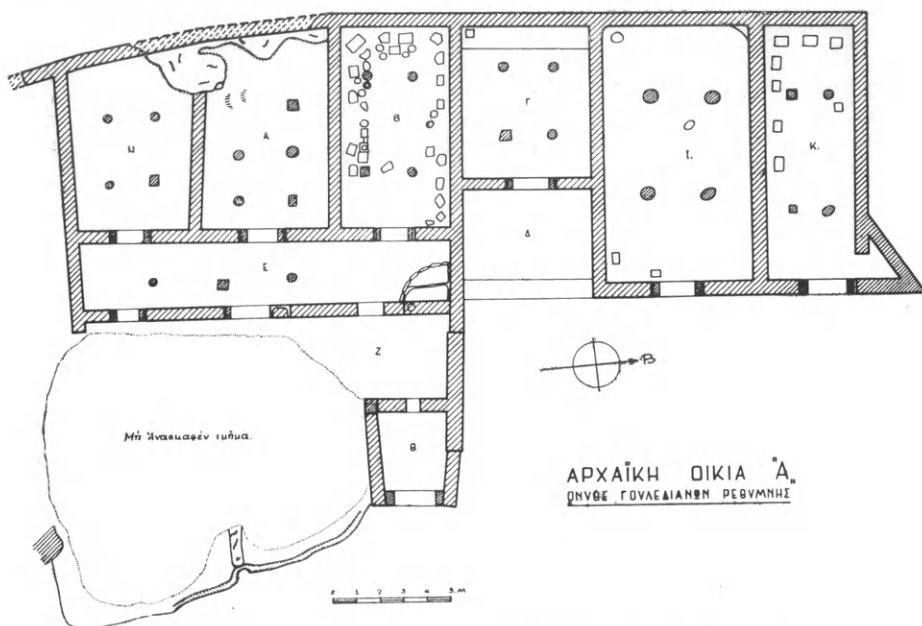
Ἡ ὅλη ἐγκατάστασις τοῦ ἐπικλινοῦς χώρου μὲ τὸν κλιβάνον φαίνεται ὅτι ἐξυπηρέτει βιοτεχνίαν κεραμουργίας.

Διὰ τῆς ἀνευρεθείσης κεραμεικῆς καὶ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν ὀστράκων ἐπιβεβαιοῦται ὅτι ἡ χρονολογία τῆς ἀγροικίας εἶναι ἡ τῆς μεταβατικῆς περιόδου ΜΜ IIIβ - ΥΜ I. Ἡ χρονικὴ διάρκεια τῆς ἐγκατοικίσεως φαίνεται πολὺ σύντομος. Σημαντικὸν εὔρημα προῆλθεν ἐκ τῆς ἐπιχώσεως ἑνὸς τῶν δωματίων: κεφαλὴ εὐμεγέθους εἰδωλίου ἀνδρὸς φέροντος πῖλον ἐπιπεδούμενον ἄνω, μὲ κροσσοὺς κύκλω καὶ ἴσως μὲ ἀποκρουσθέντα θύσανον (εἰκ. 116).

Εἰκ. 116. Πηλίνη κεφαλὴ εἰδωλίου ἐκ τοῦ δωματίου Ζ τῆς μινωικῆς ἀγροικίας Ζοῦ Σητείας.

32. ΚΡΗΤΗ. ε) Γουλεδιανά (Ρεθύμνης).

Εικ. 117. Κάτοπις ἀρχαίης οἰκίας Γουλεδιανῶν Ρεθύμνης,

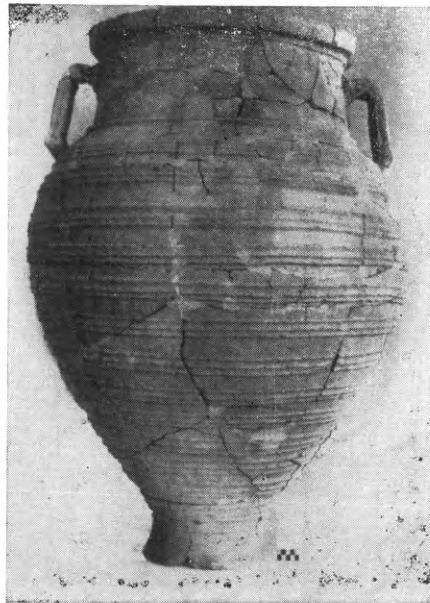

Εικ. 118. Ἡ ἀρχαίη οἰκία Ὀνυθέ Γουλεδιανῶν Ρεθύμνης ἐκ Νότου.

Συνεχισθείσης διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Πλάτωνος τῆς ἀνασκαφῆς τῆς οἰκίας Ὀνουθῆ Γουλεδιανῶν Ρεθύμνης ἀπεκαλύφθησαν δύο ἐπὶ πλέον εὐρύχωρα δωμάτια, τὰ Γ καὶ Κ (εἰκ. 117), ἕκαστον μὲ τέσσαρας βάσεις στηριγμάτων τῆς ὀροφῆς (εἰκ. 117 καὶ 118 ἀριστερῶν). Τὸ πρῶτον, διαστάσεων 6×11, εἶναι τὸ μᾶλλον εὐρύχωρον ὀλοκλήρου τῆς οἰκίας, ἐχούσης συνολικῶς ὀκτὼ δωμάτια, προαύλιον καὶ περι-

Εἰκ. 119. Σφαιρική κάλπη ἐκ τῆς ἀρχαῖ-
κῆς οἰκίας Α (δωμ. Ι) Ὀνουθῆ Γουλεδια-
νῶν Ρεθύμνης.

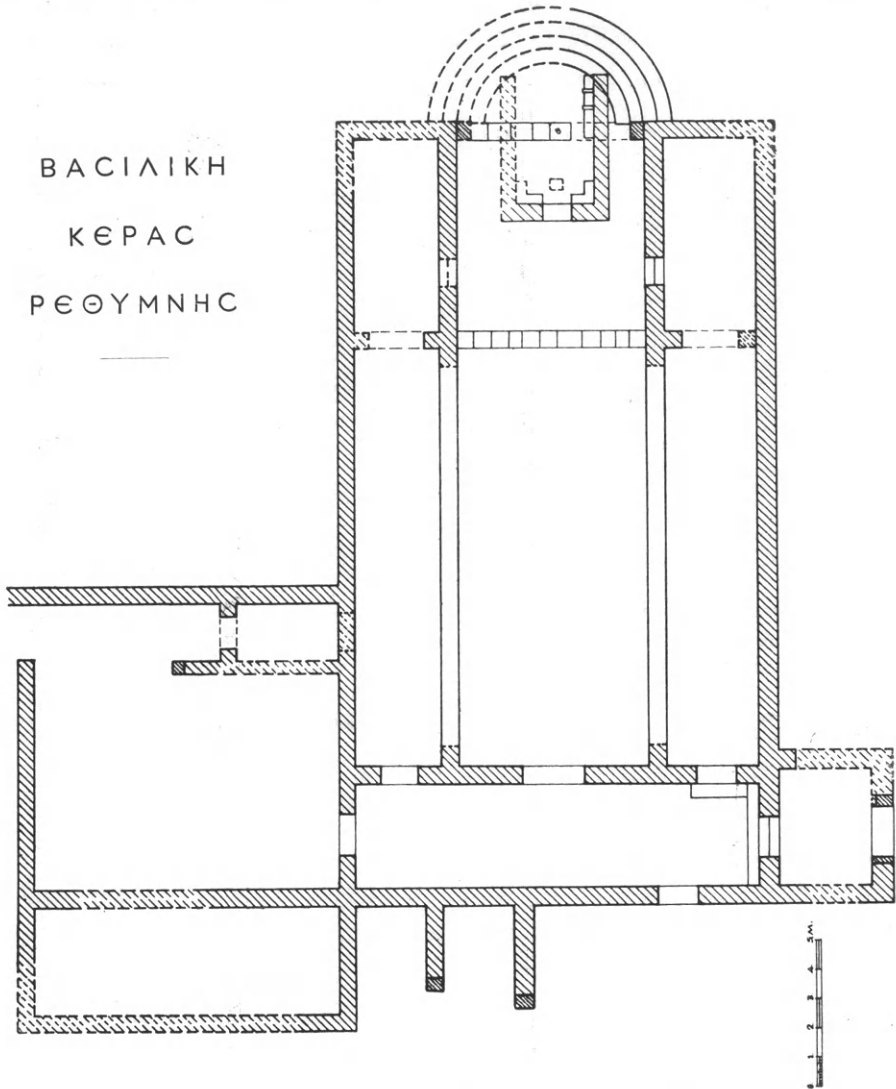
Εἰκ. 120. Πίθος ἐκ τοῦωματίου Κ τῆς
ἀρχαῖκῆς οἰκίας Α Ὀνουθῆ Γουλεδιανῶν
Ρεθύμνης.

βολον. Τὸ δεύτερον εἶναι στενό-
μακρον καὶ ἐκτείνεται εἰς τριγω-
νικὸν παράπλευρον μικρὸν διαμέ-
ρισμα. Αἱ παραστάδες τῶν θυρῶν

εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς τοίχους ἀνευρέθησαν σχεδὸν εἰς τὴν θέσιν των. Μεταξὺ τῶν ἀξιολόγων εὐρημάτων εἶναι μεγάλη σφαιρική κάλπη μὲ τοξοειδεῖς ἐκατέρωθεν λαβὰς (εἰκ. 119) καὶ σειρὰ πύθων μὲ στολιδωτὰς ζώνας (εἰκ. 120), ὧν οἱ πλεῖστοι εὐρέθησαν εἰς τὸ δωμάτιον Κ. Σειρὰ πλακῶν περὶ τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐχρησίμεισε διὰ τὴν στήριξιν τῶν πύθων (εἰκ. 117, κ). Τοῦ περιβόλου ἀνεσκάφη μικρὸν μόνον τμῆμα, ἐξ οὗ ἀπεδείχθη ὅτι οὗτος ἐκλείετο πρὸς Ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ λαξευθέντος φυσικοῦ βράχου. Ἡ οἰκία χρονολογεῖται εἰς τὸ τέλος τοῦ 7^{ου} ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6^{ου} π. Χ. αἰῶνος.

33. ΚΡΗΤΗ. 5) Κερά (Ρεθύμνης).

Ἡ περαιτέρω ἀνασκαφή τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς Κεράς (εἰκ. 121) ἀπεκάλυψε τὰ δάπεδα καὶ τῶν τριῶν κλι-

Εἰκ. 121. Κάτοπις τῆς βασιλικῆς τῆς Κεράς (Ρεθύμνης).

τῶν. Ἐκ τούτων ἐκαλύπτοντο διὰ ψηφιδωτῶν ὁλόκληρον τὸ κεντρικὸν κλίτος, τὸ Ἱερὸν Βῆμα καὶ τὸ βόρειον παστοφόριον. Τὰ ψηφιδωτὰ ταῦτα παρουσιάζουσι ποικίλα διακοσμητικὰ θέματα:

συμπλεκομένων κύκλων, τετραγώνων, ρόμβων, σταυρῶν κλπ. (εἰκ. 122), πλοχμὸς ἀπλοῦς ἢ διπλοῦς, ζώνας κισσοφύλλον, εἶναι δὲ κατεσκευασμένα μὲ μικρὰς ψηφίδας πέντε διαφορετικῶν χρωμάτων, ἐξ ὧν τὸ ἐρυθρὸν ἀποδίδεται διὰ κεραμίων.

Τὰ κλίτη εἶναι κλιμακωμένα εἰς τρία διάφορα ἐπίπεδα, ἀκολουθοῦντα τὴν κλίσιν τοῦ πρανοῦς. Ἐνεσκάφη ἐπίσης ὁ νάρθηξ

Εἰκ. 122. Τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ἱεροῦ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς Κερᾶς Ρεθύμνης.]

(εἰκ. 123), τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον κοσμεῖται διὰ ψηφιδωτῶν, ὧν ἓν ὑπὸ μορφὴν τάπητος μὲ ἀλυσιδωτὸν θέμα, καὶ τὸ ἄλλο εἰς τρία διάχωρα μὲ τετράγωνα περίξ ἀνεπτυγμένου μεταλλίου, σχηματίζοντα ἀναμεταξύ των ρόμβους. Ὁ νάρθηξ ἐπικοινωνεῖ πρὸς Ν. μὲν μὲ προθάλαμον πρὸς Δ. δὲ μὲ διαμερίσματα ἴσως στοιχειώδους αἰθρίου καὶ πρὸς Β. μὲ ἄλλα διαμερίσματα μὴ ἀνασκαφέντα, ἐκτεινόμενα δὲ παρὰ τὸ βόρειον κλίτος καὶ ἀνήκοντα ἴσως εἰς τὸ βαπτιστήριον (εἰκ. 121).

Ἐνευρέθησαν ἐπίσης καὶ τμήματά τινα πτωχῶν διατηρήτων θωρακίων ἐκ πωρολίθου, τεμάχια χαρακτηριστικῶν ἀγγείων καὶ

ἄφθονοι κέραμοι τῆς ὀροφῆς τοῦ νάρθηκος καὶ τῶν κλιτῶν. Ἀποκατεστάθη ἡ ἀψίς, εἰς ἣν διακρίνονται αἱ τρεῖς βαθμίδες τοῦ συνθρόνου, καὶ αἱ Β.Α. καὶ Ν.Α. γωνίαι τοῦ ναοῦ, ἀπομακρυνθέντος καὶ τοῦ μεταγενεστέρου, ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βαίνοντος, ἐκκλησιδίου.

Εἰκ. 123. Ἡ παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς Κεράς ὁρωμένη ἐκ Δυσμῶν.

Ἡ βασιλικὴ φαίνεται ὅτι χρονολογεῖται περὶ τὰ τέλη τοῦ 5^{ου} ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6^{ου} μ. Χ. αἰῶνος.

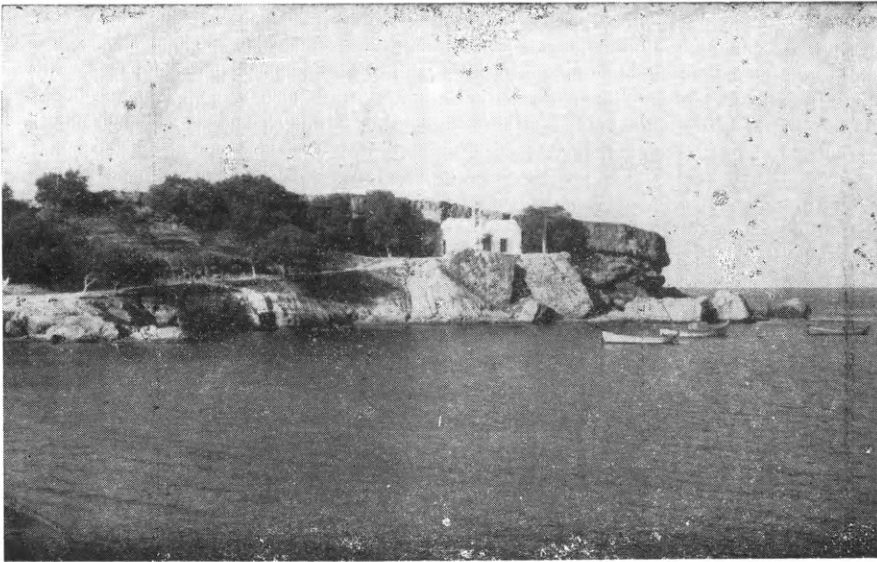
34. ΚΡΗΤΗ. ζ) Χερσονήσος (Καστρί).

Συνεχίζουσα τὴν ἐξερεύνησιν τῆς παλαιοχριστιανικῆς Χερσονήσου ἀνέσκαψεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία κατὰ τὸ 1956 διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἄν. Ὀρλάνδου καὶ δευτέραν, μεγάλην ταύτην, βασιλικὴν εἰς θέσιν Καστρί ἤτοι ἐπὶ μικρᾶς χερσονήσου (ἐξ ἧς καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως) εἰσχωρούσης εἰς τὴν θάλασσαν καὶ προστατευούσης ἀπὸ Βορρᾶ μικρόν, ἐν μέρει φυσικὸν καὶ ἐν μέρει τεχνητόν, λιμένα καλούμενον σήμερον Τηγάνι (εἰκ. 124). Τὴν ἐν λόγῳ βασιλικὴν εἶχεν ἀνιχνεύσει πρὸ τεσσαρακονταετίας καὶ ἐν μέρει ἀνασκάψει ὁ ἀείμνηστος Στέφανος Ξανθουδίδης, ὅστις ἐξέφρασεν ἐν σχετικῷ σημειώματί του τὴν εὐχὴν ὅτι «θὰ ἤξιζε τὸν κόπον

νά γίνη πλήρης ἡ ἀνασκαφή της καὶ ὁ καθαρισμὸς ὑπὸ εἰδικοῦ βυζαντινολόγου»· αὕτη δ' ἀκριβῶς ἡ εὐχὴ ἐξεπληρώθη ἐφέτος.

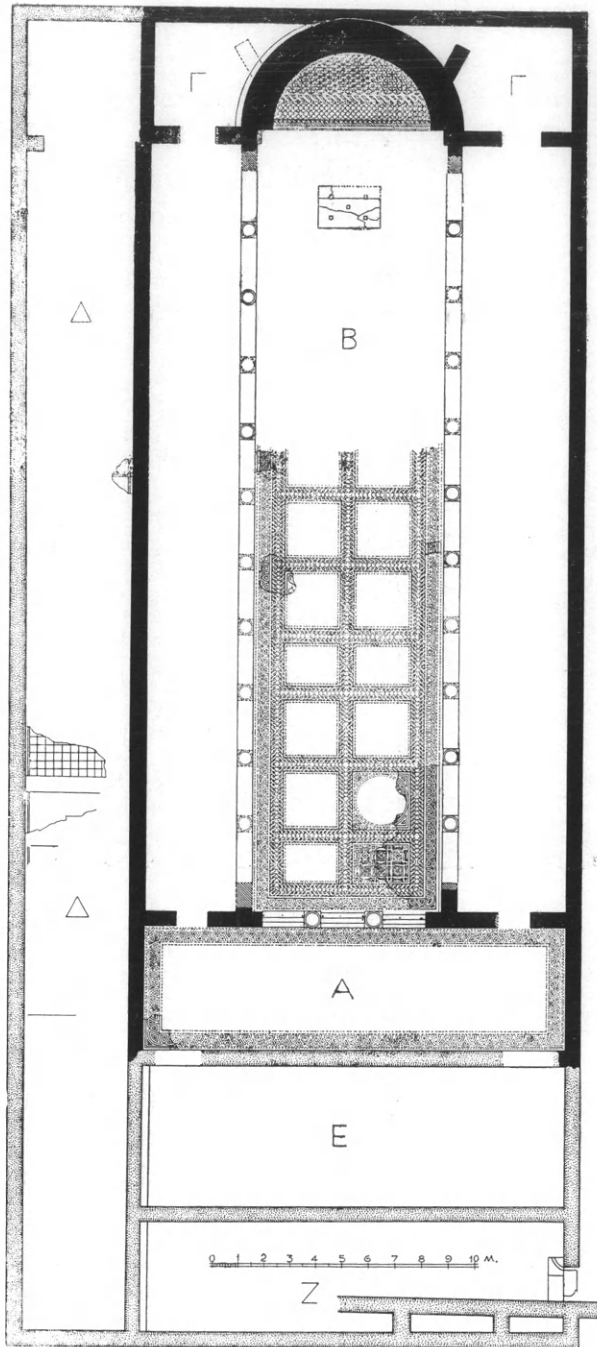
Ἡ ἀνασκαφεῖσα, τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἐμπείρου ἀρχιτεχνίτου Χαριλάου Σφακιανᾶκη καὶ τῶν φοιτητῶν Ἀ.Γαβρίλη καὶ Γ. Δεσποίνῃ βασιλική, περικλειομένη ἐντὸς ὀρθογωνίου διαστάσεων 21.70 × 51.70 μ., ἀποτελεῖται ἀπὸ κτίσματα διαφόρων περιόδων. Ὁ ἀρχικός της πυρήν, σημειούμενος ἐπὶ τοῦ σχεδίου διὰ μέλανος χρώμα-

Εἰκ. 124. Ἡ χερσόνησος (Καστρί), ἐνθα ἡ βασιλικὴ Ὁφίς ἀπὸ Νότου.
Ἐμπρὸς ὁ λιμενίσκος Τηγάνι.

τος, περιλαμβάνει α) στενομήκη νάρθηκα (εἰκ. 125, Α) β) κυρίως ναὸν (Β) καὶ γ) ἱερὸν (Γ, Γ), ὅπερ ἐμφανίζει — διὰ πρώτην μέτρον τοῦδε τοῦλάχιστον φορὰν ἐν Κρήτῃ — τὴν ἡμικυκλικὴν τοῦ ἀψίδα ἐγγεγραμμένην, κατὰ Συριακὰ πρότυπα, ἐντὸς τοῦ γενικοῦ ὀρθογωνίου περιγράμματος. Λόγω δὲ τῆς ἐγγραφῆς ταύτης τῆς ἀψίδος δημιουργοῦνται ἐκατέρωθεν αὐτῆς δύο ἀκανόνιστα διαμερίσματα (παστοφόρια) (Γ,Γ), ἅτινα, προσθήκῃ μικροῦ τοίχου, ὑποδιηρέθησαν εἰς δύο χώρους: ἓνα μεγαλύτερον πεντάπλευρον καὶ ἕτερον μικρὸν τριγωνικόν, χρησιμοποιηθέντα πιθανῶς ὡς ἀποθήκην.

Ἡ ἐπικοινωνία τοῦ νάρθηκος πρὸς τὸν κυρίως ναὸν ἐγένετο κατὰ μὲν τὸ μέσον κλίτος τῇ μεσολαβῆσει τριβήλου (εἰκ. 126)

Εικ. 125. Κάτοπις τῆς βασιλικῆς Καστροῦ τῆς Χερσονήσου.

κατὰ δὲ τὰ πλάγια κλίτη δι' ἀπλῶν θυρῶν. Ὁ κυρίως ναὸς διη-
ρεῖτο διὰ δύο κιονοστοιχιῶν ἐκ 10 κορινθιακῶν κίωνων ἐκάστης εἰς

Εἰκ. 126. Ἡ μαρμαρίνη βάση τοῦ τριβήλου τῆς βασιλικῆς τῆς Χερσονήσου.

τρία κλίτη, ἐξ ὧν τὸ μέσον εἶναι περίπου διπλάσιον εἰς πλάτος
τῶν πλαγίων. Πλεῖσται βάσεις τῶν κίωνων εὐρέθησαν κατὰ χώραν.

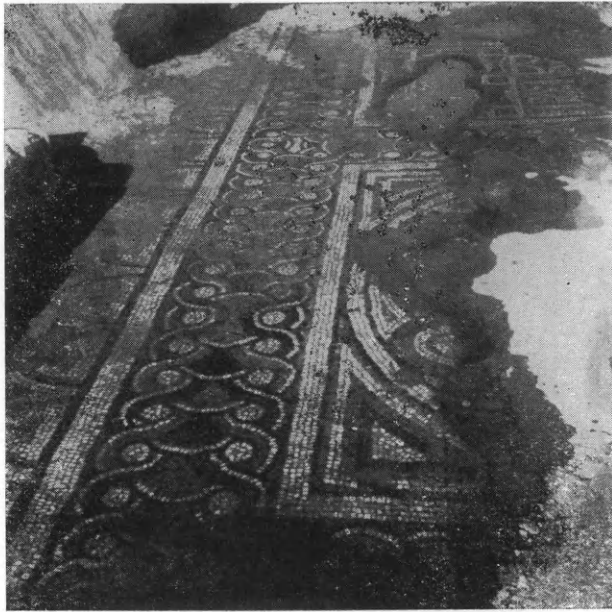
Εὐθὺς πρὸ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ εὐρέθη ἡ μαρμαρίνη βάση
μεγάλης, πεντάποδος Ἁγ. Τραπεζῆς, ὑπὸ τὸν μέσον πόδα τῆς ὁποίας

Εἰκ. 127. Κάλυμμα κλινοειδοῦς ρωμαϊκῆς σαρκοφάγου χρησιμοποιηθὲν
ὡς βάση τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς.

εἶχε τοποθετηθῆ τὸ ἐγκαίνιον, εὐρεθὲν δυστυχῶς κενόν. Ἄξιον ση-
μειώσεως εἶναι, ὅτι ὡς βάση τῆς Ἁγ. Τραπεζῆς ἐχρησιμοποιήθη το-
ποθετηθὲν ἀντιστρόφως, τὸ κάλυμμα ρωμαϊκῆς κλινοειδοῦς σαρκο-
φάγου, ὅπερ ἔφερον ἐπὶ τῆς στενῆς αὐτοῦ πλευρᾶς μικρογλαφύρους
παραστάσεις συμπλεκόμενων ἀγρίων καὶ ἡμέρων ζώων (εἰκ. 127).

Τὰ δάπεδα: τοῦ νάρθηκος, τοῦ μέσου κλίτους καὶ τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ ἐκαλύπτοντο διὰ ψηφιδωτῶν. Ἐκ τούτων τὸ τοῦ μέσου κλίτους ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὰ τετράγωνα διάχωρα, ἕκαστον τῶν ὁποίων, ἐγγραφόμενον ἐντὸς ἀλυσσοειδοῦς κοσμήματος (εἰκ. 128), περικλείει διάφορα γεωμετρικὰ διακοσμητικὰ θέματα, ὡς π.χ. τετράγωνα, κύκλους κλπ. (εἰκ. 128 καὶ 129), τὸ δὲ σύνολον τῶν δια-

Εἰκ. 128. Ἡ Ν.Α. γωνία τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ μέσου κλίτους.

χώρων καὶ τῆς ἀλυσσοειδοῦς ταινίας περιβάλλεται ὑπὸ πλαισίου ἐκ διατεταγμένων ἡμικυκλίων (εἰκ. 128), ὅμοιον τοῦ ὁποίου εὐρέθη καὶ κατὰ τὴν Β.Δ. γωνίαν τοῦ νάρθηκος (εἰκ. 125). Τοῦναντίον τὸ δάπεδον τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ ἐκοσμεῖτο διὰ παραλλήλων ταινιῶν, σπειρομαϊάνδρων, κισσοφύλλων, κύκλων μεθ' ἑξαφύλλων κλπ. (εἰκ. 125), ἀνοργάνως πως συντεθειμένων.

Ἄλλὰ καὶ γλυπτοῦ διακόσμου τεμάχια ἔφερον εἰς φῶς ἢ ἀνασκαφή, ὡς π.χ. θωράκια τοῦ τέμπλου κοσμούμενα δι' ἀναγλύπτων σταυρῶν, ἐλευθέρων ἢ ἐντὸς κύκλου, μικρὰ κορινθιακὰ κιονόκρανα τῶν κιονίσκων τοῦ τέμπλου, βάσιν καὶ ἐπίκρανον παραστάδος ὡς καὶ πολλὰ τεμάχια ὀλοσώμων ἀρραβδώτων κορμῶν κιόνων ἐκ λευ-

κοῦ μαρμάρου. Εὐρέθησαν δ' ἐπίσης καὶ πλείστα τεμάχια πηλίνων στρωτήρων καὶ καλυπτήρων κεράμων. Τέλος εὐθύς ἔξω τοῦ νάρθηκος ἦλθεν εἰς φῶς καὶ ἡ βάσις ἀρχαίου μαρμαρίνου περιρραντηρίου, ἣτις θὰ ἐβάσταζε ποτε λεκάνην ἀπονίψεως.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἴδρυσιν αὐτῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ 5^{ου} μ. Χ. αἰῶνος ἡ βασιλικὴ τοῦ Καστρίου φαίνεται ὅτι ἐπηυξήθη διὰ τῆς κατασκευῆς διπλοῦ ἔξωνάρθηκος (εἰκ. 127, Ε, Ζ), εἰς ἣν θέσιν θὰ εὐρίσκετο πρὶν ἡ αὐλὴ ἢ τὸ αἶθριον, προσέτι δὲ καὶ στενομήκους παρανάρθηκος πρὸς Βορρᾶν (εἰκ. 125 Δ, Δ), μηδόλωσ μὲν συγκοινωνοῦντος πρὸς τὸν κυρίως ναόν, μὲ δάπεδον ὅμως ἐστρωμένον διὰ ψηφιδωτοῦ μεθ' ἀπλῶν τετραγώνων σχεδίων καὶ σκοτεινῆς ταινίας.

Ὁ οὕτως ἐπαυξηθεὶς ναὸς φαίνεται ὅτι κατεστράφη κατὰ τὸν 7^{ον} ἢ τὸν 8^{ον} μ. Χ. αἰῶνα, ἀνακατεσκευάσθη ὅμως ἡ βασιλικὴ ἀργότερον ἀλλὰ μὲ πολὺ μικροτέρας διαστάσεις, περιορισθεῖσα μόνον ἐντὸς τοῦ μέσου κλίτους τῆς παλαιᾶς βασιλικῆς. Κατὰ τὴν ἀνάκτισιν δὲ ταύτην ἐνετοιχίσθησαν εἰς τοὺς νέους τοίχους ὅλαι αἱ βάσεις τῶν ἐσωτερικῶν κιόνων τῆς παλαιᾶς βασιλικῆς, τὰς ὁποίας ἀπεκάλυψεν ἡ ἐφετινὴ σκαφή. Ἐφράχθησαν δ' ἐπίσης τώρα διὰ θυρῶν καὶ τὰ τρία ἀνοίγματα τοῦ τριβήλου προστεθέντων χωριστῶν μαρμαρίνων κατωφλίων (εἰκ. 126). Πότε ὅμως καὶ ἡ νέα αὕτη βασιλικὴ κατεστράφη δὲν γνωρίζομεν.

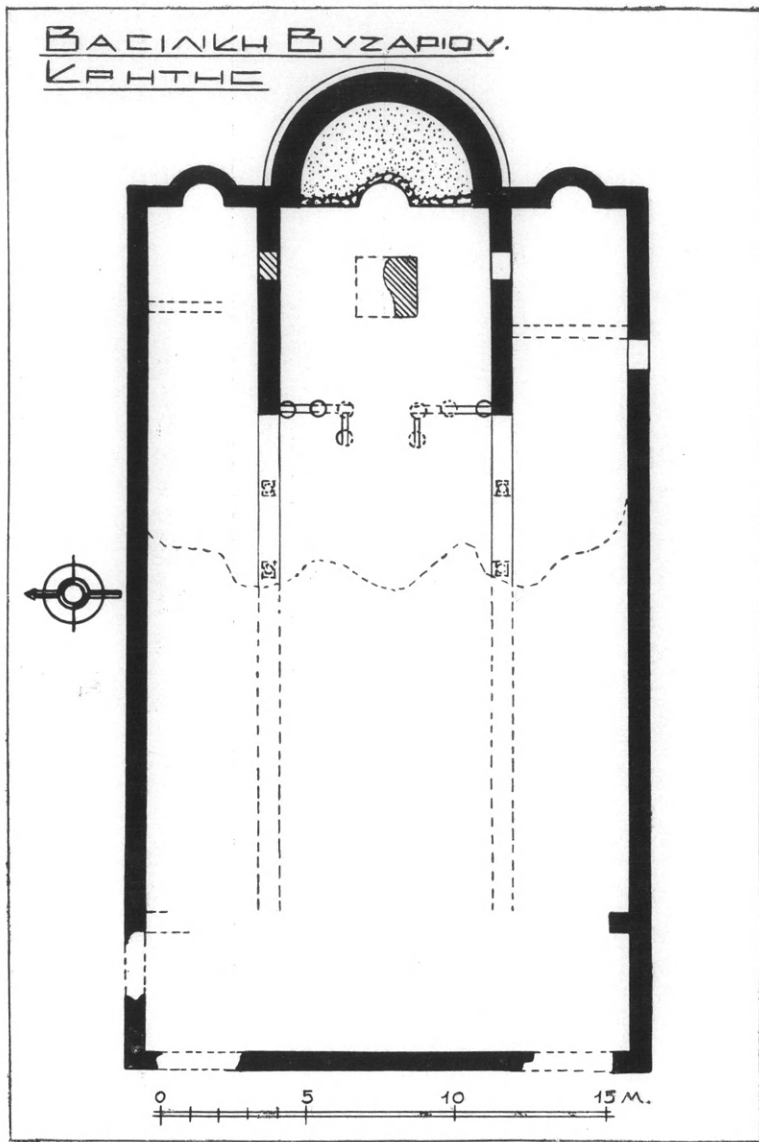

Εἰκ. 129. Τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ μέσου κλίτους.

35. ΚΡΗΤΗ. η) Βυζᾶρι (Ρεθύμνης).

Ἐρείπια χριστιανικῆς βασιλικῆς εἶχον ἀπὸ ἐτῶν ἐπισημανθῆ εἰς τὴν παρὰ τὸ χωρίον Βυζᾶρι τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης θέσιν «ἐλληνικά». Κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἐπεχείρησεν ἐνταῦθα ἀνασκαφὴν διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Κρήτης κ. Κωνστ. Καλοκύρη μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀποκάλυψιν με-

γάλης τρικλίτου βυζαντινῆς βασιλικῆς (εἰκ. 130) τοῦ τέλους τοῦ 8^{ου} ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 9^{ου} μ.Χ. αἰῶνος. Τὸ ὅλον μῆκος τοῦ κτηρίου εἶναι

Εἰκ. 130. Κάτοπις τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς τοῦ Βυζαρίου.

34.20 μ. (μὴ συνυπολογιζομένης τῆς ἡμικυκλικῆς ἀψίδος τοῦ Βήματος) τὸ δὲ πλάτος αὐτοῦ 17.30 μ. Ἐκ τοῦ μήκους 4 μ. ἀνήκουσιν εἰς τὸν νάρθηκα ὅστις, ἐκτεινόμενος καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ναοῦ, κα-

ταλαμβάνει τὸ δυτικὸν αὐτοῦ τμήμα. Λόγω τῆς μεγάλης ἐπιχώσεως (ἥτις εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα ὑπερέβαινε τὰ 2 μ.) καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀναπτυχθέντων μεγάλων δένδρων, ἡ ἀνασκαφὴ περιορίσθη ἐφέτος εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τοῦ μνημείου, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξερριζώθησαν τὰ δένδρα καὶ ἐγένετο χονδρικός καθαρισμὸν τοῦ συνόλου.

Τὸ ἱερὸν τῆς βασιλικῆς ἀπεκαλύφθη τριμερές, ἥτοι ἔχον τὰ

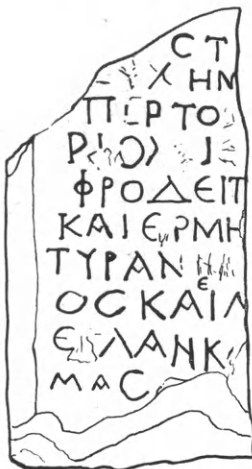

Εἰκ. 131. Ἐπιπέδον τοῦ ἱεροῦ τῆς βασιλικῆς τοῦ Βυζαρίου.

ἐκατέρωθεν τοῦ κυρίως θυσιαστηρίου διαμερίσματα τῆς Προθέσεως καὶ τοῦ Διακονικοῦ, τὰ ὁποῖα ἀνατολικῶς εἶναι ἐφωδιασμένα δι' ὁμοίων ἡμικυκλικῶν ἀψίδων κατὰ πολὺ ὅμως μικροτέρων τῆς ἰσχυρῶς ἐξεχούσης κεντρικῆς. Εὐρέθησαν οἱ ἐκατέρωθεν τῶν ἄκρων τῆς ἀψίδος παράλληλοι τοῖχοι οἱ διαχωρίζοντες ταῦτα, οἱ ὁποῖοι προεκτείνονται ὡς στυλοβάται τῶν κιονοστοιχιῶν καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ναοῦ (εἰκ. 131). Τοιχίον, βαῖνον καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς χορδῆς τῆς κεντρικῆς ἀψίδος, ὁρίζει δάπεδον κατὰ 080μ. ὑψηλότερον τοῦ ἱεροῦ ἔνθα τὸ σύνθρονον τῆς βασιλικῆς. Εὐρέθη ἐπίσης τὸ φράγμα τοῦ πρεσβυτερίου μορφούμενον κατὰ τὴν Ὁραϊαν Πύλην εἰς τὸ γνωστὸν τετρακίονιον, ἡ κρηπὶς τῆς Ἀγ. Τραπέζης, σωζομένη κατὰ

τὸ ἥμισυ, καὶ κατὰ τὴν Ν.Α. γωνίαν τοῦ Βήματος ἀγωγὸς τοῦ χωνευτηρίου. Τὸ δάπεδον τοῦ ἱεροῦ ἦτο ἐστρωμένον διὰ μεγάλων (διαστάσεων 0.66×0.66) ἐρυθρῶν καὶ καλῶς ὠπτημένων ὀπτοπλίνθων, τὰ δὲ τῶν παραβημάτων εἶχον πλήρως διαταραχθῆ διὰ τῶν διαπιστωθεισῶν κατὰ καιροὺς συλήσεων.

Τὰ εὐρήματα ἦσαν ἱκανὰ καὶ ἐνδιαφέροντα. Πέντε ἀρράβδωτοι μονόλιθοι κίονες ἐξ ἐπιχωρίου σκληροῦ λίθου, ὧν οἱ τρεῖς ἀκέραιοι μήκους 2.72 μ. Βάσεις ἐκ πώρου παλαιοχριστιανικαί, αἵτινες αὐλακωθεῖσαι ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν κιονίσκων καὶ τῶν θωρακίων τοῦ τέμπλου. Κοσμήτης (ἀσφαλῶς διὰ τὴν ἐπίστεψιν τοῦ τέμπλου) εἰς τρία τεμάχια, φέρον κυμάτιον ἀναλυόμενον εἰς ἐπαλλήλους σειρὰς ἀστραγάλων, ὧν συνδεομένων διὰ σταυροποιημένων λογγῶν, πενταφύλλων καὶ μαιάνδρων. Μικρὸν τμήμα μεγάλου ἀκανθοσχήμου κιονοκράνου, θωράκια ἐκ μαρμαροῦ ἢ πώρου, ἀγγεῖα δίωτα ἢ μόνωτα, ἄφθονα τεμάχια ὑαλίνων κανδηλῶν, ἡλοι, τρία χαλκᾶ νομίσματα Ἀλεξίου τοῦ Α΄ καὶ ἐπιγραφὴ ἀποκεκρουμένη ρωμαϊκῶν χρόνων (εἰκ. 132), χρησιμεύσασα, μετ' ἄλλων γλυπτῶν ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικόν. Ἡ ἐπίχωσις περιεῖχεν ἐπί-

Εἰκ 132. Ἐπιγραφὴ ρωμαϊκῶν χρόνων.

σης μέγαν ἀριθμὸν ἐγχαράκτων ὀπτοπλίνων καὶ κατὰ σωρούς τεμάχια τῶν κεράμων τῆς στέγης.

Κατὰ τὸν κ. Καλοκύρην ἡ ἀνωτέρω βασιλικὴ ἀπετέλει τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς ἐπισκοπῆς Συβρίτου, ἣτις μετεφέρθη εἰς τὴν παρὰ τὸ Βυζάρι θέσιν (σήμερον καλουμένην «ἐλληνικά») μετὰ τὴν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους παρακμὴν τῆς ἀρχαίας κρητικῆς πόλεως Συβρίτου τῆς ταυτιζομένης πρὸς τὸ σημερινὸν χωρίον Θρόνος Ἀμαρίου. Ἡ μετάθεσις αὕτη τῆς ἐπισκοπῆς καὶ ἡ ἴδρουσις τῆς βασιλικῆς θὰ ἐγένεν ὀλίγον πρὸ τῆς Ἀραβικῆς κατακτῆσεως (824), εἰς ἣν ὀφείλεται καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ μνημείου. Ἡ παρὰ τὸ Βυζάρι μετάθεσις τῆς ἐπισκοπῆς δὲν ὑπηγορεύθη μόνον ἐκ λόγων μείζονος ἀσφαλείας (ἢ θέσις κεῖται μεταξὺ τῶν ὁρέων Ἰδης καὶ Σαμίτου) ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἤκμαζε ὁ ἥδη συνοικισμὸς

ἀπὸ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Πρὸς διαπίστωσιν τῶν προϋποθέσεων τούτων ὁ ἀνασκάψας ἐπεχείρησεν ἔρευναν εἰς τὰ περίξ ἀνεῦρε δὲ ὄστρακα, ρωμαϊκὰ καὶ βυζαντινά, θεμέλια κτηρίων καὶ ὑψηλὸν τοῖχον βυζαντινοῦ οἰκοδομήματος, τέλος δὲ ψηφιδωτὸν δάπεδον ρωμαϊκοῦ λουτροῦ μετὰ πολλῶν φθορῶν.

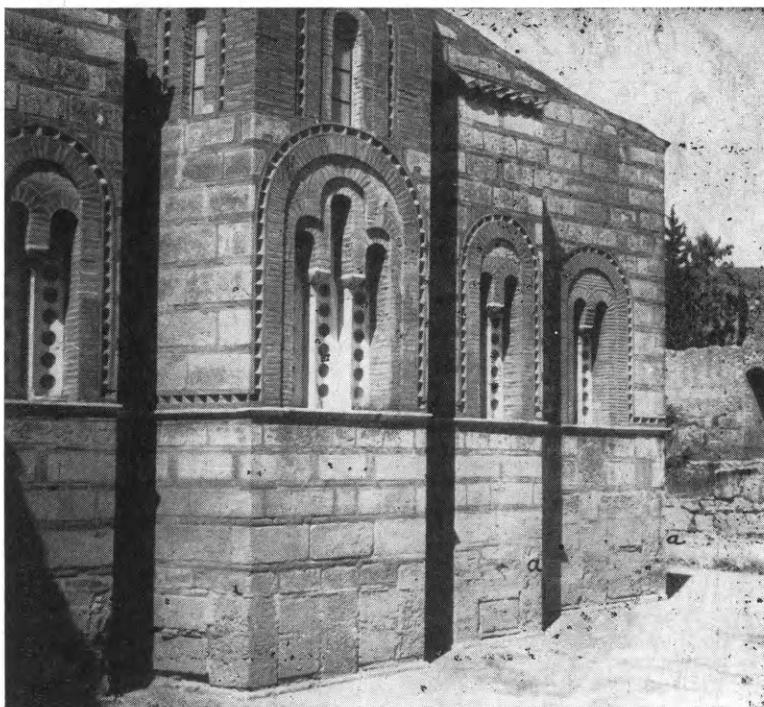
Β'. ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΩΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Ἐπικουροῦσα, ὡς πάντοτε, εἰς τὸ γλίσχρο σχετικῶς ποσὰ διὰ τὴν ἀναστήλωσιν καὶ συντήρησιν τῶν ἀρχαίων καὶ ἱστορικῶν μνημείων διαθέτον Κράτος, ἐξετέλεσεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία καὶ ἐφέτος διὰ κρατικῶν λειτουργῶν τὰ κάτωθι 12 ἀναστηλωτικὰ ἔργα, δαπανήσασα πρὸς τοῦτο ποσὸν περίπου 570.000 δραχμῶν. Οὕτω:

1) Ἐν τῇ Μ. ΔΑΦΝΙΟΥ ἐξετελέσθησαν διὰ τοῦ γραμματέως τῆς Ἐταιρείας καὶ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἀρχιτέκτονος τῶν Ἀναστηλώσεων κ. Ε. Στίκα αἱ κάτωθι ἐργασίαι:

α) Ἐξεχώσθη ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ βόρειος πλευρὰ τοῦ καθολικοῦ πέτρι βήθους 0.80 μ. ἤτοι ἀπὸ τῆς γραμμῆς α-α μέχρι τῆς παλαιᾶς εὐθυνηθρίας τῆς (εἰκ. 133). Ἀνέκτησεν οὕτω τὸ μνημεῖον τὰς ἀρχικὰς αὐτοῦ ἀναλογίας. β) Κατεσκευάσθη μακρὰ ἀποστραγγιστήριος τάφος, βήθους 2.50 μ. καὶ πλάτος 0.70 μ., μὲ τοιχώματα ἐκ τοιχοποιίας (ἐκ τῶν ὑποίων τὸ πρὸς τὴν κλιτὸν φέρει κατ' ἀποστάσεις ὅπας μαστεύσεως) καὶ μὲ κάλυμμα ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀφέθησαν, κατ' ἀποστάσεις, στόμια χάριν καθαρισμοῦ. Ἡ τάφος, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, ἐξικνεῖται μέχρι τῆς Ν.Δ. γωνίας τοῦ περιβόλου ἐκβάλλουσα εἰς τὸν αὐτόθι χεῖμαρον. Ταυτοχρόνως δι' ἄλλου ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ κατεβιβάσθη ἡ στάθμη τῶν ὑδάτων τῆς ὑπογείου κινστήρας τῆς μονῆς, ἐπιτευχθεῖσης οὕτω τῆς τελείας ἀποστραγγίσεως τῶν ὑδάτων, ἅτινα ἐπλήρουν τὴν ὑπόγειον κρύπτην τοῦ ναοῦ, ὑποσκάπτοντα τὰ θεμέλια αὐτοῦ. γ) Συνεπληρώθησαν ἐπάλλξεις τινὲς τοῦ ἰουστινιανείου περιβόλου καὶ δ) Ἐξήχθησαν ἔξω τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς τὰ ἐκ τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν χώματα, ἅτινα εἶχον σχηματίσει ὀλόκληρον λόφον. Συνάμα κατηδαφίσθησαν ἄθλια τινα, μεταγενέστερα κατασκευάσματα εὐρισκόμενα παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῶν κελίων τῆς Τουρκοκρατίας καὶ γενικῶς ἐκαθαρίσθη ἡ σχετικὴ ἔκτασις ἀπὸ τῆς κατὰ καιροὺς ἀναπτυχθείσης ἀγρίας φυτείας. Οὕτως ἄπασαι σχεδὸν ἡ δυτικῶς τοῦ

ναοῦ ἔκτασις ἐξυγιάνθη, ἀποκτήσασα τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὸ σεβάσμιον τοῦτο μνημεῖον ἤρεμον καὶ εὐπρεπῆ ὄψιν. Κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἐργασίας ἀποχωματώσεως καὶ ἐκκαθαρίσεως ἀπεκαλύφθη, προσκεκολλημένον καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς δυτικῆς πλευ-

Εἰκ. 133. Τὸ ἱερὸν τοῦ καθολικοῦ τῆς Μ. Δαφνίου μετὰ τὴν ἀποχωμάτωσίν του

ρᾶς τοῦ φραγκοβυζαντινοῦ ἑξωνάρθηκος, στενόμηκες παρεκκλήσιον, φέρον πρὸς Βορρᾶν τρίπλευρον ἀψίδα ἱεροῦ. Δὲν εἶναι ἀπίθανον τὸ μεταγενέστερον τοῦτο παρεκκλήσιον νὰ εἶναι τὸ ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 1764 ἀναφερόμενον κτίσμα, τὸ ἀνεγερθὲν δαπάναις τοῦ ρουφετίου τῶν μπακάληδων.

2) Ἐν ΟΣΙΦ ΛΟΥΚΑ τῆς Φωκίδος συνεχίσθη ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀναστηλώσεως καθηγητοῦ κ. Ἄν. Ὁρλάνδου καὶ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ε. Στίκα, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἐφόρου Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων κ. Μ. Χατζηδάκη, ἡ λεπτὴ καὶ ἐπίπονος ἐργασία τῆς στερεώσεως καὶ

τοῦ καθαρισμοῦ τῆς ἡμιδιαλελυμένης ὀρθομαρμαρώσεως καὶ τῶν ἀποκεκολλημένων ψηφιδωτῶν τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ καθολικοῦ

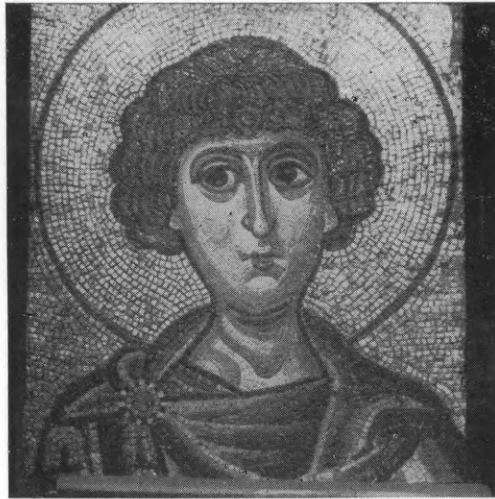

Εἰκ. 134. Τὸ ἄνω τμήμα τοῦ Χριστοῦ. Λεπτομέρεια ἐκ τοῦ καθαρισθέντος ψηφιδωτοῦ τῆς Βαπτίσεως.

Εἰκ. 135. Οἱ ἄγγελοι τῆς Βαπτίσεως. Λεπτομέρεια τοῦ καθαρισθέντος ψηφιδωτοῦ τῆς Μ. Ὁσίου Λουκᾶ.

ἐκτελεσθεῖσα διὰ τῶν εἰδικῶν ψηφωτῶν Δημ. Σκόρδου καὶ Κ. Βάρ-

Εἰκ. 136. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἐκ τοῦ καθαρισθέντος ψηφιδωτοῦ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ.

βογλη. Οὕτως ἐστερεώθησαν καὶ ἐκαθαρίσθησαν α) Τὸ κοσμοῦν τὸ Β.Δ. ἡμιχώνιον ψηφιδωτῶν τῆς Βαπτίσεως (εἰκ. 134, 135). β) Ἡ εἰς

τὴν ἄντυγα τοῦ βορείου σκέλους τοῦ σταυροῦ ὀλόσωμος ψηφιδωτὴ εἰκὼν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου (εἰκ. 136). γ) Τὰ εἰς τὴν δυτικὴν καμάραν ἐξαίρετα βυζαντινὰ κοσμήματα ὡς καὶ εἰκόνες τῶν ὀλοσώμων στρατιωτικῶν ἁγίων: Προκοπίου, Μερκουρίου καὶ Χριστοφόρου.

3) Ἐν ΔΙΩ τῆς Πιερίας ἐξετελέσθησαν διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Χ. Μακαρόνα ἐργασίαι συντηρήσεως εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Γ. Σωτηριάδου ἀνασκαφέντα μέγαν ναοειδῆ «μακεδονικὸν» τάφον ἧτοι α) ἀφηρεθήσαν καὶ ἀπεκομίσθησαν τὰ λόγφ τῶν ραγδαίων βροχῶν τῆς περιόδου 1955-56 ἐντὸς τοῦ «δρόμου» καταπεσόντα χῶματα β) διεμορφώθη διὰ νέων χωματοουργικῶν ἐργασιῶν ὁ ὑπὲρ τὴν καμάραν τοῦ τάφου τύμβος, ὥστε ν'ἀποτρέπεται ἐφεξῆς ἡ διείδυσις ὑδάτων γ) ἐκαθαρίσθη ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τὸ φρέαρ περισυλλογῆς τῶν ὑδάτων, ὅπερ καὶ ἐκαλύφθη διὰ σιδηρᾶς ἐσχάρας δ) κατεσκευάσθη πρόσθετον ἐξωτερικὸν κάλυμμα τῆς θύρας ἐκ γαλβανισμένης λαμαρίνας καὶ ε) κατεσκευάσθη κινητὴ ξυλίνη κλιμαξ ὕψους 4 μ. χρήσιμος διὰ τὸν ὑπὸ τοῦ φύλακος περιοδικὸν καθαρισμὸν τοῦ τάφου καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ δρόμου.

4) Ἐν ΑΡΤΗ κατεσκευάσθη ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Παρηγορητίσεως, διὰ τοῦ ἐκτάκτου ἐπιμελητοῦ κ. Ἡλία Χουλιᾶρα, σιδηρᾶ ἐκ 35 βαθμίδων ἐλικοειδῆς κλιμαξ ἀνόδου ἐκ τοῦ νοτίου κλίτους εἰς τὸν γυναικωνίτην, εἰς ἀντικατάστασιν παλαιᾶς σεσαθρωμένης. Οὕτως ἐλύθη πλέον ὀριστικῶς τὸ ζήτημα τῆς ἀνόδου τῶν ἐπισκεπτῶν εἰς τὸν λίαν ἐνδιαφέροντα ἄνω ὄροφον τοῦ μνημείου.

Ἐν συνεχείᾳ ἐστρώθη διὰ μαρμαρίνων πλακῶν τὸ δάπεδον τοῦ ὡς μουσείου Ἄρτης προσωρινῶς χρησιμοποιουμένου νοτίου κλίτους τοῦ ναοῦ καὶ τέλος ἐνεργήθη, ἐντολῇ τοῦ Δ/τοῦ τῆς Ἀναστηλώσεως καθηγητοῦ Ἁν. Ὁρλάνδου, ἡ διάλυσις νεωτέρων ἀκαλαισθήτων προσκτισμάτων τῆς προθέσεως τοῦ ναοῦ. Ἡ κατεδάφισις τῶν προσκτισμάτων τούτων ἔσχε πλὴν τῆς ἐξυγιάνσεως τοῦ χώρου καὶ τοῦτο τὸ εὐχάριστον ἀποτέλεσμα α) ὅτι ἐνεφάνισεν ἐπὶ τόπου τμήματά τινα τῆς παλαιᾶς ὀρθομαρμαρώσεως τοῦ μνημείου καὶ β) ὅτι ἔφερεν εἰς φῶς εὐμεγέθη τεμάχια τοῦ βυζαντινοῦ μαρμαρίνου τέμπλου τοῦ ναοῦ.

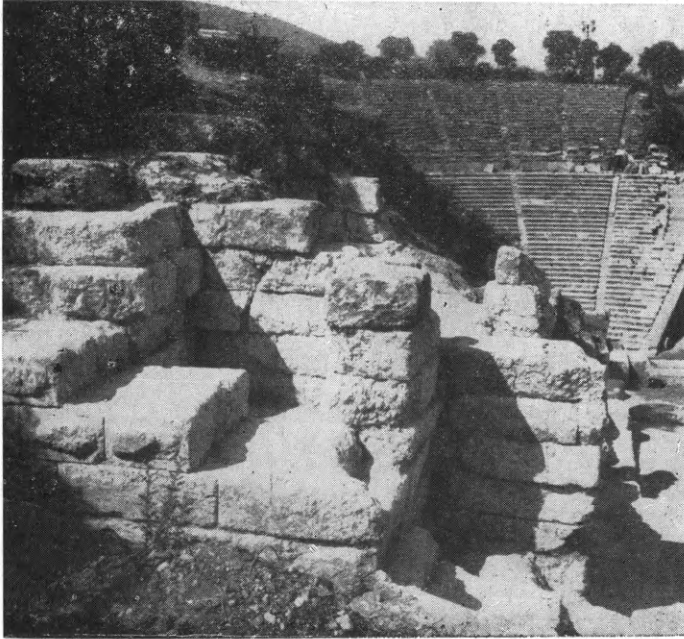

Εἰκ. 137. Τὸ ἀναστηλωθὲν ἀριστερὸν ἀνάλημμα τοῦ κάτω διαζώματος τοῦ θεάτρου τῆς Ἐπιδαύρου.

Εἰκ. 138. Ὁψις τοῦ ἄκρου τοῦ ἀνατολικοῦ ἄνω διαζώματος πρὸ τῶν ἐργασιῶν ἀνακατασκευῆς αὐτοῦ.

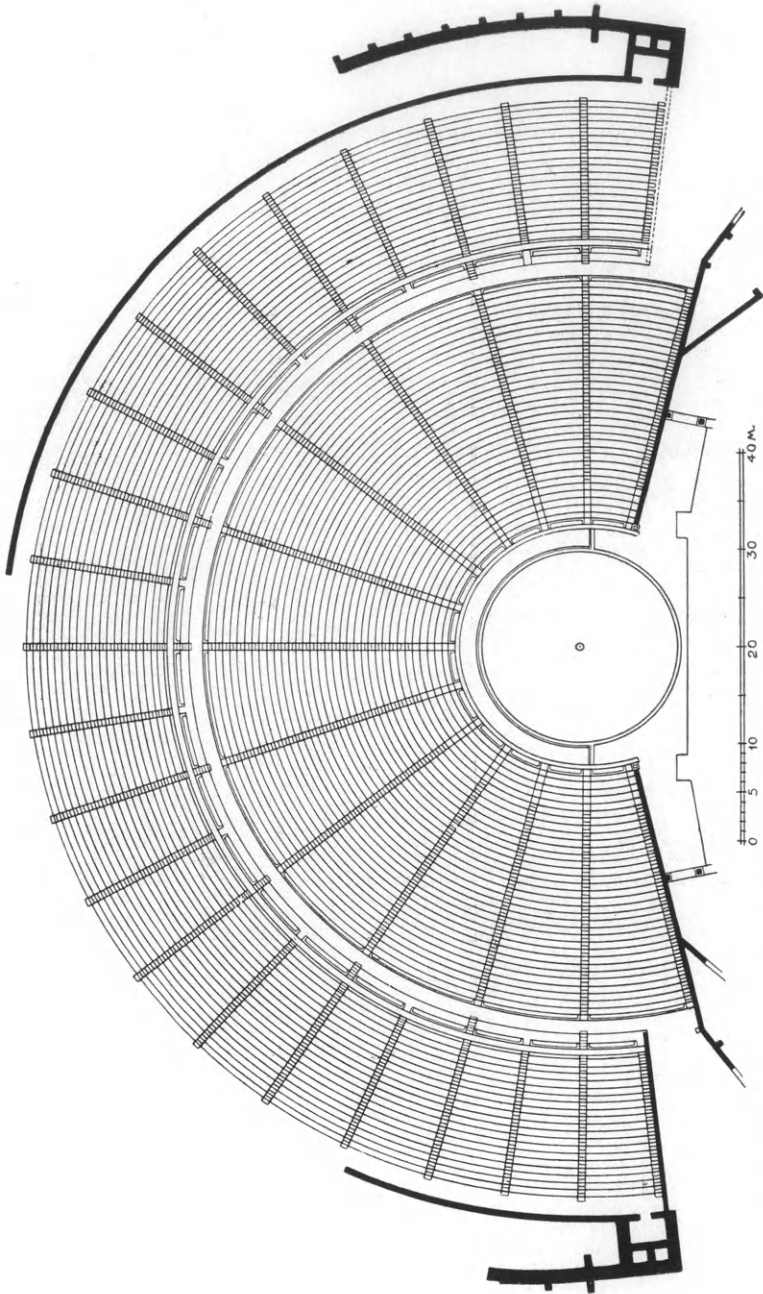
5) Ἐν ΕΠΙΔΑΥΡῳ συνεχίσθη καὶ ἐπερατώθη ἡ διὰ πωρολίθων, λατομηθέντων ἐκ τοῦ ἀρχαίου λατομείου τοῦ Β. Περιπτέρου Πειραιῶς, ἀνοικοδόμησις τοῦ ἀριστερᾶ τῷ θεατῆ ἀναλήμματος τοῦ κάτω διαζώματος τοῦ θεάτρου τοῦ Πολυκλείτου (εἰκ. 137), ἐγένοντο δὲ καὶ αἱ προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τε

Εἰκ. 139. Ὁ ἀποκαλυφθεὶς ἄκρος πύργος τοῦ ἀνωτάτου περιφερικοῦ ἀναλήμματος τοῦ θεάτρου τῆς Ἐπιδαύρου. Ὅψις ἀπὸ Βορρᾶ.

ἀριστεροῦ καὶ τοῦ δεξιοῦ ἀναλήμματος τοῦ ἄνω διαζώματος τοῦ θεάτρου (εἰκ. 138), ἅτινα, ὡς γνωστόν, ἦσαν ὀπισθοχωρημένα κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ πλάτους τῶν ἄκρων κερκίδων.

Κατὰ τὴν γενομένην σχετικὴν ἀποχωμάτωσιν εὐρέθη εἰς ἱκανὴν ἔκτασιν καὶ ὕψος τὸ λίαν ἰσχυρόν, ἀρχαῖον, ἐκ κανονικῶν πωρολίθων ἀνάλημμα μετ' ἀντηρίδων (εἰκ. 139 καὶ 141), ὅπερ σχηματίζει κατὰ τὴν ἔξω αὐτοῦ γωνίαν εἰδός τι τετραγώνου πύργου (εἰκ. 140). Ὁ γενόμενος ἐπίσης καθαρισμὸς τοῦ κατὰ τὴν ἄνω παρυφῆν τοῦ κοίλου περιφερικοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ τοίχος οὗτος

Εἰχ. 140. Κάτοπις τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου τῆς Ἐπιδαύρου, ἐν ἣ τὰ ἀναλήμματα σημειοῦνται μέλανα. Ἀναπαράστασις τοῦ ἐποπτεύσαντος τὰς ἐργασίας ἀναστηλώσεως ἐπιθεωρητοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ε. Στίκα.

δὲν συνεχίζετο καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν τοῦ θεάτρου ὡς συνήθως σχεδιάζεται, ἀλλ' ἐπροχώρει ἐκατέρωθεν ἀπὸ τῶν ἄκρων μέχρις ἀποστάσεως 91 μ. πρὸς Α. καὶ 31 μ. πρὸς Δ., ἔνθα καὶ διεκόπτετο (εἰκ. 140), λόγῳ τῆς αὐτόθι ὑπάρξεως φυσικοῦ βράχου, ὅστις καθίστα περιττὴν τὴν περαιτέρω κατασκευὴν ἀναλημματικοῦ τοίχου. Ἐγένετο τέλος ἕναρξις τῆς λαξεύσεως καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἰωνικῶν βάσεων

Εἰκ. 141. Ὁ μετὰ κρυπτῶν ἀντηρίδων ἄκρος βόρειος πύργος τοῦ περιφερικοῦ ἀνωτάτου ἀναλήματος τοῦ θεάτρου τῆς Ἐπιδαύρου. Ὅψις ἀπὸ Β Δ.

καὶ κιονοκράνων, τῶν ἡμικιόνων τοῦ προσκηνίου διὰ πωρολίθων λατομηθέντων ἐν τῷ ἀρχαίῳ λατομείῳ τῆς Ἀκτῆς τοῦ Πειραιῶς.

6) Εἰς ΑΓ. ΠΕΤΡΟΝ τῆς Κυνουρίας ἐπεσκευάσθη, ἐποπτεία τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Ρωμαίου, ὁ ἀπὸ τινος ἐκ Τρικάλων Τούρκου ἀγᾶ ὀνομασθεὶς «πύργος τοῦ Τρικαλίτη», τοῦ 17^{ου} πιθανῶς αἰῶνος (εἰκ. 142). Οὗτος, τριώροφος ὢν, ἔχει τὸ μὲν ἰσόγειον αὐτοῦ κεκαλυμμένον διὰ κτιστῆς καμάρας, ὑψηλὰ δὲ εἰς τρεῖς τῶν ἔξωτερικῶν γωνιῶν αὐτοῦ κυλινδρικοὺς ἀμυντικοὺς πυργίσκους ἐρειδομένους ἐπὶ ἀντεστραμμένων κώνων. Οἱ πυργίσκοι εἶναι ἐφωδιασμένοι μετ' τουφεκῆθρες καὶ δύο μεγαλύτερας κυκλικὰς ὀπὰς παρὰ τὴν βάρ-

σιν των διὰ τὰ πυροβόλα, ἔχουσι δὲ προσέτι καὶ ζεματίστρας εἰς τὸ πάτωμά των. Ζεματίστρα δὲ ὑπάρχει ἐπίσης καὶ ἄνωθεν τῆς θύρας εἰσόδου εἰς τὸν ἀ΄ ὄροφον (εἰκ. 142). Τοῦ ἐγκαταλελειμμένου καὶ

Εἰκ. 142. Ὁ παρὰ τὸν Ἁγ. Πέτρον τῆς Κυνουρίας γραφικὸς «πύργος τοῦ Τρικαλίτη».

καταρρέοντος γραφικοῦ τούτου πύργου ἐπεσκευάσθη ἐφέτος, δαπάναις τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας, ἡ στέγη ἀντικατασταθέντων τῶν ἐφθαρμένων ξύλων τῆς καὶ προστεθεισῶν νέων κεράμων. Ἐκλείσθησαν ὡσαύτως διὰ νέων ξυλίνων θυρῶν καὶ παραθύρων τὰ τέως χαίνοντα ἀνοίγματα αὐτοῦ.

7) Ἐν ΓΕΡΑΚΙΩ, ἐποπτεία τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Ν. Δρανδάκη, α) ἐκεραμώθη ὁ βυζαντινὸς ναὸς Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐστερεώθησαν καὶ ἐμυστρίσθησαν ἐξωτερικῶς οἱ τοῖχοί του καὶ ἀπηλλάγη ἡ δυτικὴ καὶ ἐν μέρει ἡ βόρειος πλευρὰ του ἀπὸ τῶν κατὰ καιροὺς προσχώσεων β) ἐπεξέσθησαν τὰ κακότεχνα ἐξωτερικὰ ἐπιχρίσματα τοῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐστερεώθησαν οἱ τοῖχοι αὐτοῦ καὶ ἐγένετο νέον μύστρισμα. Ὁ τροῦλλος ἰδίᾳ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀνέκτησε τὴν ἀρχικὴν του ὡραίαν ὄψιν (εἰκ. 143) διὰ τῆς συμπληρώσεως τῶν ἐλλειπουσῶν πλίνθων τῶν ἀψιδωμάτων, ἅτινα κοσμοῦσι τὰς πλευράς του καὶ γ) ἐγένετο ἡ κεράμωσις τοῦ θό-

λου καὶ ἡ στερέωσις τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τοῦ ναοῦ τοῦ προφήτου Ἡλίας, κειμένου μεταξὺ Κάστρου καὶ ναοῦ Θεοφανείων.

Εἰκ. 143. Ὁ ἐπισκευασθεὶς τροῦλλος τοῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας Γερακίου.

8) Εἰς ΧΡΥΣΑΦΑ τῆς Λακωνίας ὠλοκληρώθη ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος γενομένη ἀνακεράμωσις τοῦ μεταβυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου.

9) Ἐν ΜΑΝῆ ἐξετελέσθη, ἐποπτεία τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ε. Στίκα, ἡ στερέωσις καὶ ἀναστήλωσις τοῦ ἐν Κίττα βυζαντινοῦ ναοῦ (11 αἰ.) τοῦ Ἁγ. Γεωργίου (εἰκ. 143), πάλαι ἀφιερωμένου εἰς τοὺς Ἁγίους Σέργιον καὶ Βάκχον. Ἐνταῦθα κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξεχώσθη ὁ ναὸς ἀπὸ τῆς περιβαλλούσης αὐτὸν ἐπιχώσεως ἔπειτα δ' ἀνακατεσκευάσθησαν διὰ καταλλήλων πλίνθων τὰ ἠρειπωμένα ἀψιδώματα τῶν παραθύρων του ἐκεραμώθη ὁ τροῦλλος, ἐμυστρίσθησαν οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι καὶ ἐτέθησαν σιδηρᾶ ὑαλοστάσια εἰς τὰ παράθυρα, ὡς καὶ νέα ἐκ ὀρυθῶν θύρα εἰς τὴν εἴσοδον.

10) Ἐν ΠΥΛΩ ἐστερεώθησαν διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου τρεῖς προσφάτως ὑπ' αὐτοῦ ἀποκαλυφθέντες θολωτοὶ μυκηναῖκοι τάφοι.

11) Ἐν ΣΗΤΕΙΑ τῆς Κρήτης ἐξετελέσθησαν διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Πλάτωνος ἐργασίαι, σκοπὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ συμπλήρωσις τῶν ἤδη γενομένων κατὰ τὰ τρία προηγούμενα ἔτη ἀποκατα-

στάσεων. Ἐφέτος εἰδικῶς ἡ ἐργασία περιστράφη εἰς τὴν πλήρη στερέωσιν καὶ ἀποκατάστασιν τῆς οἰκίας Β (τοίχων, δαπέδων, κατωφλίων κλπ.), καταστάσης προσιτῆς ἀπὸ τῆς κυρίας εἰσόδου τῆς διὰ τῆς κατασκευῆς εἰδικῆς κρηπίδος προσβάσεως.

Βορείως τῆς οἰκίας Β διεμορφώθη ὁ χώρος τῆς αὐλῆς μὲ τὴν

Εἰκ. 144. Ἡ πρόσοψις τοῦ ἐπισκευασθέντος ναοῦ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἐν Κίττα Μάνης.

κλείουσιν αὐτὴν στοὰν πεσσῶν, ἧτις νῦν τὸ πρῶτον ἀπεκαλύφθη καὶ ἀποκατεστάθη.

Συμπληρωματικαὶ ἐργασίαι εἰς τὰς ἄλλας δύο οἰκίας Α καὶ Γ ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τριῶν ἐκ τῶν πίθων τῶν ἀποθηκῶν καὶ τμημάτων ἄλλων, ὑποστήριξιν τοίχων κινδυνεύόντων καὶ νέαν κανονικὴν ὑποστήριξιν τοῦ πρὸς τὴν ΥΜ ΙΙΙ δεξαμενὴν ὕδαταγωγοῦ.

Ἔργα ἐξυπηρετήσεως τοῦ ἄλλου χώρου ἐγένοντο καὶ εἰς τὸ ἀναπαυτήριον.

12) Ἐν ΤΥΛΙΣΩ ἐξετελέσθησαν ὁμοίως διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Πλάτωνος αἱ ἐξῆς ἐργασίαι ἐπὶ τῶν μινωικῶν μεγάρων:

α) Οἰκία Β (εἰκ. 145). 1) Γενικὸς καθαρισμὸς τοίχων, δαπέδων καὶ πέριξ περιοχῆς. 2) Στερέωσις, εὐθυγράμμισις καὶ μερική συμπλήρωσις τῶν τοίχων τῶν δωματίων. 3) Ἐπίχωσις τῶν βαθέως ἀνεσκαμμένων διαμερισμάτων τοῦ φυλακείου καὶ τοῦ κεν-

Εἰκ. 145. Ἡ οἰκία Β Τυλίσου μετὰ τὴν ἀποκατάστασίν της.

τρικοῦ ἀναπαυτηρίου. 4) Στερέωσις, ἀποκατάστασις καὶ συμπλήρωσις τῶν πλακοστρώτων τεσσάρων δωματίων τῆς οἰκίας. 5) Στερέωσις, ἀποκατάστασις καὶ συμπλήρωσις τῶν κατωφλίων. 6) Σχηματισμὸς κρηπίδος προσβάσεως εἰς τὴν οἰκίαν διὰ τῆς ἐξωθύρας, δοθέντος ὅτι προηγουμένως ἡ πρόσβασις μόνον δι' ἀναρριχέσεως ἦτο δυνατὴ ἐκεῖθεν.

β). Αὐλὴ καὶ στοὰ βορείως οἰκίας Β. 7) Διαμόρφωσις τῆς πάλαι ὑπαρχούσης αὐλῆς μεταξὺ τῆς οἰκίας Β καὶ κτηρίου, ἀποκαλυφθέντος πρὸς Βορρᾶν ταύτης. 8) Ἀποκάλυψις στοᾶς μὲ κρηπίδα πρὸ αὐτῆς καὶ εἰδικὴν πρόσβασιν· ἡ στοὰ αὕτη φέρει πεσσοὺς ἔσω τῆς κρηπίδος, ἧτις παραλλήλως πρὸς τὴν οἰκίαν βαίνουσα, κάμπιεται εἶτα κατ' ὀρθὴν γωνίαν. 9) Εὐθυγράμμισις, στερέωσις, ἀποκατάστασις καὶ μερική συμπλήρωσις τοῦ ὡς ἄνω κτηρίου.

γ) Οικίαι Α και Γ. Συμπληρωματικά έργασια.

Εικ. 146. Ὁ ὕδαταγωγὸς τῆς ΥΜ ΙΙΙ δεξαμενῆς Τυλίσου μετὰ τὴν ὑποστήριξίν του.

10) Ὑποστήριξις κινδυνεύοντος τοίχου εἰς τὸ ὑπόγειον παρὰ τὴν

Εικ. 147. Ἀποκατασταθέντες πίθοι τῆς μινωικῆς οἰκίας Α Τυλίσου.

κλίμακα Θ διαμέρισμα τῆς οἰκίας Γ. 11) Νέα κανονικὴ ὑποστήριξις τοῦ ὕδαταγωγοῦ πρὸς τὴν ΥΜ ΙΙΙ δεξαμενὴν διὰ τῆς συμ-

πληρώσεως τοῦ πάλαι ὑποβαστάσαντος ΥΜ III τοίχου καὶ τῆς κατασκευῆς ὀπλισμένης σιμεντοδοκοῦ (εἰκ. 146)· διάλυσις τῶν προγενεστέρων νεωτερικῶν στηριγμάτων. 12) Συμπλήρωσις πίθου μιᾶς τῶν ἀποθηκῶν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν. 13) Συγκρότησις καὶ συμπλήρωσις δύο ἄλλων πίθων καὶ τμημάτων ἐτέρων τῆς οἰκίας Α (εἰκ. 147).

δ) Ἀναπαυτήριο. Συμπληρωματικὰ ἔργα. 14) Διεστρώθη τὸ δάπεδον τῶν δωματίων καὶ τῆς στοᾶς διὰ σιμεντοκονίας. 15) Διεμορφώθη τὸ πολύθυρον μὲ τοὺς ἄνω τῶν θυρῶν φεγγίτας του. 16) Κατεσκευάσθησαν τὰ ἐσωτερικὰ διαχωρίσματα.

Γ'. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΙΣ ΜΟΥΣΕΙΑ

Χάριν ποικίλων κτηριακῶν καὶ ἄλλων ἀναγκῶν ἐκθέσεως ἀρχαίων εἰς τὰ μουσεῖα τοῦ Κράτους διέθεσεν ἐφέτος ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τὰ κάτωθι ποσά :

1) Δρχ. 70.000 εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον ΑΘΗΝΩΝ δι' ὧν, ἐπιμελεία τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ κ. Χρ. Καρούζου, κατεσκευάσθησαν προθῆκαι, βάρθρα καὶ μικραὶ βάσεις δι' ἀγάλματα, ἠγοράσθησαν πολυτελέστερα ὑφάσματα πρὸς ἔξαρσιν πολυτίμων ἀντικειμένων, συνεκολλήθησαν ἀρχαῖα κλπ.

2) Δρχ. 17.000 εἰς τὸ Μουσεῖον ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ δι' ὧν, ἐποπτεία τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀκροπόλεως κ. Ἰ. Μηλιάδη, κατεσκευάσθησαν βάρθρα πρὸς ἀνίδρυσιν ἀγαλμάτων εἰς τὰς ἀνασχευομένησιν αἰθούσασ τοῦ ἐν λόγῳ μουσείου.

3) Δρχ. 50.000 εἰς τὸ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ Μουσεῖον, δι' ὧν, ἐποπτεία τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ κ. Γ. Σωτηρίου, α) κατεσκευάσθησαν δύο μεγάλαι δρύιναι προθῆκαι διὰ τὰ ἐξ ἀνασκαφῶν εὐρήματα καὶ βάσεις διὰ τὰ ἐντὸς ὑλοθηκῶν ἐκτεθειμένα ἀντιμῆνια β) ἠγοράσθησαν τὰ διὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν εἰκόνων ὑλικά, ἐπιγραφαὶ καὶ ἀριθμοὶ ταξινομήσεως τῶν ἐκθεμάτων, θερμάστραι πρὸς τήρησιν σταθερᾶς θερμοκρασίας τῶν εἰκόνων κλπ.

4) Δρχ. 20.000 χάριν τῆς ἐν τῷ Μουσείῳ ΔΕΛΦΩΝ ἀνιδρύσεως δύο ἀρχαϊκῶν κούρων, γενομένην ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐφόρου Δ^{δος} Ἰ. Κωνσταντίνου.

5) Δρχ. 30.000 διὰ τὴν εἰς Μουσεῖον ΛΑΡΙΣΗΣ διασκευὴν τοῦ αὐτόθι τεμένους.

6) Δρχ. 57.000 εἰς τὸ Μουσεῖον ΣΠΑΡΤΗΣ δι' ὧν, ἐπιστασίᾳ τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Χρυσ. Χρήστου, α) κατεσκευάσθησαν δύο ὑπόστεγα ἐν τῇ ὀπισθίᾳ τοῦ μουσείου αὐλῇ εἰς τὰ ὁποῖα ἐξετέθησαν πάντες οἱ ρωμαϊκοὶ ἀνδριάντες, ἐπιγραφαὶ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη β) κατεσκευάσθησαν 4 εἰσέτι μικραὶ προθῆκαι καὶ 2 μεγάλαι διὰ τὴν πρώτην αἴθουσαν τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος γ) ἀντι-

κατεστάθησαν παλαιαὶ βάσεις γλυπτῶν διὰ νέων δ) συνεκολληθήσαν τὰ ἐκ τοῦ καταφυγίου ἀρχαίων ἐξαχθέντα ἀγγεῖα, ἅτινα εἶχον διαλυθῆ καὶ ε) ἐφωδιάσθησαν διὰ πινακίδων τὰ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὁρθίας Ἀρτέμιδος μολύβδινα ἀναθήματα.

7) Δρχ. 20.000 εἰς τὸ Μουσεῖον ΜΥΣΤΡΑ δι' ὧν, ἐπιστασία τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Ν. Δρανδάκη, ἐγένετο ὁ ὑδροχρωματισμὸς τῶν αἰθουσῶν ἀμφοτέρων τῶν ὀρόφων, ἐφωδιάσθησαν τὰ παράθυρα καὶ αἱ θύραι τοῦ ἄνω ὀρόφου διὰ 330 ἀδιαφανῶν ὑαλοπινάκων, ἀπεξέσθησαν τὰ κακότεχνα ἐπιχρίσματα τῶν τοίχων τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς τοῦ Μουσείου καὶ ἐπεστρώθη τὸ δάπεδον αὐτῆς διὰ πλακῶν κατασκευασθέντος καὶ κτιστοῦ πεζουλίου προσφόρου πρὸς ἔκθεσιν μουσειακῶν εἰδῶν καὶ τέλος ἐτοποθετήθη ξυλίνη θύρα εἰς τὴν Β. πλευρὰν τῆς αὐλῆς.

8) Δρχ. 15.200 πρὸς τακτοποίησιν τῶν ἀρχαίων τῆς Συλλογῆς ΓΥΘΕΙΟΥ, ἅτινα διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Χρήστου ἐπανεξετέθησαν εἰς ἰσόγειον αἴθουσαν τοῦ Δημοκρατικοῦ οἰκήματος, ἀποφευχθέντος οὗτου τοῦ κινδύνου κλοπῆς τῶν.

9) Δρχ. 2.685 χάριν προκαταρκτικῶν ἐργασιῶν ἐγκαταστάσεως τῆς ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΩΣ εἰς τὸ αὐτόθι γυμνάσιον.

10) Δρχ. 5.000 διὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ ἐκ τῶν σεισμῶν παθόντος Μουσείου ΘΗΡΑΣ, γενομένην ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Κοντολέοντος.

11) Δρχ. 20.000 χάριν τακτοποιήσεως καὶ ἀνιδρώσεως ἐπὶ νέων βάθρων γλυπτῶν ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου ΡΟΔΟΥ, γενομένων ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐφόρου κ. Ἰ. Κοντῆ καὶ τῶν ἐπιμελητῶν κ. Κωνσταντινοπούλου καὶ τῆς Δδος Κ. Φατούρου.

12) Δρχ. 20.000 χάριν τακτοποιήσεως τῶν ἀρχαίων τοῦ Μουσείου τῆς ΚΩ γενομένης διὰ τοῦ ὡς ἄνω ἐφόρου καὶ τῶν ἐπιμελητῶν Δωδεκανήσου, ἰδίᾳ δὲ χάριν τῆς ἀποσπάσεως ἐκ τοῦ ἐν Ρόδῳ παλατίου τῶν Ἴπποτῶν τοῦ γνωστοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ εἰκονίζοντος τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς Κῶ καὶ μεταφορᾶς καὶ τοποθετήσεως αὐτοῦ εἰς τὸ αἶθριον (atrium) τοῦ μουσείου τῆς Κῶ. Ἡ πραγματοποίησις τοῦ ἀνωτέρω ἔργου ἐγένετο διὰ τοῦ πεπειραμένου Ἰταλοῦ ψηφωτοῦ κ. V. Totti εὐγενῶς διατεθέντος ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Ἐγένετο ἐπίσης μεταφορὰ ἑλληνιστι-

κῶν καὶ ρωμαϊκῶν μελῶν ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὸ μουσεῖον, ἵνα ἀποτελέσωσι μετ' ἄλλων τὸ ἀρχαῖον μέρος τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ μουσείου, ἐν ᾧ παλαιοχριστιανικὰ γλυπτὰ ἐκ τῆς πόλεως καὶ τῶν γειτονικῶν βασιλικῶν ἐτοποθετήθησαν εἰς τὴν νοτίαν θολωτὴν πτέρυγα, ἀπαρτίσαντα τὸ χριστιανικὸν μέρος τοῦ μουσείου.

13) Δρχ. 30.000 δι' ἐργασίας ἐγκαταστάσεως καὶ τακτοποιήσεως τοῦ Μουσείου ΚΑΛΥΜΝΟΥ, γενομένης ἐποπτείας τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω ἐφόρου καὶ τῶν βοηθῶν αὐτοῦ ἐπιμελητῶν, εἰς οἶκημα τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις ὡς μουσείου παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ Δήμου Καλύμνου διὰ μίαν 30ετίαν. Διὰ τῆς χορηγηθείσης πιστώσεως κατεσκευάσθησαν 8 προθῆκαι δι' ἐκθέματα καὶ ἔπιπλα γραφείου, ἐπεσκευάσθη ἡ στέγη καὶ τὸ δάπεδον, ὑδροχρωματίσθησαν οἱ τοῖχοι, ἐλαιοχρωματίσθησαν τὰ κουφώματα καὶ συνεπληρώθησαν οἱ ἐλλείποντες ὑαλοπίνακες. Τέλος τὰ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος Καλύμνου πήλινα εὐρήματα, ἀποκατεστάθησαν ἐν Ρόδῳ.

Δ'. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Παράλληλως πρὸς τὰς ἀνασκαφὰς αὐτῆς, τὰς ἀναστηλώσεις καὶ τὰς μουσειακὰς ἐργασίας ἐπελήφθη καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ Ἄρχ. Ἐταιρεία καὶ τῶν μορφωτικῶν αὐτῆς σκοπῶν, δημοσιεύσασα τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῆς εὐρήματα καὶ ἄλλα γενικώτερα ἀρχαιολογικὰ συγγράμματα συμβάλλοντα εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης.

Οὕτω κατὰ τὸ 1965 ἐξέδωκεν ἡ Ἐταιρεία τὰ κάτωθι ἐπιστημονικὰ δημοσιεύματα διαθέσασα πρὸς τοῦτο δοχ. περίπου 350.000 ἥτοι :

α) Τὸν ἐκ 350 περίπου σελίδων, σχήματος 8^{ου}, τόμον τῶν Πρακτικῶν τοῦ ἔτους 1954, περιέχοντα τὰς λεπτομερεῖς ἐκθέσεις τῶν ἐκασταχοῦ δαπάναις αὐτῆς ἀνασκαφάντων ἀρχαιολογικῶν καὶ ἄλλων κρατικῶν ὑπαλλήλων.

β) Τὸ Β' μέρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ ἔτους 1953 - 54 ἀρξαμένης ἤδη καὶ τῆς ἐκτύπώσεως τῆς Ἄρχ. Ἐφημερίδος τῶν ἐτῶν 1955 καὶ 1956.

γ) Τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ περὶ τῶν ὑλικῶν δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγράμματος τοῦ καθηγητοῦ Ἄν. Ὁρλάνδου, περιέχον τὸ ξύλον καὶ τὸν πηλόν.

δ) Πραγματεῖαν τοῦ καθηγητοῦ Γ. Μυλωνᾶ περὶ τοῦ ἐσχάτως εὐρεθέντος πρωτοαττικοῦ ἀμφορέως τῆς Ἐλευσίνας.

ε) Τὴν ἐναίσιμον ἐπὶ διδακτορία διατριβὴν τοῦ ἀρχιτέκτονος Ν. Μουτσοπούλου πραγματευομένην περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ναῶν καὶ μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας.

Ϛ) Τὰ 5 πρῶτα τυπογραφικὰ φύλλα τοῦ Εὐρετηρίου τῶν Α' καὶ Β' τόμων τῆς ξυλοστέγου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης τοῦ καθηγητοῦ Ἄν. Ὁρλάνδου καὶ

ζ) Τὰ 10 πρῶτα τυπογραφικὰ φύλλα τοῦ περὶ τῆς μετὰ τὴν

Ἔλθουσιν θερησκευτικῆς ζωγραφικῆς συγγράμματος τοῦ καθηγητοῦ Ἄ. Ξυγγοπούλου καὶ τέλος

η) Τὸ συνοπτικὸν τοῦτο περὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἄρχ. Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1956 τεῦχος.

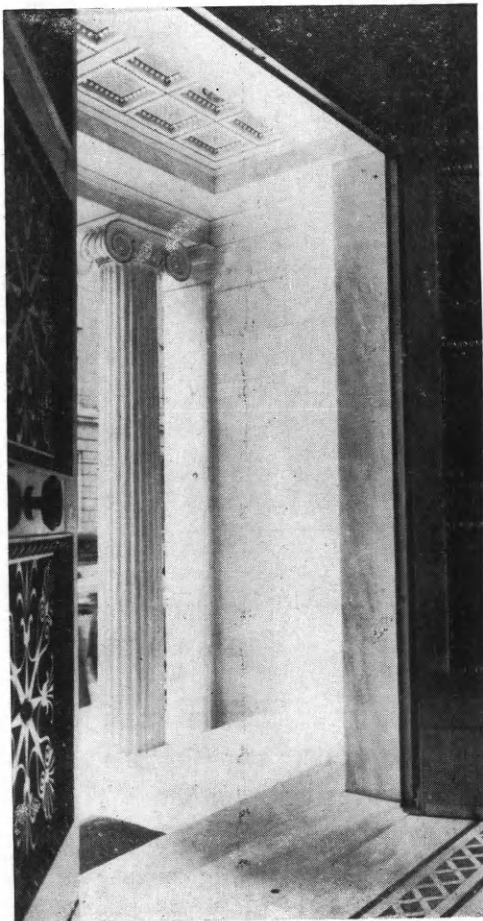
Τῆς διορθώσεως πάντων τῶν ἀνωτέρω δημοσιευμάτων ἐπεμελήθη μετὰ τῆς γνωστῆς αὐτῆς εὐσυνειδησίας ἡ Δ^ς Ἀρτεμισία Γιαννουλάτου.

Ἦλθεν ἐπίσης ἡ Ἐταιρεία ἀρωγὸς καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἐσπερίᾳ σπουδάζοντας ὑποτρόφους ἐπιμελητὰς ἀρχαιοτήτων Γ. Δοντᾶν, Σωτ. Δάκαρη καὶ Εὐθ. Μαστροκώσταν δαπανήσασα σχετικῶς δρχ. 90.000.

Τέλος πρὸς πλουτισμὸν τῆς τε ἰδίας αὐτῆς Βιβλιοθήκης καὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μουσειακῶν βιβλιοθηκῶν διέθεσεν ἡ Ἐταιρεία δρχ. 31.700, δι' ὧν ἠγοράσθησαν ἐν ὄλῳ 140 τόμοι ἀρχαιολογικῶν συγγραμμάτων καὶ κατεβλήθη ἡ ἔτησίᾳ συνδρομὴ τῆς Ἐταιρείας εἰς ξένα καὶ ἡμέτερα ἐπιστημονικὰ περιοδικά. Ἀφ' ἑτέρου εἰσήχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην ἕξ ἀνταλλαγῆς 229 τόμοι καὶ ἐκ δωρεῶν 56.

Ε΄ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ

Συντελεσθέντος κατά τὸ 1955 τοῦ οἰκοδομικοῦ μέρους τοῦ νέου μεγάρου τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας ἐπελήφθη κατὰ τὸ 1956 τῆς ἐσωτερικῆς διακοσμῆσεως καὶ ἐπιπλώσεως αὐτοῦ. Συνέστησε πρὸς τοῦτο ἐπιτροπὴν ἐκ τοῦ Ἀντιπροέδρου αὐτοῦ κ. Γ. Ν. Βέλτσου, τοῦ Γραμματέως κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδου καὶ τῶν Συμβούλων κυρίων Κ. Ἀλεξανδρῆ, Δ. Εὐαγγελίδη, Χρ. Καρούζου καὶ Ἰ. Παπαδημητρίου, ἣτις συνελθούσα εἰς ἐπανειλημμένας συσκέψεις καὶ ἐπισκεφθεῖσα πολλὰ ἐργοστάσια καὶ καταστήματα κατέληξεν εἰς ὠρισμένας ἀποφάσεις, αἵτινες, ἐγκριθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Διοικητ. Συμβουλίου, ἐξετελέσθησαν, περατωθέντος οὕτως ὅλοσχερῶς τοῦ ὅλου ἔργου, οὔτινος δὲν ὑπολείπονται εἰμὴ μόνον τὰ ἐγκαίνια. Ἴδου τὴν ὥρην ποῖα εἶναι τὰ ἐκτελεσθέντα ἔργα διακοσμῆσεως καὶ ἐπιπλώσεως.

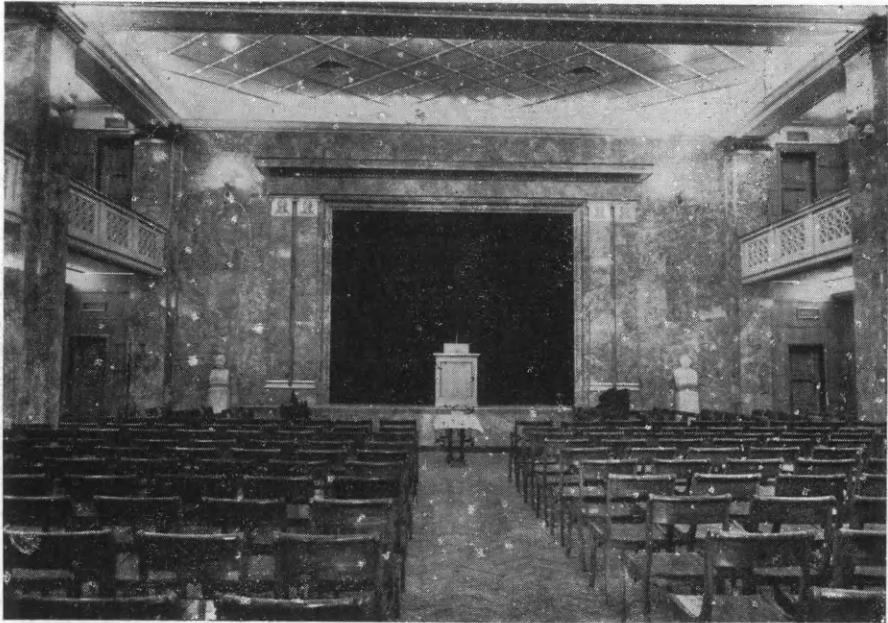

Εἰκ. 148. Τὸ προστῶον δρόμων ἐκ τῶν ἔσω

1. Προστῶον (εἰκ. 148). Τούτου διεκοσμήθησαν δι' ἐγγρῶμων λεπτογράμμων κοσμημάτων, κατὰ σχέδια τοῦ Γραμματέως κ. Ὁρλάνδου, τὸ μαρμαρίνον περίθυρον τῆς ὄρειχαλκίνης ἐξωτερικῆς

κῆς θύρας καὶ ἡ μαρμαρίνη ὠσαύτως φατνωματικὴ ὄροφή. Ἡ ἐκτέλεσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ κοσμηματογράφου κ. Σπηλιωτοπούλου.

2. Προθάλαμος. Δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ τῆς ὄρειχαλκίνης θύρας ἐτοποθετήθησαν 2 νέαι, ἐνεπίγραφοι, μαρμάριναι πλάκες μετ' ἀρχαϊκῶν γραμμάτων. Τούτων ἡ μὲν ἀναγράφει τοὺς ἰδρυτὰς καὶ

Εἰκ. 149. Ἡ αἴθουσα τῶν διαλέξεων.

εὐεργέτας τῆς Ἑταιρείας, ἡ δὲ τὸ ἱστορικὸν τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς καὶ τὰς φάσεις τῆς ἐξελίξεως τοῦ μεγάρου της. Τὸ σχετικὸν κείμενον συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἀντιπροέδρου κ. Γ. Ν. Βέλτσου. Εἰς τὴν ἔναντι τῆς θύρας εἰσόδου γωνίαν ἐτοποθετήθη ἔγχρωμον ἔκμαγεῖον τῆς ἀρχαϊκῆς στήλης τοῦ Ἀριστίωνος, φιλοπονηθὲν ἐν τῷ Ἐθν. Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ καὶ συμβούλου τῆς Ἑταιρείας κ. Χρ. Καρούζου, προσφερθὲν δ' εὐγενῶς εἰς τὴν Ἑταιρείαν ὑπὸ τοῦ Κράτους.

3. Αἴθουσα διαλέξεων (εἰκ. 149). Ἡ ἐπένδυσις τῶν πλαγίων τοίχων, ἡ διακόσμησις τῆς ὄροφῆς καὶ ὁ κρυφὸς φωτισμὸς τῆς αἰθούσης ταύτης ὀφείλονται εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦ μεγάρου

κ. Ἰ. Ἀντωνιάδην. Τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ φωτισμοῦ ἀνέλαβεν ὁ ἐνταῦθα ἀντιπρόσωπος τῶν ἐργοστασίων Zeiss κ. Καρακάσης, ἐπιβλέψει τοῦ μηχανικοῦ τῆς Ἐταιρείας κ. Γ. Σολομωνίδη. Ἡ δι' ἐρυθροποῦ ροδίου μαρμάρου ἐπένδυσις τῶν ἐκατέρωθεν τῆς σκηνῆς-βήματος τοιχωμάτων ἐγένετο κατὰ πρότασιν τοῦ Γραμματέως, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ κ. Ἀντωνιάδου ὑποστηρίζαντος τὴν διὰ ξύλου ἐπένδυσιν. Ὡσαύτως τὸ στηθαῖον τοῦ

Εἰκ. 150. Ἡ αἴθουσα τοῦ Συμβουλίου.

ἐξώστου, διακοσμηθὲν κατὰ σχέδιον τοῦ Γραμματέως τῆς Ἐταιρείας, ἐτοποθετήθη, κατὰ πρότασιν τοῦ ἰδίου, μεταξὺ τῶν πεσσῶν καὶ οὐχὶ πρὸ αὐτῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ, ἐπειδὴ οὕτω θὰ διέσπα τὴν ἐνότητα τῶν πεσσῶν καὶ θὰ ἐμείωνε τὴν ἀξίαν τῆς λειτουργίας αὐτῶν ὡς κατακορύφον στηριγμάτων.

Τὰ ἐπίκρανα τῶν παρασιάδων τῆς σκηνῆς καὶ τῶν πεσσῶν ὡς καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν κλασικοῦ ρυθμοῦ φωτιστικὰ σώματα (appliques), σχεδιασθέντα ὑπὸ τοῦ Γραμματέως τῆς Ἐταιρείας, ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου χαλκουργοῦ κ. Ρήγου. Τὰ ἐκ ξύλου καρυδέας ἀναπαυτικὰ καθίσματα καὶ ἀνάκλιτρα τῆς τε μεγάλης

ἰσογείου καὶ τῆς μικρᾶς, εἰς τὸν ἀ' ὄροφον κειμένης, αἰθούσης τῶν διαλέξεων ἐξετελέσθησαν ἀριστοτεχνικῶς ὑπὸ τοῦ πανελληνίου φήμης ἐργοστασίου Σαρίδη, κατόπιν ἐνδελεχοῦς ἐπεξεργασίας τοῦ σχεδίου τῶν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπιπλώσεως. Τὰ καθίσματα τοῦ ἐξώστου τῆς μεγάλης αἰθούσης ἐξετελέσθησαν λίαν εὐσυνειδήτως ὑπὸ τοῦ ἐργοστασίου Μπελτρὰν καὶ Γιαννακοπούλου.

4. Αἴθουσα ἀναμονῆς. Τὰ ἔπιπλα τῆς αἰθούσης ταύτης ὡς καὶ τὰ παραπετάσματα παρηγγέλθησαν ὁμοίως εἰς τὸ ἐργοστάσιον Σαρίδη, κατ' ἐκλογὴν αὐτῶν γενομένην ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπιπλώσεως, τὰ δὲ ὑφάσματα ἐπενδύσεως τῶν ἐπίπλων καὶ ἰδίᾳ αἱ καλαισθητοὶ ἀποχρώσεις τῶν καὶ τὰ διακοσμητικὰ ἄγγεῖα τῆς αἰθούσης ὀφείλονται εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ συμβούλου κ. Δ. Εὐαγγελίδη καὶ τοῦ διακοσμητοῦ ζωγράφου κ. Ἐγγονοπούλου.

5. Αἴθουσα Συμβουλίου (εἰκ. 150) καὶ Γραφεῖα Προέδρου, Ἀντιπροέδρου καὶ Γραμματέως. Καὶ τούτων τὰ ἔπιπλα καὶ τὰ παραπετάσματα παρηγγέλθησαν κατ' ἐκλογὴν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπιπλώσεως εἰς τὰ ἐργοστάσια Σαρίδη, οἱ δὲ τάπητες δι' ὧν ἐστρώθη τὸ δάπεδον αὐτῶν ἠγοράσθησαν παρὰ τοῦ καταστήματος Ρωσσοπούλου. Εἰδικῶς διὰ τὸ διαμέρισμα τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ Ἀντιπροέδρου ἐχρησιμοποιήθησαν, ἐπισκευασθέντα, τὰ καλῶς διατηρουμένα παλαιὰ γραφεῖα.

6. Ξενῶνες. Οἱ ἐν τῷ 4ῳ ὀρόφῳ τέσσαρες ξενῶνες, οἱ προοριζόμενοι διὰ τοὺς διερχομένους ἢ ἐπιδημοῦντας ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικοὺς ὑπαλλήλους καὶ ξένους ἀρχαιολόγους, ἐφωδιάσθησαν διὰ κλινῶν καὶ λοιπῶν ἐπίπλων ἀγορασθέντων παρὰ τοῦ καταστήματος Νεοστρώμ. Ἐγένετο δ' ἐπίσης καὶ ἡ προμήθεια τῶν σχετικῶν σινδόνων, κλινοσκεπασμάτων, προσκεφαλαίων κλπ.

7. Βιβλιοθήκη. Οἱ δύο ἐσωτερικοὶ στῦλοι τῆς αἰθούσης ταύτης διεμορφώθησαν εἰς κομψοὺς ἰωνικοὺς κίονας κατὰ σχέδια τοῦ Γραμματέως τῆς Ἐταιρείας. Ὁ δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ χώρῳ, κατανεμηθεὶς εἰς τρεῖς ὀρόφους, κατὰ σχέδιον τοῦ κ. Ἰ. Ἀντωνιάδη, ἐφωδιάσθη διὰ μεταλλικῶν σκελετῶν καὶ ρυμῶν παραγγελθέντων εἰς τὸν ἐν Γερμανίᾳ οἶκον Lenze μέσῳ τοῦ κ. Τριανταφύλλου. Οὕτω τὰ ἀπὸ πενταετίας ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ φιλοξενούμενα βιβλία τῆς Ἐταιρείας ἐνετάχθησαν πλέον ὀριστικῶς εἰς τὰς νέας μεταλλικὰς θήκας

των ταξινομηθέντα ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑταιρείας κ. Δ. Πελεκίδη, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς κ. Ρέας Κυπριώτου-Κοτιώνη. Τὸ δάπεδον τῆς βιβλιοθήκης ἐστρώθη δι' ἐλαστικοῦ δαπέδου προμηθείας Μαυρολέοντος, τὸ δὲ ἀναγνωστήριον ἐφωδιάσθη διὰ 5 μεγάλων καὶ 5 μικρῶν δρυίνων τραπεζῶν δυναμένων νὰ ἐξυπηρετήσωσιν ἀνέτως ἄνω τῶν 30 ἀναγνωστῶν. Νέαι εἰδικαὶ βιβλιοθήκαι διὰ λεξικά ὡς καὶ δελτιοθήκαι συμπληροῦσι τὴν ἐπίπλωσιν τοῦ ἀναγνωστηρίου τῆς μοναδικῆς ταύτης ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς βιβλιοθήκης.

8. Γραφεῖα Προσωπικοῦ καὶ Λογιστηρίου. Τὰ μεταλλικὰ γραφεῖα, ἀρχειοθήκαι καὶ λοιπὰ ἔπιπλα τῶν ἐν τῷ γ' ὀρόφῳ διαμερισμάτων τοῦ διοικητικοῦ προσωπικοῦ καὶ τοῦ λογιστηρίου ἠγοράσθησαν ἐκ τοῦ ἐν Ἀθήναις οἴκου Θεομῆς.

9. Προτομαὶ ἰδρυτῶν καὶ προέδρων τῆς Ἑταιρείας. Αἱ 12 παλαιαὶ μαρμάριναι ἔρμαϊκαὶ στήλαι τῆς Ἑταιρείας αἱ φέρουσαι τὰς προτομὰς τῶν ἰδρυτῶν, προέδρων καὶ γραμματέων τῆς Ἑταιρείας, καθαρισθεῖσαι καὶ συμπληρωθεῖσαι διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ γλύπτου κ. Περραντινοῦ φιλοτεχνηθείσης προτομῆς τοῦ ἀειμνήστου Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας Γεωργίου Οἰκονόμου, κατενεμήθησαν εἰς διάφορα μέρη τοῦ μεγάρου. Οὕτω αἱ μὲν τῶν πρώτων Προέδρων Ἰακώβου Ρίζου καὶ Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν διαλέξεων ἐκατέρωθεν τῆς σκηνῆς, αἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐκόσμησαν τοὺς προθάλαμους τῶν ὀρόφων καὶ τὴν αἴθουσαν τοῦ ἀναγνωστηρίου τῆς βιβλιοθήκης. Καὶ εἰς μὲν τὸν προθάλαμον τοῦ α' ὀρόφου ἐτοποθετήθησαν αἱ προτομαὶ τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου καὶ τοῦ Εὐθ. Καστόρχη, εἰς τὸν β' ὀροφοναὶ προτομαὶ τῶν προέδρων Δημοσθ. Τσιβανοπούλου, Δημ. Παππούλια καὶ Γεωργ. Μιστριώτου, εἰς τὸν τοῦ γ' αἱ προτομαὶ τῶν Γραμματέων Στ. Κουμανούδη καὶ Παν. Καββαδία, εἰς τὸ ἀναγνωστήριον αἱ προτομαὶ τοῦ Νικ. Πολίτου καὶ τοῦ Γεωργ. Π. Οἰκονόμου καὶ τέλος εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ δ' ὀρόφου αἱ προτομαὶ τοῦ Ἀλ. Κοντοσταύλου καὶ τοῦ Σπ. Φιντικλῆ.

10. Κλιμακοστάσια καὶ ἀναβατήρες. Αἱ εἰς τοὺς 4 ὀρόφους ἄγουσαι ἄνετοι κλίμακες κατεσκευάσθησαν μαρμάριναι, τὰ δὲ τοιχώματά των ἐπενεδύθησαν δι' ὀρθοστατῶν ἐκ μαρμάρου

Ἄγ. Μαρίνης. Τὰ μαρμάρινα θωράκια τῆς ἐκ τοῦ ἰσογείου εἰς τὸν ἀ΄ ὄροφον ἀγούσης κλίμακος ἐσχεδιάσθησαν ὑπὸ τοῦ Γραμματέως καὶ ἐξετελέσθησαν ἀριστοτεχνικῶς ὑπὸ τῶν ἐν Πειραιεῖ μαρμαρογλυπτῶν ἀδελφῶν Σκαρῆ.

Πλὴν τῶν κλιμάκων τοὺς ἄνω ὀρόφους ἐξυπηρετεῖ καὶ ἠλεκτρικὸς ἀναβατήρ, συστήματος Σόβιτς, χωρητικότητος 6 ἀτόμων, τοῦ ὁποίου τὴν ἐγκατάστασιν καὶ λειτουργίαν ἀνέλαβεν ὁ οἶκος Μπαλακάκη. Ὁ αὐτὸς οἶκος ἐπρομήθευσεν ὡσάυτως καὶ τὸν ἀναβατήρα τοῦ χωριστοῦ συγκροτήματος χώρων, ὅπερ, προοριζόμενον πρὸς ἐνοικίασιν, εὑρίσκεται εἰς τὸν ἐν ἐσοχῇ ἀνώτατον ὄροφον τοῦ μεγάρου, ἐξυπηρετούμενον δι' ἰδίας, αὐτοτελοῦς εἰσόδου ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Ὀμήρου.

11. Διαμερίσματα δημοσιευμάτων. Ἰδιαιτέρα φροντὶς ἐλήφθη διὰ τὴν τακτοποίησιν καὶ προστασίαν τῶν πολυτίμων δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας, χάριν τῶν ὁποίων διετέθησαν οἱ καλῶς ἀεριζόμενοι χώροι τῶν ὑπογείων διαμερισμάτων τοῦ μεγάρου, ἐν οἷς κατεσκευάσθησαν μεταλλικὰ ἰκρίωματα μετ' ἀναλόγων ρυμῶν (ραφίων). Ἡ μεθοδικὴ καὶ ἐπιμελὴς κατάταξις τῶν δημοσιευμάτων ἐγένετο ὑπὸ τῆς ἐμπείρου λογιστρίας τῆς Ἑταιρείας Δίδος Ἀντωνίας Πανταζοπούλου, βοηθημένης ὑπὸ τῆς Δίδος Χριστίνης Μελισσηνοῦ.

12. Ἐγκαταστάσεις εὐκρασίας. Τέλος εἰς τὸ δεύτερον ὑπόγειον τοῦ μεγάρου ἐγκατεστάθησαν διὰ τοῦ μηχανολόγου κ. Π. Μωραΐτου οἱ ἐκ τοῦ ἐν Πειραιεῖ ἐργοστασίου Κούπα προμηθευθέντες λέβητες κεντρικῆς θερμάνσεως, ὡς καὶ τὰ μηχανήματα ψύξεως καὶ ἀερισμοῦ παραγγελθέντα εἰς τὸ ἐν Ἀμερικῇ ἐργοστάσιον Trane. Διὰ τῶν ἐγκαταστάσεων τούτων ὡς καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων καλλιτεχνικῶν ἔργων τὸ μέγαρον τῆς Ἑταιρείας ἀπέβη ἐν τῶν πλέον συγχρονισμένων καὶ καλαισθητῶν κτηρίων τῆς πρωτεύουσας, ἅμα δὲ καὶ σημαντὸν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης τέμενος.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελίς
Πρόλογος.....	3
A'. Ἀνασκαφαί.	
1. Ἀθῆναι. α) Νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως	5 - 10
2. » β) Ἀκαδημία Πλάτωνος	10 - 13
3. Ἐλευσίς α) Ἱερὸν	13 - 16
4. » β) Νεκροταφεῖον	17 - 20
5. Περαιτὴ (Πόρτο Ράφτη)	21 - 25
6. Βραυρῶν (Βραῶνα)	25 - 31
7. Ἄρνη. Κωπαῖς	32
8. Αὔλις (Βαθῦ)	33 - 37
9. Ἐρέτρια	37 - 41
10. Χριστιανικαὶ Θῆβαι τῆς Θεσσαλίας (Ν. Ἀγχιάλος) ..	41 - 43
11. Ἴωλκὸς (Βόλος)	43 - 50
12. Δῖον (Μαλαθριὰ) Πιερίας	50 - 52
13. Ἀβδηρα	52 - 54
14. Ἀμφίπολις	54 - 57
15. Νάουσα. Λευκάδια	57 - 60
16α. Ἡπειρος. Νικόπολις	60 - 63
16β. » Δωδώνη	64 - 68
17. Κέρκυρα. Παλαιόπολις	68 - 71
18. Κόρινθος. Λέχαιον	71 - 76
19. Ἐρμιόνη	76 - 80
20. Κυνουρία. Βούρβουρα	81 - 83
21. Ἡλεία. Μπάμπες Μακρουσίων	83 - 88
22. Ἀχαΐα. Φαραί	88 - 90
23. Πύλος	90 - 96
24. Μονεμβασιά. Νεκροταφεῖον Ἀγ. Ἰωάννου	96 - 100
25. Ἀμύκλαι. Λακωνίας	100 - 104
26. Μυστράς	104 - 105
27. Ρόδος	105 - 107
28. Κρήτη. α) Βαθύπετρον	107
29. » β) Ἀρχάναι	107 - 108
30. » γ) Ἰδαῖον Ἄντρον (Ἀνώγεια)	108 - 110
31. » δ) Ζοῦ (Σητείας)	110 - 113

	Σελίς
32. » ε) Γουλεδιανά (Ρεθύμνης)	114 - 115
33. » ζ) Κερά (Ρεθύμνης)	116 - 118
34. » ζ) Χερσόνησος (Καστρί)	118 - 123
35. » η) Βυζάρι (Ρεθύμνης)	123 - 127
Β'. Ἀναστηλώσεις καὶ στερεώσεις μνημείων.	
1. Μονῆς Δαφνίου	128 - 129
2. Μονῆς Ὁσίου Λουκά Φωκίδος	129 - 130
3. Τάφου Δίου Πετρίας	130 - 131
4. Παρηγορητίσσης Ἄρτης	131
5. Θεάτρου Ἐπιδάυρου	132 - 135
6. Πύργου Τρικαλίτη Ἁγίου Πέτρου Κυνουρίας	135 - 136
7. Γερακίου	136 - 137
8. Χρυσάφων Λακωνίας	137
9. Κίττας Μάνης	137
10. Μυκηναϊκῶν τάφων Πύλου	137
11. Μινωικῆς ἀγροικίας Σητείας	137 - 138
12. Μινωικῆς Τυλίσου	139 - 141
Γ'. Ἔργασια εἰς Μουσεῖα	142 - 144
Δ'. Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δρα̃σις	145 - 146
Ε'. Ἔργασια διακοσμήσεως καὶ ἐπιπλώσεως τοῦ νέου μεγάρου	147 - 152

